

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**CİNSİYETLENDİRİLMİŞ BOŞ ZAMAN FAALİYETLERİYLE
GÜNDELİK YAŞAMDAKİ ERKEKLİK VE KADINLIK İNŞALARI**

Sinem ÇAKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Handan AKYİĞİT

HAZİRAN- 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CİNSİYETLENDİRİLMİŞ BOŞ ZAMAN
FAALİYETLERİYLE GÜNDELİK YAŞAMDAKİ
ERKEKLİK VE KADINLIK İNŞALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinem ÇAKIR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 23/06/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Handan AKYİĞİT	Başarılı
Doç. Dr. Aydın AKTAY	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yasin ŞAHİN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sinem ÇAKIR

23/06/2025

ÖN SÖZ

Sosyoloji bölümüyle tanıştıktan sonra hayatım çok farklı oldu. Lisans eğitiminden itibaren hayallerim bu zorlu yolda bana kılavuz oldu. Eğitim hayatım boyunca birçok sosyolojik meseleyi kendime dert edindim. Bunlardan ilki toplumsal cinsiyet meselesidir. Bu konuda yıllarca okuma ve araştırmalar yaptım. Tez konumu belirlerken yine toplumsal cinsiyet meselesiyle yola çıktım. Gündelik yaşamdaki gözlemlerim böyle bir araştırma yapmama vesile olmuştur. Aynı zamanda kahvehaneye giden bir baba ve yıllarca altın gününe katılmış olan bir annenin çocuğu olarak bu araştırma yapılmıştır. Tez verilerini toplama sürecinde benimle deneyimlerini paylaşan, gerektiğinde beni evlerinde misafir eden sayın görüşmecilere teşekkür etmek isterim.

Bu çalışmanın arka planında eğitim hayatım boyunca bana katkısı olan Prof. Dr. Sevim Atila Demir ve Doç. Dr. Yaşar Suveren'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli danışmanım Doç. Dr. Handan Akyiğit'e lisans eğitimimden itibaren olmak üzere bu çalışmam için verdiği değerli destek ve katkı için teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca bana her zaman destek olup, varlığıyla bana güç veren kıymetli aileme ve ayrıca ablam Ebru Çakır Turan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sinem ÇAKIR

23/06/2025

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Roller	9
1.2. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları	13
1.3. Toplumsal Cinsiyetin İkili Karşıtlığı: Erkeklik ve Kadınlık Arasındaki Sınırlar....	15
1.4. Gündelik Hayatın Kuramsal Yaklaşımları	19
1.4.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım	22
1.4.2. Erving Goffman: Günlük Yaşamda Benlik Sunumu.....	25
1.4.3. Fenomenolojik Yaklaşım	28
1.4.4. Harold Garfinkel Etnometodolojisi.....	31
1.5. Gündelik Yaşamda Boş Zaman	34
1.6. Feminist Boş Zaman.....	37
1.7. Cinsiyetlendirilmiş Mekânlar/ Mekânsallaştırılmış Feminizm	40
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	44
2.1. Araştırmanın Arka Planı.....	44
2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	46
2.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri.....	46
2.4. Verilerin Toplanması.....	47
2.5. Verilerin Analizi	48
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	50
3.1. Gözlemlenen Kahvehanenin Tanımlanması, Görüşmecilerin Demografik Bilgileri, Boş Zaman Faaliyetine Katılma Deneyimleri	50
3.1.1. Erkeklerin Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyeti Olarak Mahalle Kahvehaneleri.....	53
3.1.2. Kahvehane Adabı: Buralarda yeniysen masada tek kalırsın	58
3.1.3. Uyum Sağlama	61

3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Kurgusunda Erkeklik Halleri	64
3.1.5. Erkek Olmanın Zorlukları: Ekonomiye bağlı.....	69
3.2. Gözlemlenen Altın Gününün Tanımlanması, Görüşmecilerin Demografik Bilgileri, Boş Zaman Faaliyetine Katılma Deneyimleri	72
3.2.1. Kadınların Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyeti Olarak Altın Günleri .	76
3.2.2. Altın Günü Hazırlığı: Bu kadar uğraştığımıza değdi mi?	80
3.2.3. Altın Günü Sohbetleri	86
3.2.4. Toplumsal Cinsiyet Kurgusunda Kadınlık Halleri.....	89
3.2.5. Kadın Olmanın Zorlukları.....	94
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	101
EK	111
ÖZGEÇMİŞ.....	113

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Erkek Görüşmecilerin Demografik Bilgileri	53
Tablo 2: Kadın Görüşmecilerin Demografik Bilgileri	75

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Erkek Görüşmeci Veri Analizinde Oluşturulan Temalar	49
Şekil 2: Kadın Görüşmeci Veri Analizinde Oluşturulan Temalar	49

ÖZET	
Başlık: Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyetleriyle Gündelik Yaşamdaki Erkeklik ve Kadınlık İnşaları	
Yazar: Sinem ÇAKIR	
Danışman: Doç. Dr. Handan AKYİĞİT	
Kabul Tarihi: 23/06/2025	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 110 (ana kısım) + 2 (ek)
Bu çalışma gündelik yaşam pratiklerinde toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi bağlamında erkeklik ve kadınlık inşalarını ele almaktadır. Gündelik hayat, rutinlerden oluşan bireylerin tekrarladığı eylem ve pratiklerden oluşmaktadır. Gündelik hayatın içinde olan boş zaman ise iş ve çalışma dışında kalan serbest zamandır. Erkeklerin ve kadınların boş zaman faaliyetlerine baktığımızda, bireylerin katıldıkları faaliyetlerin toplumsal cinsiyet sınırlarıyla belirlendiğini görmekteyiz. Erkeklerin boş zaman faaliyeti olarak kahvehaneye gitmesi; kadınların ise altın günlerine gitmesi araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kahvehane ve altın günü cinsiyetlendirilmiş mekânlardır. Bu faaliyetlere katılım kamusal ve özel alanda gerçekleşmektedir. Erkekler kamusal alanda yer alan kahvehanelerde erkeklik sınırlarını belirlemişlerdir. Kadınlar ise özel alan olarak evlerde altın günlerinde toplanmaktadırlar. Bireylerin cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerine katılırken buralarda sergiledikleri toplumsal cinsiyet rolleri, Goffman'a atıfla günlük yaşamda benliğin sunumu bağlamında irdelenmiştir. Araştırmanın verileri İstanbul ilinde Silivri, Bayrampaşa, Ümraniye ve Pendik ilçelerinde uzun yıllardır kahvehaneye giden erkekler ve kadın altın/ günlerine giden kadınlarla yapılan görüşmeler ve gözlem sonucunda toplanmıştır. Bu doğrultuda erkeklerin ve katıldığı boş zaman faaliyetinin yapısı, katılma biçimi ve bir araya gelme amaçları farklı olsa da toplumsal cinsiyet örüntüleri faaliyetlerde kendini göstermektedir. Küçük yaşlardan itibaren kahvehaneye giden erkekler veya altın gününe giden kimselerle bir arada olan kadınlar, toplumsal cinsiyetin pekiştirildiği bir alandır. Böylelikle toplumsal cinsiyet gündelik yaşamda kendini yeniden üretmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Cinsiyetlendirilmiş, Boş Zaman, Gündelik Yaşam, Toplumsal Cinsiyet	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Constructions of Masculinity and Femininity in Everyday Life Through Gendered Leisure Activities	
Author of Thesis: Sinem ÇAKIR	
Supervisor: Assoc. Prof. Handan AKYİĞİT	
Accepted Date: 23/06/2025	Number of Pages: vi (pre text) + 110 (main body) + 2 (add)
This study deals with constructions of masculinity and femininity in the context of gender reproduction in everyday life practices. Everyday life consists of actions and practices repeated by individuals consisting of routines. Leisure time, which is part of daily life, is the free time outside of work and study. When we look at the leisure time activities of men and women, we see that the activities in which individuals participate are determined by gender boundaries. The starting point of the research is that men go to coffeehouses as leisure time activities while women go to gold days. Coffeehouses and golden days are gendered spaces. Participation in these activities takes place in public and private spaces. Men define the boundaries of masculinity in coffeehouses in the public sphere. Women, on the other hand, gather in private spaces at homes on golden days. The gender roles exhibited by individuals while participating in gendered leisure time activities were examined in the context of the presentation of the self in daily life with reference to Goffman. The data of the study were collected as a result of interviews and observations with men who have been going to coffeehouses and women who have been going to women's gold/days for many years in Silivri, Bayrampaşa, Ümraniye and Pendik districts of Istanbul. Accordingly, although the structure of the leisure time activities that men and women participate in, the way they participate and the purposes for which they come together are different, gender patterns are evident in these activities. Men who go to coffeehouses from an early age or women who are together with people who go to gold day are in an area where gender is reinforced. In this way, gender reproduces itself in daily life.	
Keywords: Gendered, Leisure, Everyday Life, Gender	

GİRİŞ

Gündelik yaşamın sürekliliği, toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi ve pekiştirilmesi açısından son derece uygun bir zemin sunar. Bu bağlamda bireyler, gündelik pratiklerini çoğu zaman sorgulama gereği duymadan, “zaten hep böyle yapıyoruz” ya da “alışlagelmiş biçimde böyle olur” şeklindeki varsayımsal kabuller doğrultusunda gerçekleştirir. Gündelik yaşamda olup biten her şey olağan, sıradan ve doğal kabul edildiğinden, bu durum toplumsal cinsiyetin görünmez biçimde yeniden inşa edilmesine olanak tanır. Bu olağanlık içerisinde bireylerin günlük yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda biçimlenir. Sokakta yürürken, trafikte araç kullanırken ya da bir kafede otururken bile, toplumsal cinsiyet kurgusu bireylerin davranışlarını yönlendiren ve onlara eşlik eden bir yapı olarak kendini hissettirir.

Gündelik hayatın mikro inceleme alanı olarak ele alındığı bu araştırmada, gündelik alanda fark edilmeyeni açığa çıkarabilme düsturuyla yol alınmıştır. Bireyler için sıradanlaşmış faaliyetler haline gelen boş zaman faaliyetleri toplumsal cinsiyetin pekiştirilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada kahvehane ve altın günü, toplumsal cinsiyeti yeniden üreten boş zaman faaliyetleri olarak ele alınmaktadır. Başlı başına bir erkeklik mekânı olarak kabul edilen kahvehaneler, toplumsal cinsiyet bağlamında cinsiyetlendirilmiş kamusal alanlardır. Kahvehane, erkekliğin kültürel ve toplumsal sınırları doğrultusunda inşa edilmiş bir mekândır ve bu alana dâhil olan bireyler, söz konusu normatif sınırları içselleştirerek onlara uygun davranmak durumundadır. Kahvehaneye gitmek, erkekler açısından yalnızca bir boş zaman geçirme biçimi değil; aynı zamanda erkeklik kimliğinin inşa edildiği, sergilendiği ve toplumsal olarak onaylandığı bir pratik olarak işlev görmektedir. Toplumun her kesiminden erkeklerin aynı oranda ve biçimde kahvehane kültürüne dâhil olduğu söylenemezse de özellikle alt ve orta sınıf kentli erkekler açısından kahvehaneler, erken yaşlardan itibaren sosyalleşmenin ve toplumsal cinsiyet rollerinin gözlemlenerek öğrenildiği önemli mekânlar arasında yer alır. Bu bağlamda, kahvehane yalnızca boş zamanın geçirildiği bir yer değil, aynı zamanda erkeklik kimliğinin gündelik pratikler yoluyla üretildiği ve pekiştirildiği bir toplumsallaşma alanı olarak işlev görmektedir.

Buna karşılık, kadınların sosyalleştiği boş zaman pratikleri büyük ölçüde özel alanla sınırlıdır. Altın günleri, toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda kadınlara özgülleştirilen, cinsiyetlendirilmiş bir boş zaman etkinliği olarak öne çıkar. Gündelik

yaşam içerisinde kadınlar için görece ulaşılabilir ve meşru kabul edilen bu etkinlikler, aynı zamanda kadınlık kimliğinin yeniden üretildiği ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı sosyal alanlar hâline gelmektedir. Bu durum, kamusal ve özel alanın toplumsal cinsiyet temelinde ayrıştığını, her iki cinsiyetin de farklı mekânlar aracılığıyla toplumsal rollerini pekiştirdiğini göstermektedir.

Boş zaman zorunlu çalışma faaliyetlerinin dışında kalan serbest bir zamandır. Boş zaman, bireylerin gündelik hayatta kendi istekleri doğrultusunda değerlendirebilecekleri bir zaman dilimidir. Ancak boş zamanın nasıl değerlendirileceği toplumsal cinsiyet normları ve ikili cinsiyet kurguları tarafından şekillendirilmektedir. Erkekler sıklıkla boş zamanlarını kamusal mekânlarda geçirirken, kadınlar çoğunlukla özel alan kapsamında evlerde veya kamusal nitelik taşıyan kafelerde düzenlenmektedir. Bu mekânlar, kadınların sosyalleşme ve toplumsal dayanışma ihtiyaçlarını karşıladığı, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ve pekiştirildiği alanlar olarak işlev görür. Evler, özel hayatın merkezi ve mahremiyet alanı olarak kadınların toplumsal cinsiyetle şekillenen kimliklerinin inşa edildiği bir zemin sunarken; kafeler ise kadınların kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırı geçebildikleri, daha görünür ancak hâlâ toplumsal denetim altında tutulan yarı kamusal mekânlar olarak değerlendirilir. Bu ayrım, toplumsal cinsiyet rollerinin hem mekânsal hem de toplumsal düzenlemelerle desteklendiğini ve boş zaman pratiklerine yansıdığını göstermektedir.

Bu çalışmanın odağı, toplumsal cinsiyet sınırları doğrultusunda şekillenen boş zaman pratiklerini kadın ve erkek perspektifleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektir. Amaç, boş zaman faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiğini ve pekiştirdiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla, çalışmada öncelikle cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve kalıp yargılar kavramlarına yer verilmiş ve böylelikle çalışmanın kavramsal temeli oluşturulmuştur. Erkeklik ve kadınlık kavramları incelendiğinde, erkekliğin sıklıkla “kadın olmamak” üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Bu yaklaşım, erkekliğin kendisini kadınlık karşıtı olarak inşa ettiği, yani erkek kimliğinin kadınlık ile kurulan karşıtlık temelinde şekillendiği anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet dikotomisi içinde erkeklik, kadınlıkla kurduğu bu karşıtlık aracılığıyla sınırlarını belirler. Böylece, toplumsal cinsiyet sınırları ve roller bu ikili karşıtlık üzerinden çizilmektedir. Kuramsal çerçevenin ikinci temelini gündelik hayat sosyolojisi kuramları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, bireylerin sosyal dünyayı anlamlandırma

süreçlerine ve bu süreçlerdeki etkileşimlere odaklanır. Erving Goffman'ın günlük yaşamda benlik sunumu teorisi ise, bireylerin sosyal etkileşimler sırasında kendilerini nasıl "sahnelediklerini" ve başkalarının algılarını nasıl yönlendirdiklerini açıklar. Fenomenolojik yaklaşım, gündelik deneyimlerin özünü anlamaya çalışırken, bireylerin dünyayı öznel algılamalarını temel alır. Harold Garfinkel'in etnometodoloji perspektifi ise, gündelik yaşamın sıradan ve görünmez kurallarını, bireylerin bu kuralları nasıl ürettiği ve sürdürdüğünü inceleyerek ortaya koyar. Bu yaklaşımlar, toplumsal cinsiyetin gündelik pratikler aracılığıyla nasıl inşa edildiğini ve sürdürüldüğünü analiz etmek için çalışmada temel teorik araçlar olarak kullanılmıştır. Gündelik hayatın incelenmesinde mikro sosyolojik yaklaşımlara yer verilerek, çalışmanın hedefi doğrultusunda kuramsal çerçeve belirlenmiştir.

Kadınların boş zamanı değerlendirme tercihleri, toplumsal cinsiyet normları tarafından belirlenmektedir; çünkü bu normlar, kadınlara bakım, ev işleri ve aile sorumlulukları gibi yükümlülükler yükleyerek onların boş zaman kullanımını sınırlar ve genellikle ev içi, kontrol edilebilir ve daha az kamusal alanlarda sosyalleşmelerini öngörür. Bu durum, kadınların boş zaman pratiklerinin hem mekânsal hem de içerik açısından erkeklere kıyasla farklılaşmasına yol açar. Bu çerçevede, 1980'li yıllardan itibaren feminist yaklaşım, boş zaman araştırmalarında etkisini göstermeye başlamış ve kadınların boş zaman deneyimlerini görünür kılma çabasıyla literatüre önemli katkılar sunmuştur. Kadınlar için keskin bir boş zaman ayrımı yapılamamaktadır. Çocuklu ailelerde bakım emeğine ilişkin sorumlulukların eşit şekilde paylaşılmadığı durumlarda, kadınların boş zaman etkinliklerini yalnız başına gerçekleştirmeleri zorlaşmakta; örneğin bir kafeye gitmek gibi basit bir etkinlik bile, çocuğu da beraberinde götürme gerekliliği nedeniyle kafede arkadaşıyla otururken bir yandan çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Evde televizyon izlerken bir yandan yemek hazırlığı yapmaktadır. Bu gibi örneklerle kadınların boş zamanının gündelik yaşamdaki sorumluluklarına sıkıştırıldığını söyleyebiliriz. Kadınlar için boş zaman, çoğu durumda zorunlu sorumluluklardan tamamen bağımsız, kesintisiz ve yalnızca kendilerine ait bir zaman dilimi olamamaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın erkek ve kadın katılımcılarından elde edilen verilerin yorumlanmasına yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları kahvehane ve altın günlerine giden bireylerin deneyimleriyle elde edilmiştir. Bireylerin küçük yaşlardan itibaren cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerine katılması, toplumsal cinsiyetin kültür

aracılığıyla yeniden üretimini sağlamaktadır. Bu çalışmada kahvehane ve altın günü etkinliklerine katılım, gündelik yaşamda toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi bağlamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu mekânlarda sergilenen pratikler üzerinden erkeklik ve kadınlık inşaları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Araştırmanın Konusu

Araştırmada gündelik yaşam pratikleri mikro düzeyde incelenmiştir. Literatürde olduğu gibi, gündelik yaşam ve boş/serbest zaman ayrı kavramlar olarak ele alınmıştır. Boş zaman, gündelik hayatın diğer yönlerinden farklı biçimde; iş dışındaki ve üretim faaliyeti içermeyen zaman dilimi olarak tanımlanmıştır. Goffman'ın gündelik yaşamda benliğin sunumu yaklaşımında, insan ilişkileri ve etkileşimler bir oyun veya tiyatro performansı metaforuyla açıklanmaktadır. Bu çalışma kapsamında, erkeklerin ve kadınların günlük yaşam faaliyetlerinde, sahnede rollerini sunma biçimleri irdelenmiştir.

Özellikle erkeklerin katıldığı kahvehane etkinlikleri ile kadınların katıldığı altın günleri, bu mekânlara katılan bireylerin toplumsal cinsiyet inşalarının yeniden üretimi bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada erkeklik ve kadınlık inşalarının yaşamın her alanında sürekli olarak yeniden üretildiğine vurgu yapılmakta ve gündelik yaşamda bu yeniden inşa süreci detaylı şekilde ele alınmaktadır. Erkekler, kahvehanelerde hemcinsleriyle bir araya gelerek, toplumsal olarak beklenen erkeklik normları ve davranış kalıplarını sergilemekte; böylece kendilerine atfedilen güç, rekabet, dayanıklılık ve liderlik gibi erillik özelliklerini pekiştirmektedirler. Bu mekânlarda gerçekleştirilen sohbetler ve etkileşimler, erkek kimliğinin sürekliliğini sağlayan sosyal pratikler olarak işlev görmektedir. Kadınlar ise gündelik sorumlulukların dışındaki zamanlarda düzenledikleri kadın günlerinde, toplumsal olarak kadınlara atfedilen empati, bakım, duyarlılık ve estetik gibi dişil nitelikleri ifade ederek cinsiyet kimliklerini yeniden üretme fırsatı bulmaktadırlar. Böylece erkeklik ve kadınlık, gündelik yaşam pratiklerinde yoğun bir çaba gerektirmeksizin devamlılık kazanmakta ve ataerkil yapının sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada erkeklerin ve kadınların boş zaman faaliyetleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Kahvehane ve altın günlerini inceleme konusu olarak alan birçok çalışma

bulunmakta, bu çalışmalardan (İpek, 2021), (Mülayim, 2021), (Karayığit, 2015), (Özçelik, 2023), (Güler, 2020) farklı olarak araştırmada iki cinsiyete de yer verilmiştir. Bu araştırmalarda boş zaman faaliyetinin yapısı, katılımcıların deneyimleri, tarihsel süreçler, toplumsal cinsiyet, erkeklik, kadınlık konuları öne çıkmaktadır.

Erkekliğin kadın olmamak üzerinden tanımlandığı bir düzlemde erkeklerin evden kaçabilmek için kahvehaneye gitmesi; kadınların ise evde kalarak altın gününe katılması boş zamanın cinsiyet inşasıyla kesişim noktası olarak alınmıştır. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, erkekler genellikle kamusal mekânlarda, özellikle kahvehanelerde sosyalleşme alanları yaratırken; kadınlar ise ağırlıklı olarak ev ve çevresi gibi daha sınırlı ve özel mekânlarda sosyal ilişkilerini sürdürmektedir. Bu farklılaşma, toplumsal cinsiyet rollerinin mekânsal örgütlenmesini yansıtır ve her iki cinsiyetin de kendine özgü sosyal alanlar oluştırma çabasını göstermektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet pratikleriyle şekillenen boş zaman faaliyetlerini karşılaştırmalı olarak incelemek, literatüre katkı sağlamak açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, toplumsal cinsiyetin yaşamın her alanına nüfuz eden yapısını, günlük yaşam pratikleri bağlamında mikro düzeyde incelemektir. Toplumsal normlarla belirlenen kadınlık ve erkeklik rolleri, günlük yaşam pratiklerinde çeşitli faaliyetlerde kendilerini yeniden üretmektedir. Bir boş zaman faaliyeti olarak kadın günleri araştırmanın başlangıç noktasıdır. Sosyolojik bakış açısıyla, kadınların altın günlerinde benlik sunumları, kadınlık rollerinin pekiştirilmesi ve kadınlara özgü bir gösteriş alanı oluşturması incelendiğinde, böyle bir araştırma yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Gündelik yaşam pratiklerini kapsayan çalışmada toplumsal cinsiyetin derinleşmiş yapısı ele alınmıştır. Araştırmanın literatüre katkı sağlaması amacıyla karşılaştırmalı bir analiz yöntemi benimsenmiştir. Erkeklerin boş zaman faaliyeti olarak kahvehaneye gitme alışkanlığı, erkeklik alanını temsil etmekte ve bu mekânlar hegemonik erkekliğin pekiştirildiği alanlar olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, kadınlık ve erkeklik inşaları karşılaştırılarak, iki cinsiyet arasındaki farklılaşma ve toplumsal yapılanma ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesi toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılardan oluşmaktadır. Araştırmanın kuramsal dayanağı, gündelik hayat sosyolojisinin mikro düzeydeki temel yaklaşımlarını içermektedir; bunlar arasında sembolik etkileşimcilik, Goffman'ın benlik sunumu teorisi, fenomenolojik yaklaşım ve Garfinkel'in etnometodoloji perspektifi yer almaktadır. Erving Goffman'ın gündelik hayatı bir tiyatro sahnesi olarak ele alması ve ön ile arka sahne ayrımında bireylerin sergilediği rollerin incelenmesi, bu çalışmanın toplumsal cinsiyetin günlük yaşam pratiklerindeki inşasını mikro düzeyde analiz etmesine teorik temel sağlamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin sosyal etkileşimler yoluyla toplumsal cinsiyet kimliklerini nasıl performe ettikleri ve bu performansların toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği araştırmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Araştırma metodolojisinde nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmacıya esneklik tanınması ve veri analizi bakımından çalışmaya dair hedeflenen bulgulara ulaşabileceği için bu yöntem tercih edilmiştir. Araştırmanın amacı bağlamda, seçilen Silivri, Bayrampaşa, Ümraniye ve Pendik ilçeleri, farklı sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal özellikleri ile toplumsal cinsiyetin inşa süreçlerini anlamak için uygun bir örneklem sunmaktadır. İlçelerin her biri, mekânın kültürel olarak nasıl kodlandığını anlamaya olanak tanıyan farklı sosyal yapılara ve toplumsal pratiklere sahiptir.

Silivri, İstanbul'un batı sınırında yer alan ve hem kırsal hem kentsel özellikler taşıyan bir ilçedir. Silivri hem tarımsal üretimin sürdüğü hem de yazlık nüfus artışının gözlemlendiği bir yapıya sahiptir (Sertkaya Doğan, 2009). İlçede mahalle haline getirilen 7 belde ile toplam 22 mahalle ve 13 köy muhtarlığı bulunmaktadır (Silivri Belediyesi). İlçenin kırsal yerleşim özellikleri de barındırması nedeniyle, örnekleme dâhil edilen katılımcıların aktardığı üzere, sosyal faaliyet alanlarının yetersizliği erkekler için kahvehaneleri tercih edilen bir sosyal mekân hâline getirmektedir. İlçenin sosyo-kültürel yapısıyla, hem geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâlâ güçlü olduğu yarı-kırsal ortamları, hem de modern kentleşmenin getirdiği değişimleri birlikte gözlemlene imkânı sağlar. Dolayısıyla, Silivri, erkeklik normlarının kahvehane gibi kamusal alanlarda, kadınların etkinliklerin ise daha sınırlı sosyal ağlarda nasıl kodlandığını analiz etmek için anlamlı bir saha zemini oluşturmaktadır.

Bayrampaşa, İstanbul'un en çok göç alan ilçelerinden biri olarak, göçle büyümüş bir ilçedir. Farklı kültürel yapıların bir araya gelmesiyle, çok kültürlü bir yapıya sahiptir

(Güler, 2015: 72). Yoğun kentleşme ve göçün etkisi altında olan bu ilçe, kahvehaneler üzerinden erkeklik mekânlarının toplumsal cinsiyet kodlandırmasını analiz etmek için uygun bir zemin sunmaktadır.

Ümraniye; hızlı göç ve kentleşme süreci, sanayi ile ekonomi, kentsel dönüşüm yatırımları, kültürel ve sportif etkinlik alanları sayesinde sosyo-kültürel bakımdan heterojen, dinamik ve dönüşüme açık bir ilçe olarak tanımlanabilir (Karalı, 2001). Bu çok katmanlı yapı, toplumsal cinsiyet pratiklerini analiz için zengin bir saha sunmaktadır.

Pendik, İstanbul'daki göç dalgasından etkilenen göç alan bir ilçedir. Yıllar içinde fazlaşan nüfusla beraber ihtiyaç ve hizmet doğrultusunda sanayi bölgeleri, konut alanları ve iş merkezlerini bir arada barındıran heterojen bir toplumsal yapıya sahiptir (Yıldız, 2021). Pendik'in zengin demografik yapısı, göçle gelen kültürel çeşitliliği, sanayi-hizmet karışımı yapısı hem kırsal hem kent özelliği taşıması ve güçlü mahalle/kültür yapısı, araştırmada incelenen cinsiyetlendirilmiş boş zaman pratiklerinin analizine uygun ve dengeli bir sosyo-kültürel zemin sunmaktadır.

Amaçlı örneklemenin bir türü olan Kartopu örnekleme tercih edilmiştir. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Örnekleme dahil olan 12 erkek ve 12 kadın ile yüz yüze ve online görüşmeler yapılmıştır. İkinci kullanılan veri toplama tekniğinde Silivri'de bulunan iki kahvehane ve iki altın gününde gözlem yapılmıştır. Araştırmacı katılımcı gözlem yaparak, bireylerin ortamdaki davranış, eylem ve faaliyetlerini gözlemlemiştir.

Araştırmada erkek katılımcılardan elde edilen veriler, iki ana tema ve bu temalara bağlı alt temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. İlk ana tema boş zaman faaliyeti olarak kahvehanedir. Bu tema, kahvehanenin neden bir boş zaman etkinliği olarak tercih edildiğini, erkeklerin bu mekânda nasıl zaman geçirdiğini ve hangi etkinliklerde bulunduklarını anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda belirlenen alt temalar ise cinsiyetlendirilmiş mekân, adap ve mekâna uyum sağlamadır. Bu alt temalar, erkeklerin kahvehane deneyimlerinin hem toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl şekillendiğini hem de bu mekânda geçerli olan davranış kurallarına nasıl uyum sağladıklarını anlamaya olanak tanımaktadır. İkinci ana tema ise toplumsal cinsiyet başlığı altında ele alınmıştır. Bu tema kapsamında, erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili deneyimleri, erkeklik halleri ve erkek olmanın zorlukları alt temalarıyla çözümlenmiştir. Bu alt temalar, erkekliğin sadece kahvehanedeki pratiklerle değil, aynı zamanda toplumsal

beklentiler, baskılar ve çelişkilerle nasıl kurulduğunu ve deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Belirlenen bu tema ve alt temalar, araştırmanın analiz çerçevesini oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda kahvehane gibi gündelik bir boş zaman mekânının, toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ve erkek kimliğinin inşa süreçlerine nasıl zemin hazırladığını çözümlemek için kuramsal ve ampirik bir temel sağlamıştır.

Kadın katılımcılardan elde edilen veriler, iki ana tema ve bu temalara bağlı alt temalar doğrultusunda analiz edilmiştir. İlk ana tema, boş zaman faaliyeti olarak altın günleridir. Bu tema, altın günlerinin kadınlar için nasıl bir boş zaman etkinliği işlevi gördüğünü anlamak açısından önemlidir. Bu kapsamda belirlenen alt temalar ise altın günlerinin cinsiyetlendirilmesi, altın günü hazırlıkları ve gün içi sohbetlerdir. Bu alt temalar, altın günlerinin yalnızca bir sosyalleşme biçimi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği, kadınlara özgü kodların ve ilişkilerin sergilendiği alanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların bu etkinliklerde üstlendikleri roller, sergiledikleri davranış biçimleri ve etkileşim kalıpları, mekânın nasıl cinsiyetlendiğini ve kadın kimliğinin nasıl inşa edildiğini göstermektedir.

İkinci ana tema ise toplumsal cinsiyet başlığı altında ele alınmıştır. Bu tema kapsamında veriler, “kadınlık halleri” ve “kadın olmanın zorlukları” alt temalarında çözümlenmiştir. Bu alt temalar, kadınların altın günleri aracılığıyla hem kadınlıklarını nasıl deneyimlediklerini hem de bu deneyimlerin toplumsal normlar ve beklentilerle nasıl şekillendiğini anlamaya olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, kadın olmanın gündelik hayatta karşılaşılan zorlukları, toplumsal baskılar ve görünmeyen emek biçimleriyle ilişkisi de bu temalar aracılığıyla açığa çıkarılmıştır. Bu temaların belirlenmesi, araştırmanın hem toplumsal cinsiyet kuramlarıyla olan kuramsal bağını güçlendirmekte hem de altın günleri gibi gündelik ve sıradan görünen etkinliklerin, kadınların kimlik inşasında ve toplumsal rollerin yeniden üretiminde nasıl işlev gördüğünü derinlemesine anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Roller

Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından öğrenilen ve bireylere atfedilen erkeklik ve kadınlık kimliklerini ifade eder. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet üzerinden ayrımcılık, hiyerarşi ve egemenlik ilişkilerinin kurulmasını ve yeniden üretilmesini doğallaştıran araçsal bir işlev görmektedir. İnşa edilen kimliklerin sabit ve kalıcı bir mekanizmaları yoktur. Böylelikle değişip, yeniden kurulmaları mümkündür. Kadınlık ve erkeklik kimlikleri toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen yapılardır; bu nedenle sabit ve değişmez değildir. Zira toplumsal normlar, değerler ve pratikler zamanla değiştikçe, toplumsal cinsiyet kimlikleri de bu kültürel dönüşümler doğrultusunda yeniden yapılandırılabilir ve farklı biçimlerde ifade edilebilir (Kara ve Gürhan, 2013: 67-68).

Marshall, toplumsal cinsiyetin erkeklik ve kadınlık arasındaki sosyal açıdan eşitsiz bölünmeye atıf yaptığını açıklamıştır. Marshall, toplumsal cinsiyetin ortaya çıkışı ve kapsamıyla sadece bireysel kimliği değil, sembolik olarak erkeklik ve kadınlığın kültürel idealleri; yapısal olarak kurumlar ve organizasyonlardaki cinsiyete dayalı iş bölümünü kapsayan bir şekilde büyüdüğünü belirtmektedir (1999: 98).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa;

- Cinsiyet biyolojiktir, toplumsal cinsiyet sosyo-kültürelidir.
- Cinsiyet öğrenilmemiş, toplumsal cinsiyet sosyalleşme sürecinde öğrenilen, kazanılan özelliklerdir.
- Cinsiyet tüm toplumlarda aynı şeyi ifade eder, toplumsal cinsiyet ise toplumlara göre farklılıklar gösterebilir.

Cinsiyet ve cinsellikle ilgili araştırmaların artmasıyla birlikte, toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal roller arasındaki farklılıkları anlamaya yönelik yöntemler sunması nedeniyle önemli ve yararlı bir kavram haline gelmiştir. Akademik çalışmalar “cinsiyet” kavramını, sosyolojik araştırmalar ise “cinsiyet rolleri”ni ele alsalar da bu iki kavram arasındaki ilişkinin basit veya doğrudan olduğu varsayılmamaktadır (akt. Kadılar, 2011: 4-5).

Savran toplumsal cinsiyet kavramının son zamanlarda dönüşüme uğradığını ve bazı eleştirel aldığını söylemektedir. Eleştirilen unsur toplumsal cinsiyet kavramının öncelikle biyolojik cinsiyet üzerinden temellendirilmiştir. Biyolojik cinsiyetteki kadın-erkek

yapılanması, toplumsal olarak dayatılan ve farklılıkların toplumsal biçimde inşa edildiği görüşü nedeniyle, toplumsal cinsiyet kavramının yeterince bağımsız olmadığı yönünde eleştirilmiştir. (Kaplan, 2015: 14).

Toplumsal cinsiyetle ilgili ataerkil toplum yapısına vurgu yapacak olursak, toplumsal yaşamın tüm yönlerine sinmiş olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkeğin tüm ilişkilerini kapsamaktadır. Bu eşitsizliğin yaşamın derinliklerine kadar nüfuz etmesi, kadınların karşılaştıkları engelleri fark etmelerini ve görünür kılmalarını zorlaştırmaktadır. Ataerkil ideoloji eşitsiz dağılımın hayat bulduğu alanlarda bunları doğallaştırır, meşrulaştırır ve normalleştirmektedir. Kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle engellendikleri alanlarda en çok orada ataerkil ideolojiyi yeniden üretmektedirler (Soner, 2012: 43).

Connell, kuramsal olarak cinsiyete dayalı eşitsizliklerin nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü açıklamaktadır. Ona göre, kadınlık ve erkeklik toplumsal olarak inşa edilir ve bu inşa süreci, toplumun kültürel yapısı ile kurumsal düzenlemeleri tarafından biçimlendirilir. Cinsiyet, bireysel etkinliğin kurumsal ve yapısal sınırlar içinde şekillenmesiyle gelişir. Connell, toplumsal cinsiyetin insan etkinliğiyle oluşan dinamik bir süreç olduğunu ve bu nedenle kesintiye uğrayabilen, dönüşebilen ve değişime açık bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır (Giddens, 2015:117). Connell, bu değişimde ataerkillikten en fazla payı olan cinsiyetin erkek olduğunu belirterek, cinsiyet eşitliği için erkekliğin değişmesi ve farklı erkekliklerin inşa edilmesinden bahsetmektedir. Ataerkillikten yararlanan hegemonik erkeklik yerine toplumda tek ve sabit bir erkeklik biçimi olmadığını, bunun yerine çoğul erkeklikler (multiple masculinities) bulunduğunu savunur. Bu çoğulluk, farklı sınıfsal, etnik, kültürel ve bireysel koşullar içinde erkeklik deneyimlerinin çeşitliliğini ifade eder (Bozok, 2019: 202).

Rol kavramı, örgütlü olan sosyal bir yapının içinde bireyin sahip olduğu pozisyonu, onunla ilgili sorumluluklarını, ayrıcalıklarını ve başka pozisyonlarda bulunan bireylerle olan etkileşimini yönlendiren kurallarla oluşmaktadır (Dökmen, 2009: 28). Bireylerin, sahip oldukları sosyal statü ya da bulundukları kurumsal konum gereği, belirli davranış örüntüleri sergilemeleri beklenmektedir. Kişiden bulunduğu grup ya da örgüt içinde iletişimde olduğu kişilerce belli faaliyet kalıpları ve davranışlar göstermesi beklenir, bu beklenti grup normları çerçevesinde şekillenmektedir. Böylelikle rol, bireyin toplum

içinde gerçekleştirebileceği davranış, sorumluluk ve görevlerden oluşan normatif beklentiler sistemidir (Eken, 2006: 251).

Birey statüsüne uygun olarak davranırken toplumsal yaşamda üstlendiği birçok rol vardır. Annelik rolü, babalık rolü, öğrencilik rolü, çocuk rolü gibi birçok rol varken bireyde birden fazla role sahip olabilmektedir. Örnek verecek olursak kişi hem baba hem de öğretmen rolünde olabilir veya hem çocuk hem de öğrenci rolünde olunabilir. Tıpkı bir tiyatro sahnesindeki gibi bireyler sahip oldukları rolleri göre oynarlar, o rolü canlandırırken onu içselleştirip yeniden üretebilmektedirler (Kadılar, 2011: 12).

Cinsiyet rolü (gender role) kavramı, bireyin kendisini kadın ya da erkek olarak tanımladıktan sonra kendi cinsiyetine uygun şekilde davranış göstermesidir. Bu davranışlar kadın ve erkeğin sosyal olarak tanımlanmış rollerinden kaynaklanmaktadır (İmamoğlu, 2008: 73). Toplum içinde belirlenen kurallara göre bireye cinsiyet rolü öğretilmekte ve bu kalıplara uyması beklenmektedir. Kadınlardan beklenen toplum tarafından kabul edilmiş rollere göre hareket edilmesi gerekir, bu rollerde erkeksi özellikler yoktur ve bunların olmasına izin verilmez. Aynı şekilde erkekten beklenende kendi cinsiyet rolüne uygun davranmasıdır. Kadın için olan kadınsı özellikler göstermemelidir (Akpınar, 2016: 26).

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplum tarafından onaylanan cinsiyet kimliklerini ifade eder; bireylerin bu rollere uygun biçimde davranmaları, söz konusu kimliklerin toplum tarafından kabul edilmesini mümkün kılar. Rollerini oluşturan ise toplumsal değer ve inançlardır. Coğrafi, kültürel ve tarihsel farklılıklar rollerin belirlenmesinde etkisi olmaktadır. Bebek dünyaya geldiği andan itibaren çevrenin oluşturduğu koşullarınla rol kazanımı başlamaktadır. Anne, baba başta olmak üzere öğretmen, arkadaş, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları rol kazanımında etkindir (Alkan, 2019: 5).

Toplumsallaşma sürecinde, erkek ve kız çocukları kültürün kendilerine uygun gördüğü duygu, tutum, davranış ve rolleri benimser; bu süreçte ortaya çıkan belirgin farklılıklara ise toplumsal cinsiyet farklılıkları denir. Kadınların duyarlı, ilgili ve bakım verici olarak görülmesi; ev kadını, öğretmen ve hemşire gibi mesleklerle ilişkilendirilmesi, erkeklerin ise bağımsız, atılgan ve güçlü olmaları; asker, mühendis ve yönetici gibi mesleklerin onlara yakıştırılması toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir yansımasıdır. Farklı cinsiyette olan kişiler arasında farklılık olabileceği gibi aynı cinsiyetten olan bireyler arasında da duyarlılık gibi özelliklerde çeşitlilik olabilmektedir. Örneğin, çok duygulu kadınlar

olabileceği gibi duygusuz kadınlar da olabilmekte, çok güçlü erkek olurken daha güçsüz erkeklerde olabilir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin beklentiler, kültürel normlar ve sosyal kalıp yargıları aracılığıyla bireylere aktarılmakta ve bu durum, bireylerin davranış ve rollerinin şekillenmesinde belirleyici bir etken olarak işlev görmektedir. Bu yargılar herkesçe kabul edilen inançlara dönüşerek, sosyal davranışları belirlemektedir (Dökmen, 2009: 24-25).

Buna göre kamusal alanda¹ çalışma ve politika “doğal” olarak erkek; ev işleri ve aileyle ilgili özel alanlarda² “doğal” olarak kadının sorumluluğu olarak birçok toplumda benimsenmiştir (Akın ve Demirel, 2003: 73). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, birçok kültürde aile yaşamında kadınların evlilik sürecinde uzlaşmacı ve kabullenici davranışları beklenirken; erkeklerden ise daha sert ve otoriter olmaları, kimi durumlarda tartışmalar sırasında fiziksel ya da psikolojik güç kullanmaları yönünde toplumsal beklentiler bulunmaktadır. Bu beklentiler, kültürel normlar, geleneksel değerler ve sosyal kurumlar tarafından desteklenmekte ve bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir. (Kodan Çetinkaya, 2013: 24). Toplumsal cinsiyet rollerinin aile ve toplum içindeki etkileri, kadınlara yönelik çeşitli kısıtlayıcı normların da oluşmasına yol açmaktadır. Bu normlar doğrultusunda, kadınların gece geç saatlerde tek başına dışarıda olmamaları, evlenmeden cinsel ilişkiye girmemeleri ve şiddet gördüklerinde sessiz kalmaları gibi beklentiler toplumda yaygın şekilde kabul görmekte ve bu durum, kadınların bireysel özgürlüklerini kısıtlamaktadır (Keçeci ve Ekşi, 2020: 31-32).

Geleneksel toplumlarda cinsiyet ayrımına dayanarak, kadın ve erkeğin rolleri belirlenmiştir. Parsons’ın (1955) “cinsiyet rolü farklılaşması” temelinde kadın dışavurumsal rollerde, erkek ise araçsal rollerde uzmanlaşmıştır (akt. Eken, 2006:249). Erkeğin en önemli görevi; ailenin geçimini sağlamak, kadının göreviyse; ev işlerini yapmak ve çocuk bakmaktır. Bu doğrultuda ev içiyle ilgili alınan kararlarda kadın, satın alma ve dışarı ile ilgili konularda erkek söz sahibidir. Kadınların düşük statü gösterdikleri ve toplumda oynadığı rollerin çoğunlukla fark edilmediği görülmektedir. Modern toplumlarda, erken yaşta evliliklerin azaldığı, evlilik kararlarının bireyler

¹ Kamusal alan kavramı toplumsal yaşantıda kamuoyuna benzer alanın oluşturulabileceği kastedilir. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti edilmiştir. Genel normların ve rasyonel meşrulukların keşfedildiği alandır (Habermas, 2004).

² Kamusal alanın karşısına konulan kavram, mahrem ve gizli olma kriterini barındırır. Bireylerin kişisel mülkiyetlerinde olduğu alandır (Kulak, 2023).

tarafından daha özgürce verildiği, akraba evliliklerinin daha seyrek görüldüğü, yeni evlenen çiftlerin genellikle aileden bağımsız yaşadığı, çocuk yetiştirme süreçlerinde daha demokratik yaklaşımların benimsendiği ve kız ile erkek çocuklar arasında ayrımcılığın azaltıldığı çekirdek aile tipleri giderek yaygınlaşmaktadır (Eken, 2006: 252). Bunu takiben kadına yüklenen rollerin benzerlik gösterdiği gibi zamanla toplumlara göre farklılık gösterip yeniden üretilmiştir. Kadına tanımlanan rollerin çoğu evlilikle birlikte başlamasıyla kimi rollerinde ise değişiklik görülmektedir. Bazı kadın rolleri, kadının bağımsızlığını, ekonomik gücünü, toplum içindeki saygınlığını arttırırken, kimi evliliklerde kadın için ezici olabilmektedir. Hatta bazı evliliklerde edinilen rollerde kadının akıl ve beden sağlığına da etki edilmektedir (Atilla Demir ve Nam, 2019: 71-72). Kadınlar, toplumun erkek ve kadınlara attığı sosyal roller, beklentiler ve normlar temelinde şekillenen toplumsal cinsiyet yapısı nedeniyle; rol, statü, şiddet, cinsiyet ayrımcılığı, eğitim ve iş yaşamı alanlarında çeşitli baskı ve eşitsizliklerle karşılaşmaktadırlar. Kadınlar bu baskılara karşı mücadele ederken, özellikle evlilik kurumunun yaşamlarını daha fazla etkilediği görülmektedir (Yılmaz ve Aydın Avcı, 2015: 182). Tüm bu bilgiler ışığında, bireyler toplumsal cinsiyetin belirlediği normlar doğrultusunda toplum tarafından kabul edilen kadınlık ve erkeklik kimliklerini edinirler. Kadınlık ve erkeklik kimliklerinin kazanılması, toplumsal cinsiyetin inşa sürecinin bir sonucudur. Erkek ve kadın olmak “erillik-dişillik”³ olarak adlandırılırken bireyin cinsiyet rolü ve kimliğinin gösterme biçimini tanımlamaktadır. Erillik ve dişillik; toplumda erkek ve kadının doğal eğilimleri doğrultusunda sergilediği özellikler ve davranış kalıplarıdır. Bu davranış kalıplarının sergilenmesi, özellikle geleneksel normların güçlü olduğu toplumlarda bireyler tarafından gerekli görülmektedir. Ancak modern ve çoğulcu toplumlarda bu kalıpların çeşitlilik gösterdiği ve bireysel farklılıklara daha fazla alan tanındığı gözlemlenmektedir. Dişil özelliklere sahip kadınlar yumuşak huylu, duygusal, bağımlı, çekimser ve korunma ihtiyacı duyan kişiler olarak görülür. Eril özellikteki erkekler ise, sert, bağımsız, baskın, hükmeden, etken kişiler olarak görülmektedir (Kutunis ve Çetinel, 2016: 64-65).

1.2. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

³ Toplumda geçerli ve baskın olan değerlerin erkek ve kadına özgü olmasıyla ifade edilmesidir. Erillik; başarı, rekabet, meydan okuma; dişillik, iş birliği, hizmet, sıcak ilişkiler gibi özelliklerin hangi cinsiyette baskın olduğuyla ilgilidir (Çakır ve Eğinli, 2011).

Kalıp yargılar, bir gruba ait bilgi, inanç ve beklentileri kapsayan bilişsel yapılardır. Irk, cinsiyet, kültür, ulus veya meslek gruplarına mensup insanları kategorize ederken, bu gruplar içindeki bireysel farklılıklar göz ardı edilmekte ve tüm üyelerin aynı özellikleri taşıdığı varsayılmaktadır. Kalıp yargılar, belli bir grubun bütün üyeleri hakkındaki organize inançlardır (Dökmen, 2009: 31).

McCammon ve Knox'a göre, bebeklere doğduğu andan itibaren oğlanlara veya kızlara farklı davranışlar gösterilir. Kızlar pembe battaniyeye sarılırken, oğlan çocukları mavi battaniyeye sarılırlar. Gülbüz ve güçlü olan bebeğine sahip olan anne-baba gururlu olduklarını söylerler (akt. Akpınar, 2016: 29). Bu şekilde büyütülen çocuklarda cinsiyet kalıp yargılarını erken yaşlarda geliştirmeye başlamaktadır. Çocukların tutum ve davranışlarının belirlenmesinde önemli bir etkisi vardır. Yapılan araştırmalara göre sosyal cinsiyet rolü ve sosyalleşme bebek doğduğu andan itibaren başlamaktadır. İki yaş itibarıyla çocuklar, erkek ve kadına ait özelliklerin olduğunu, cinsiyetlerine uygun oyuncakları ve aynı cinsiyetten olan arkadaşlarını tercih etmeye başlamaktadırlar. Üç ve beş yaşlarına gelindiğinde, cinsiyetine uygun oyuncak ve etkinlik seçimindeki kalıp yargıların etkisi görülmektedir (Ümmet, 2007: 53). Toplumsal cinsiyeti stereo tiplleştirme süreci çocuklukta başlayarak, ergenlik ve yetişkinlik döneminde devam etmektedir. Bu stereotipler, bireylerin cinsiyet doğrultusunda davranışlarına ilişkin beklentilerini kapsamaktadır (Akpınar, 2016: 29).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve yapısal eşitsizlikler, kız ve erkek çocukların ailede, sokakta ve eğitim süreçlerinin her aşamasında gerçekleşen toplumsallaşmalarında belirleyici rol oynamaktadır. İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar, mesleklerin kadınlara ya da erkeklere uygun olup olmadığına ilişkin yaygın inanışlarla kendini göstermektedir. Kadınlara ve erkeklere uygun meslek tanımlamaları ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlarla bireyin özgür seçimlerini sınırlandırarak, mesleğe dair reçeteler sunulur. Bu reçetelere uymayıp, kadın mesleğini seçen erkek ya da erkek mesleğini seçen kadın reçete dışına çıkanlar olarak gösterilir (Ecevit, 2021: 12). Geleneksel olarak kadın ve erkek bu sosyal kalıplara konulduğu için bireyler bununla ilgili beklentilere göre davranış geliştirmek zorundadır. Beklentilere uygun davranılmaya çalışılırken bireylerin yaşamları da olumsuz etkilenebilmektedir (Atış, 2010: 6).

Toplumsal kalıp yargılar çerçevesinde, bir bireyden ne tür davranışlar veya roller bekleneceği çoğunlukla cinsiyetine bağlı olarak belirlenmektedir. Erkeklerden beklenen

güçlü olmaları; aile geçimini sağlamaları, çevresi üzerinde kontrolü sağlaması; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı, ev içi işlerle ilgilenmeleri beklenmektedir. Bu beklentiler en açık şekilde ailede kendini gösterir. Aile kurumunda yürütülen faaliyetlerde aile bireyleri arasında rol dağılımı yapılmaktadır (Bener ve Günay, 2013: 2). Cinsiyet gözetilerek yapılan rol dağılımında geleneksel ailede, erkekler tamir, onarım, bahçe işleri ile meşgul olurken, kadınlar yemek pişirme, ev temizliği, bulaşık gibi işlerle ilgilenmektedir. Başka bir geleneksel cinsiyet rol yansımasına bakacak olursak, erkeğin ev dışı işlerden, kadının ise ev içi işlerden sorumlu olması belirgindir. Kayanagh ve Halpern (1977)' e göre "iş erkeklere ev de kadınlara ait alanlardır" şeklinde belirtilmektedir. Geleneksel erkek rolü, stresi açığa çıkaracak olan başarıyı, rekabeti ve duyguların bastırılmasını yansıtmaktadır. Geleneksel toplumlarda kadının ev ile ilgili alanla özdeşleşmesi, erkeğin ev dışı faaliyetlerde olması kuşaklar boyunca kabul edilmiş ve geçmişten günümüze aktarılmıştır. Kabul edilen ön yargılar ile iş, aile hayatında kutuplaşmalar olmuştur (akt. Akpınar, 2016: 29-30).

Martin ve Halverson'a (1981) göre, kalıp yargılar olumlu mana da kullanılabileceği halde negatif yönleri ile düşünülmektedir. Böylelikle belli bir gruba ait üyelere karşı ayrımcılığı getirebilmektedir. Kadın ve erkeklere dair oluşturduğumuz kalıp yargıları, ilişkide bulunduğumuz her kadın ya erkeğe atfederek bu çerçeveden bakarız. Cinsiyetçiliğin kategorileştirme inancıyla kadının erkeğe göre ikinci derecede olduğu sonucu doğrulanmaktadır (akt. Yögev, 2006: 10).

Cinsiyet kalıp yargılarının ve ayrımcılığın günümüzde, geçmişe kıyasla azalarak fakat yeni biçimleriyle kendini göstermektedir. Geleneksel roller bağlamında bakıldığında, kadınların daha duyarlı, erkeklerin ise daha atılgan oldukları yönündeki düşüncenin varlığını sürdürebildiği görülmektedir. Kadınların ve erkeklerin belirli olan işlerde başarılı olamayacağına dair önyargılar ve bunlarla ilişkili uygulamalarda etkisini sürdürmektedir. Toplumsal olanın, yani sosyal normların ve kalıp yargıların cinsiyet temelli olarak yapılandırılması, bireylerin cinsiyetlerinden bağımsız bir şekilde kendi kapasitelerini fark etmelerini ve özgür iradelerine göre hareket etmelerini zorlaştırmaktadır. Çünkü toplumsal beklentiler, bireyleri belirli rollere yönlendirerek potansiyellerini serbestçe ifade etmelerinin önüne geçmektedir. Böyle olunca cinsiyet eşitliğinin ve eşit hakların sağlanması zor hale gelebilmektedir (Saraç, 2013: 30).

1.3. Toplumsal Cinsiyetin İkili Karşıtlığı: Erkeklik ve Kadınlık Arasındaki Sınırlar

Kadın kimliği, yalnızca bireyin toplumsal cinsiyetin çıktılarının farkında olarak eylemde bulunması ve bu eylemleri hemcinslerine aktarmasıyla değil; aynı zamanda tarihsel süreçler, kültürel normlar, yapısal koşullar ve biyolojik gerçekliklerin bir araya gelerek şekillendirdiği çok katmanlı bir inşa süreciyle oluşur ve sürdürülür. (Çekiç, 2021:4). Atabek'in (2018:19) sorduğu "Neden kadınlar bir 'kadın' olduklarını düşünmek zorunda kalıyordu? Neden erkekler sürekli 'erkekliklerini' söylemek zorunda kalıyordu?" sorusu, toplumsal cinsiyet kimliklerinin sosyal yaşamda nasıl görünür kılındığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, kadınlık ve erkeklik yalnızca toplumsal rollerden ibaret olmayıp; bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik ve psikolojik özelliklerle de şekillenmekte, bu nedenle cinsiyet kimliği hem kültürel hem de doğaya içkin yönleriyle çok katmanlı bir şekilde deneyimlenmektedir (Çekiç, 2021: 46). Erillik ve dişillik tiplenmesi, birçok toplumda tarihsel olarak erkek egemen yapılar tarafından şekillendirilmiş ve bu süreçte erkeğe üstünlük, kadına ise ikincil roller atfedilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde erkekliğin güç, otorite ve rasyonellikle; kadınlığın ise itaat, duygu ve bakım verme gibi niteliklerle özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Fatmagül Berktaş'a göre akıl, düşünme, kültür, rasyonellik, uygarlık ve varlık kavramları erkekliği temsil ederken beden, duygu, irrasyonellik, madde ve yokluk kavramlarıysa kadınlığı temsil etmektedir. Erkek ve kadınla ilişkilendirilen bu kavramlar ekonomik, politik ve sosyokültürel alanların tümünde karşımıza çıkmaktadır (Berktaş, 2018; Sak, 2022: 20). Connell'e göre (2005), ataerkil toplumlarda erkekliğin tanımı kadınlar üzerinden yapılmaktadır. Bunun nedeni birçok durumda erkekliğin kadınlığın karşıtı olarak düşünülmesidir. Bu inşa sürecinde erkeklik, güç, rasyonellik ve kontrol gibi özelliklerle; kadınlık ise duygusallık, kırılganlık ve itaatle özdeşleştirilerek ikili bir hiyerarşi yaratılmaktadır. Kimmel (2005), erkekliği tamamlayabilmek için hep "öteki"nin varlığına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu öteki olan "patriyarkal düzende erkeğin iktidarını ve 'erkeklik'inin daima tamamlayıcısı olan meşru bir kadın olmalıdır" (akt. Hıdır, 2015: 29).

Sancar, erkeklik kavramının akademik ve ideolojik alanlarda yeterince tartışılmadığını savunsa da bu iddia tarihsel açıdan eksiktir (Sancar, 2009: 23). Aristoteles, erkekliği biyolojik ve toplumsal temellerle normatif biçimde ele alırken (Politika), Antik Yunan'da Platon ve daha sonraki filozoflar da erkeklik ve cinsiyet rollerine dair önemli değerlendirmeler yapmıştır (Platon, Devlet). Ayrıca, Orta Çağ'dan modern döneme kadar

cinsiyet ve erkeklik üzerine birçok felsefi ve sosyolojik çalışma mevcuttur (Foucault, 1993). Erkeklerin de toplumsal cinsiyet döngüsünün bir parçası olduklarının anlaşılması, erkek egemen yapının uzun süre görünmez kalan yönlerinin açığa çıkmasına katkı sağlar. Toplumsal cinsiyet unsurlarının irdelenmesi, erkekliğin görünür hale gelmesini sağlayarak erkeklik pozisyonlarının tartışmaya açılmasına olanak tanır. Böylece, erkekliğe atfedilen standart ve sorgulanmaz ölçütler sarsılmaya başlar ve erkeklik, akademik düzeyde incelenmeye değer bir çalışma alanı haline gelir (Kılıç, 2019: 48).

Cinsiyetlendirilmiş toplumsal roller ve statüler aracılığıyla inşa edilen erkek egemenliğine, çoğu zaman koşulsuz ve sorgulanmaksızın uyulması beklenmektedir. Erkeklik, toplumsal yapıda tartışmasız bir iktidar alanı olarak konumlandırılmakta ve bu konumun sorgulanması genellikle mümkün ya da kolay olmamaktadır. Toplumsal yapılarda erkeklik konumu sorgulandığında, özellikle hegemonik erkeklik normlarına sosyal olarak yatırım yapmış bireylerde, “erkekliğin kaybı” ya da “kadınsılaşma” şeklinde algılanabilecek bir statü düşüşü endişesi ortaya çıkabilmektedir. Erkek merkezli çizilen sınırın dışına çıkmak güvensiz ve belirsiz bir alanda olmayı getirir. Bu sınırın dışına çıkılamayacağı gibi erkek merkezli değerler nesiller boyunca aktararak, kendini yeniden üretmektedir. Erkekliğin yeniden üretilme sürecinde cinsiyet rollerinin aktarımı esastır. Bu sürece uyum sağlayan bireyler toplum tarafından saygınlık, kabul görme veya statü artışı gibi ödüllerle karşılanabilirken; uyum göstermeyen bireyler dışlanma, alay edilme, erkekliklerinin sorgulanması, sosyal ilişkilerde yalnızlaştırılma veya itibarsızlaştırma gibi çeşitli sosyal yaptırımlara maruz kalabilirler. Connell’in (2016) aktardığı üzere “küçük erkek çocuklar yırtıcı olmaya özendirilir, ‘kız gibi davranmak’ alay konusudur ve bu uzar gider.” Erkeklik kodlarının içselleştirilmesiyle gündelik yaşamın her alanına nüfuz etmektedir (Boran, 2023: 370-376).

Bazı erkekler, toplumsal yapı içerisinde hegemonik erkeklik normlarına uyum sağlayarak, eril iktidarın yeniden üretimine katkı sunabilmektedir. Hegemonik erkeklik, yalnızca kadınlar üzerinde değil; bu normlara uymayan, farklı erkeklik biçimlerini temsil eden bireyler üzerinde de bir üstünlük ilişkisi kurmaya çalışır. Bu durum, toplumsal cinsiyet düzeni içinde ayrıcalıkların sürdürülmesine zemin hazırlayabilir. Connell’in kuramına göre, hegemonik erkekliğe karşılık, daha uzlaşmacı ve baskın olmayan biçimlerde kendini gösteren “işbirlikçi erkeklik” türleri de mevcuttur. Bu erkeklik biçimleri, toplumsal iktidar ilişkilerinin farklı biçimlerde yeniden kurulmasında rol oynar

ve patriyarkal sistemin dinamikleri içinde şekillenir (Hıdır, 2015:35). Connell'e göre kadınlık ve erkeklik biçimlerinin toplumsal hafızada hegemonik erkekliğe göre şekillenmeye devam etmesiyle hegemonik erkekliğin varlığı da devam edebilmektedir (akt. Karcı ve Karakoç, 2023: 1782).

Toplumsal cinsiyet kuramları çerçevesinde erkekliğin yalnızca biyolojik bir gerçeklikten ibaret olmadığı, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve mekânsal bağlamlarda şekillendiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, önceki bölümde tartışılan hegemonik erkeklik yapılarının nasıl sürdürüldüğü sorunsalından hareketle, erkeklik deneyimlerinin hangi mekânlarda, hangi etkileşimler aracılığıyla biçimlendiği önemli hale gelir. Erkek kimliğinin şekillenmesinde yer, mekân ve toplumsal cinsiyet eksenlerinin nasıl bir araya geldiği; bu kimliği yöneten normatif kodların bireysel deneyimlerle nasıl bütünleştiği, araştırmanın devamında iki farklı toplumsal alan üzerinden incelenmektedir. Böylelikle, erkekliğin yalnızca bireysel bir nitelik değil; belirli bağlamlarda yeniden üretilen toplumsal bir konum olduğu ortaya konmaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, bazı kamusal alanlar tarihsel olarak erkeklerin daha yoğun biçimde bulunduğu ve erkeklik pratiklerinin daha görünür olduğu mekânlar olarak değerlendirilmektedir. Hamam, kıraathane, stadyum, hipodrom, askeri kışla ve cami gibi alanlar, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda erkek egemenliğinin kurumsallaştığı yerler olarak öne çıkmıştır. Günümüzde kadınlar bu mekânlara çeşitli rollerle katılım sağlayabilmekte; örneğin camide ibadet edebilmekte, stadyumlarda spor karşılaşmalarını izleyebilmekte veya askeri alanlarda profesyonel görevler üstlenebilmektedirler. Ancak, bu alanların bazıları hâlâ erkekliğe atfedilen normlarla şekillendiğinden, kadınların varlığı kimi zaman sınırlı, istisnai veya sembolik biçimlerde algılanabilmektedir. İkinci olarak kadın ve erkeğin belirli mekânsal iş bölümünde olduğu alanlardır. Bu alanlar uç örneklerde pavyon, randevuevi gibi erkeklerin ve kadınların ne yaptıkları, neden orada oldukları belirlenmiş olan mekânlardır. Bunların haricinde gündelik hayatta üretilen dört temel mekânda erkek ve kadın ortak paylaşımda bulunurken, erkeklik ve kadınlık orada bulunma ve eylemde olma halinde işlev görmenin politikasıyla eklemlenir. Bu alanlar ev, işyerleri, ulaşım araçları ve terminalleri ile sokağında dâhil olduğu kamusal alanlardır (Özbay, 2013: 192).

Cinsiyetlendirilmiş mekânlar, toplumsal cinsiyete özgü pratiklerin gerçekleştirildiği, bireylerin kimliklerinin şekillendiği ve toplumsal güç ilişkilerinin hem yansıtıldığı hem

de yeniden üretildiği sosyal alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür mekânlar, yalnızca fiziksel ortamlar değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının, rollerinin ve beklentilerinin sergilendiği ve pekiştirildiği kültürel zeminlerdir. Mekânın anlamı, orada bulunan aktörlerin gündelik pratikleri ve etkileşimleriyle şekillenir. Böylece cinsiyetlendirilmiş mekânlar, toplumsal cinsiyetin hem inşasını yansıtır hem de bu inşa sürecine aktif biçimde katkı sağlar. Mekânlar yalnızca toplumsal ilişkilerin bir sahnesi değil; aynı zamanda bu ilişkilerin yeniden kurulduğu ve dönüştürüldüğü dinamik alanlardır. (Peker Dural, 2019: 44). Belirli bir cinsiyete özgü kullanım alanı olan bu mekânlar, ataerkil yapının erkek ve kadını farklı sosyalizasyon süreçlerinde buluşturduğu ortamlardır. Böylece toplumsallaşma alanları birbirinden ayrırmakta ve bireyler kendi cinsiyet kimliklerini bu ayrı mekânlarda daha da güçlendirmektedir. Örneğin, erkekler kendilerine uygun gördükleri, çatışma ve rekabetle kodlanmış eril mekânlarda bir araya gelirken; kadınlar estetik objelerin ve duygusal anlatımların ön planda olduğu dişil mekânlarda ilişkilendirilmektedir (Görücü, 2022: 50). Erkeklerin toplandığı homososyal mekânlarda, maç izleme, içki içme, sohbet etme ve spor ya da mesleki konular üzerine konuşma gibi etkinlikler, erkek kimliklerinin onaylanması ve yeniden üretilmesi işlevi görmektedir (Peker Dural, 2019: 36).

1.4. Gündelik Hayatın Kuramsal Yaklaşımları

Kişisel ve sosyal yaşamın sıradan, önemsiz ve tekrarlanan yapısı, gündelik hayatın rutin, düzenli ve istikrarlı özelliklerini oluşturur. Gündelik olanın doğal ve değişken bir yapısı vardır. Bireyin duygusallığı, acıları ve iletişimsel eylemleriyle birlikte kişisel tüm etkinlikleri ve sosyal etkileşimleri gündelik yaşamın kapsamına girmektedir. Gündelik hayat, günlük pratiklerin ve sosyal bağların oluşturulduğu ve yeniden üretildiği bir birleşme noktasıdır. Bu nedenle, gündelik hayat üretken ve çeşitli yapısıyla bireysel ve sosyal deneyimlerin geliştirildiği bir ortamdır (Yılmaz, 2021: 144). Toplumsal yaşam, bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak birbirleriyle karşılaştıkları, etkileşimde ve iletişimde bulundukları çok katmanlı bir yapıdadır. Toplumsal yaşama dâhil olabilmek, belirli eylem biçimlerini, etkileşim tarzlarını ve davranış kalıplarını kabul etmeyi gerektirmektedir. Georg Simmel'in (2009) belirttiği üzere bu unsur toplumsallığın önemli kurucu unsurlarından biridir. Birey toplumsal alanda eylemde bulunurken belli amaç ve nedenler doğrultusunda hareket etmektedir. Bireyin kendisiyle kurduğu öznel deneyimler

ve başkalarıyla oluşturduğu etkileşim ritüelleri, bu amaç ve nedenler doğrultusunda şekillenebilmektedir (Karal ve Mehmetoğlu, 2021: 16).

Gündelik hayatın taşıdığı özellikler doğrultusunda bazı temel ilkeler sıralanabilir. İlk olarak, gündelik hayat rutin ve tekrarlanan eylemlerden, deneyimlerden oluşur. İkincisi, gündelik hayat, özellikle özel alanda kadınların daha yoğun biçimde yer aldığı ve bu alanlarda toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan pratikleri gerçekleştirdiği bir yapıdır. Kadınlar, ev içi sorumluluklar, aile bakımı ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi gibi gündelik yaşamın temel unsurlarını üstlenerek, toplumsal yeniden üretimin büyük bir kısmını sağlamaktadırlar. Bu nedenle, gündelik hayatın yeniden üretilmesinde kadınların rolü belirleyici olmaktadır. Ancak kamusal alanda da kadınların varlığı artmakla birlikte, gündelik yaşamın organizasyonunda ve sürekliliğinde özel alanın önemi daha büyüktür. Üçüncüsü, bireyler gündelik yaşamda eylemde bulunurken bu eylemler üzerinde genellikle düşünmezler; örneğin, sabah kalkıp dişlerini fırçalamak veya işe giderken kullandıkları güzergâhı değiştirmemek gibi alışkanlıklar, sorgulanmadan otomatik olarak gerçekleştirilen eylemlerdir. Dördüncü olarak, kendinden başka biriyle kurulan ortak duygusallığın somutlaştığı bir alandır. Son olarak, gündelik hayattaki bilginin heterojenliği, insanların günlük yaşamda farklı kaynaklardan ve deneyimlerden edindikleri çeşitli bilgi türlerinin bir arada bulunması anlamına gelir. Bu bilgi çeşitliliği; bireysel tecrübeler, kültürel normlar, sosyal etkileşimler, gelenekler ve resmi bilgiler gibi farklı boyutları kapsar. Dolayısıyla, gündelik yaşamda kullanılan bilgi tek tip olmayıp, farklı bağlamlara, durumlara ve aktörlere göre değişen, çeşitlenen ve bazen çelişen unsurlar içerir (Featherstone 2000 akt. Çağlayan, 2023: 9).

Gündelik yaşam dünyası, hayatlarını öznel anlamlandırmalarla sürdüren bireyler tarafından sadece olduğu gibi kabul edilmemektedir. Gündelik yaşam, bireylerin düşünce ve eylemlerini şekillendiren bir dünya olarak varlığını sürdürerek, gündelik faaliyetlerle derin bir ilişki içerisinde. Gündelik hayat, farklılıklarıyla ve çatışmalarıyla birlikte tüm etkinlikleri kapsamakta onlara buluşma yerini sağlamaktadır. Bireysel ve kolektif deneyimleri kapsayarak tüm ilişkilere ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin kültürel unsurlar aktarılırken dışardan müdahaleyle bireylere dayatılmaz. Gündelik etkileşim sırasında rutin pratiklerin içinde inşa edilmektedir (Yalçı, 2022: 33). Gündelik hayatın gerçekliğinde, bireyin onu düzenleme imkânı sınırlıdır ve gündelik rutinler genellikle refleksif bir biçimde deneyimlenir. Var olan davranış kalıpları ve anlamlar miras olarak

alınmakta, böylece normlar görünmezlik kazanarak işlev görmektedir. Bu durum, bireyin dünyayı düzenlemesine ve gerekli sosyal konumlandırmaları yapmasına olanak sağlar. Geniş bir çerçevede, gündelik yaşam hem insan eylemlerinin ve etkileşimlerinin sahnesi hem de nesnesi olarak kabul edilir; bireyler gündelik yaşamı kontrol etme ve amaçlarına uygun biçimde değiştirme çabası içindedir. Böylece, gündelik yaşamın içinde yer alırken aynı zamanda ona göre hareket edip üretim yaparak ilişkilerini dönüştürür ve değiştirirler. Bu nedenle, gündelik yaşama karşı tutumun pragmatik bir yönlendirmeye sahip olduğu söylenebilir. Simmel, gündelik hayattaki sıradan olayların sürekli bir kar-zarar dönüşümüne tabi olduğunu, bu sürecin bir git-gel hareketiyle zihinsel yapıya dâhil edildiğini ve mübadeleye dönüştüğünü ifade etmektedir (Yalçı, 2022: 34).

Gündelik hayatın sosyolojide incelenmesi konusunda tarihsel bir değişim söz konusudur. Gündelik hayatın incelenmesi gereken bir alan olarak değil, kontrol edilmesi gereken bir alan olarak görülmesi bu değişimin nedenlerindendir. Bilim insanının amacı doğayı anlamak ve açıklamak iken, sosyoloğun amacı da toplumsal yapıları ve ilişkileri çözümleyerek anlamlandırmaktır. Sosyolojinin bilimsellik ve düzen eksenli çalışma alanında ilerlemesi nedeniyle, gündelik hayatta nesnelliğin inşa edilemeyeceği görüşüyle sosyoloji, bir dönem gündelik hayata sırtını dönmüştür (Esgin, 2020: 15). Tarihsel dönüşümle birlikte, gündelik hayatın ihmal edilen konumu değişmiş; birçok sosyolog, sosyal gerçekliği ortaya koyma çabaları kapsamında gündelik hayatı araştırma alanına dâhil etmiştir. Douglas 1970 *Understanding Everyday Life* isimli çalışmasında sosyolojide insan eylemlerini teorik ve metodolojik olarak analiz ederken gündelik hayatın görevini anlamının öneminden bahsetmektedir (Douglas, 1970). “Gündelik hem bireysel hem de kolektif anlamda bizim kendi çok yönlü becerilerimizi geliştirdiğimiz ve tümüyle bütünleşip gerçek anlamda insan olduğumuz ortamdır” (Gardiner, 2016: 15).

“Gündelik hayatı tanımlarken, içinde yaşadığımız toplumun gündelikliği doğuran özelliklerini saptamak zorunludur. Görünüşte anlamsız olgular arasından esas olan bir şey yakalayarak, olguları düzene sokarak onu tanımlamak, bu toplumun değişimlerini ve perspektiflerini tanımlamak söz konusudur. Gündeliklik sadece bir kavram olmakla kalmaz, bu kavram “toplum”u anlamak için bir ipucu olarak alınabilir” (Lefebvre, 2007: 40).

Gündelik yaşam düzen içindeki düzensizliği ve farklılıkları da kapsamaktadır. Bu sebeple sınırlarının hangi veçhelerle tanımlanacağı belirli değildir. Gündelik hayatın muğlaklığı

ve tanımlanmasının zorluğu, kavramsallaştırmalarımızın, tanımlamalarımızın ve anlatılarımızın temel kaynağının yine gündelik hayat olmasıdır. (Esgin, 2020: 29).

19.yüzyıldan itibaren süregelen sosyoloji külliyyatında gündelik hayat üzerine geliştirilen kuramlarda klasik ve modern kuramsal süreçlerden geçtiği görülmektedir. Durkheim'dan Marx'a, Simmel'den Lefebvre'e uzanan tarihsel süreçte bu çalışma kapsamında daha çok modern dönemde gelişen kuramlara yer verilmektedir. Gündelik yaşamın semboller, sıradanlıklar ve rutinler üzerine kurulu düzeninde mikro sosyolojik yaklaşımlarla gündelik yaşam faaliyetleri ele alınmaktadır.

1.4.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Sembolik Etkileşimci Yaklaşım, Amerikan sosyoloji geleneğiyle mikro sosyolojik bir yaklaşım olarak 19.yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Sosyal psikoloji çalışmalarının etkisiyle George Herbert Mead ve Herbert Blumer'in çalışmalarıyla ilerlemiştir. Sembolik etkileşimci yaklaşımla gündelik hayattaki ilişki biçimlerinin sosyolojik analizine katkı sunmaktadır. Bireylerin içinde bulundukları mikro ilişki ağları ve ağlar içindeki etkileşim biçimleri dünyaya yönelik algının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Mikro ilişki ve etkileşimle ortaya çıkan anlamlar bireyin kim olduğunu belirleyen benlik algısı da diğerleriyle kurulan etkileşimler sonucunda şekillenmektedir. Birey kendi kimliğini bebeklikten itibaren diğer kimselerin geri bildirimleriyle şekillendirirken, benlik algısını oluşturmaktadır. Sembolik etkileşimci yaklaşımda başkalarının bizim hakkımızdaki düşünceleri bizim kim olduğumuzu etkileyen bir süreci içermektedir (Gökulu, 2019: 174-175).

Sembolik etkileşimci kuramda bireyler arasındaki toplumsal ilişki ve davranış biçimleri semboller aracılığıyla sağlanırken sosyal etkileşimde kurulmaktadır. Kuram bireylerin kendileri arasındaki ilişki bağlamına atıfta bulunur. Bireylerarası etkileşim sonucunda ortaya çıkan davranışsal değişimler sayesinde bireysel ilişkiler sonucunda oluşabilen benlik sunumuna dair bir ipucu verebilmektedir. İnsan davranışının etkilenme sürecinde benlik sunumlarının karşılıklı etkisine vurgu yapılırken yapısal işlevselci yaklaşımın eleştirisi de yapılmaktadır. Birey, bir davranışını sergilemeden önce o davranışın toplumsal alanda nasıl bir tepkiyle karşılanabileceğini düşünerek davranışını şekillendirmektedir. Örnek verilecek olursa, bir çocuk gündelik yaşamda annesini ya da öğretmenini taklit edebilirken, benlik, sosyal ve zihinsel etkileşim aracılığıyla oluşan

sürecin çıktısı olarak, bireylerin onun davranışına dair beklentileriyle şekillenmektedir. Bu hususta yapısal işlevselci kuramdan çok gündelik hayatta bireylerin sembolik (jest, mimik, taklit vb.) davranışlarını esas alan sembolik etkileşim kuramıyla açıklanmaktadır (Doğan ve Oral, 2020: 41).

Sembolik etkileşimciliğe dair önemli katkıları olan Mead, insanların kendilerinin de farkında olma kapasitesinin olmasından bahsetmektedir (Mead, 2017). Böylelikle kişiler yalnızca diğerleriyle değil, kendileriyle de sembolik etkileşime girmiş olmaktadır. Semboller olup biten gerçeklikler değildir, devam eden bir süreç halindedirler. Bu süreç sembolik etkileşimci çözümlemenin konusu olan “anlam”ın taşınması sürecidir. İnsanlar birbirleriyle etkileşimdeyken geleneksel sembollerini öğrenir. Öğrenilen roller bir oyunda başkalarının rollerini almak amacıyla kullanılmaktadır. Örnek verilecek olursa, bir şarkıcı, onu dinleyenlerin coşkulu bir alkışından, kendi performansının en beğenilen anını anlamaktadır. Kendini dinleyicinin yerine koyarak bakarsa, bu bölümün tekrarının takdirle karşılanacağını bilebilmektedir. Fakat burada sanatçının gerçekten de tekrar etmek zorunda olmadığını hatırlamak gerekir. Kurulan tüm etkileşimlerde durum böyledir, bireyler alternatif eylem tarzlarıyla etkileşimi uyarlayabilmektedirler (Poloma, 2012:234).

Mead birlikte çalıştığı Charles Horton Cooley’nin toplumsal düzen, etkileşim ve benlik hakkındaki düşüncelerinden etkilenmiştir. Cooley, farklı formlardan oluşan toplum yapısında bu formların etkileşimleri aracılığıyla da toplum oluşturduğunu belirtmektedir. Toplum, karşılıklı etkileşimlerin sonucu olarak görülürken, bu etkileşimlerin temelinde insanların hareketlere ortak anlam ve yorum yüklemesi vardır. Mead, Cooley aracılığıyla iletişimin, sosyal etkileşim ve toplumsal düzenin nasıl oluştuğunu anlamaktadır. Cooley’den aldığı diğer düşünce ise, karşılıklı etkileşim sonucu yaratılan toplumun sürdürülebilmesinde benliğin aldığı roldür. Cooley, James’in “kendini bir nesne olarak görme yeteneği olarak benlik” görüşüne katılıp buna katkıda bulunmuştur. “Ayna benlik” olarak tanımladığı kavrama göre, kendini bir nesne olarak göre yetisine sahip olan insan, diğer insanların kendini nasıl gördüğüyle de ilgilenmektedir. Kişi kendini hem diğer insanların görme şekliyle tasarlayabilir hem de onların yargılarını anlayabilmektedir. Böylelikle insanların istikrarlı bir benlik geliştirmesi sağlanabilmektedir. Mead’e göre istikrarlı benlik insan eylemini de istikrarlı kılarken, bu durum toplumsal iş birliğini de kolaylaştırmaktadır (Çağlayan, 2023: 14-15).

Mead'e (2017) göre, insanlar arasındaki iletişimde jestler, ardında anlamlı düşünceyi ifade eder ve bireylerde bu düşünceyi uyandırmaktadır. Böylelikle bu iletişim biçimi "anlamlı sembolleri" içerir ve insana özgüdür. Anlamlı sembollerin kullanım kapasitesinin gelişmesiyle zihin ortaya çıkmaktadır. Anlamlı sembollerin temelinde dil vardır. Dilin kapasitesi zihin kapasitesini ortaya çıkarırken, insan dil kapasitesini kazanmadan zihin kapasitesine sahip olamaz. Mead'in "diğerinin rolünün alma" kavramsallaştırmasına bakılacak olursa bu kavramsallaştırma, anlamlı sembollerin kullanılması ve yorumlanmasında önemli bir faktördür. Diğerini rolünü alma ile anlatılmak istenen, kişinin ortamda bulunan diğer kişilerin hareketlerini de yorumlamasının mümkün olmasıdır. Diğerinin rolünü alma zihin gelişimi için önemli olarak görülür. Diğer kişinin perspektifini yüklenemeyen kişi çevreye uyum sağlamakta zorlanabilmektedir. Mead için zihnin, kişinin çevreye uyum sağlamaya çalışırken kazandığı davranış olarak karşılığını anlamamız mümkündür (Çağlayan, 2023: 16).

Gündelik hayatın sosyolojik yaklaşımında Featherstone'un gündelik hayatı karakterize ettiği temel özelliklerinde sembolik etkileşimciliğin etkisi görülmektedir. 1) Gündelik yaşamda her gün tekrarlanan olaylar, gündelik hayatın rutinine dayalı karakteri kavranmaktadır. 2) Gündelik hayat tekrara dayalı olurken toplumun yeniden üretimi ve sürekliliğinde stratejik önemi taşımaktadır. 3) Gündelik hayatta katılımcıların tam olarak farkında olmadığı bir biçimde gerçekleşim görülmektedir. 4) Gündelik hayat belirli bir mekânda evde, cadde de okulda gerçekleşir. Gündelik etkinliğin gerçekleştiği zaman ve mekân niteliği ve anlamı belirleyebilmek için önemlidir. Son olarak, gündelik hayat etkileşimlere odaklanır. Etkileşimlerin karakterini, içeriğini betimlemeye ve anlayabilmeye çalışır. İnsanlar bu etkileşim içinde sosyalleşir ve etkileşimin niteliğini belirler. Gündelik hayat sosyolojisinde "faillik kapasitesi", bireylerin sosyal etkileşimler ve toplumsal yapılar içinde pasif nesneler değil, aktif özne olarak hareket edebilme yeteneğine sahip oldukları anlamına gelir. Yani bireyler, kendi eylemleriyle gündelik yaşamı şekillendirebilir, kuralları yeniden yorumlayabilir, değiştirebilir veya sürdürme gücüne sahiptir. Bu kapasite, insanların toplumsal normlara tamamen bağlı kalmadan, bilinçli tercihler ve davranışlarla sosyal dünyada etkin bir rol oynayabilmelerini ifade eder. Sembolik etkileşimcilikte açıkça bir gündelik hayat sosyolojisi yapmak yer almaz.

Makro sosyoloji eleştirisi geliştirmesiyle faillik⁴ ve toplumsal etkileşimin önemine yapılan vurgularla, gündelik hayatın sosyolojik araştırmanın gündemine taşınmasına sebep olunmuştur (Binay ve Tatlıcan, 2020: 184).

1.4.2. Erving Goffman: Günlük Yaşamda Benlik Sunumu

Sembolik etkileşimci yaklaşımın önemli temsilcilerinden olan Goffman toplumsal etkileşim üzerine çalıştığı kavramlarla sosyolojiye önemli katkılarda bulunmuştur. Goffman, mikro sosyolojik yaklaşımıyla gündelik hayatı tiyatro sahnesine, insanlar arası etkileşimi ise bu sahneden oynanan tiyatro oyununa benzeterek açıklamaktadır. Sahnenin oyuncusu olan bireylerin, kendi imajlarını diğer insanlara sunarak kimlik ve kişiliklerini oluştırmaktadırlar. Böylelikle bireyler diğer kişilerle olan etkileşim kurallarını da belirlemiş olmaktadır (etin,2014: 93).

Çağdaş sosyologlardan olan Goffman toplumsal yapı yerine, birliktelik ve yüz yüze etkileşim ile ilgilenmektedir. Goffman yüz yüze etkileşimi “iki kişinin mevcut fiziksel varlıkları sırasında birbirlerinin hareketleri üzerinde karşılıklı etkileridir” şeklinde tanımlamaktadır. Burada söz konusu olan göz teması kurmak, mimikler, beden dili ve dinleme davranışlarıdır. Gündelik hayatın kavramsallaştırılmasında karşımıza çıkan rutin, Goffman’ın tanımında, performans sırasında sergilenen ve benzer durumlarda da tekrar edilebilecek önceden belirlenmiş bir eylem kalıbı olarak ifade edilmektedir. Goffman, kişinin rutini esnasında kendi idealleşmiş görüntüsünü sergilediğini söylemektedir. Bir kimsenin pek çok rutini olabilir fakat kişi şu an yaptığı işi çok önemliymiş gibi görerek rol yapmaktadır. Goffman toplumsal yapıyı anlayabilmek için dinamik toplumsal grupların incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir (etin, 2014: 93).

Goffman “performans” kavramını bir kişinin bir gözlemci kümesi önünde bulunduğu süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemcilerin üzerinde etkili olan bütün faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Kişinin performansını, gözlemcilere tanımlamak için genel ve değişmez şekilde olan kısma “vitrin” adını vermektedir. Vitrin performans esnasında kasıtlı veya kasıtsız olmaksızın kullanılan standart bir ifadeyi kapsamaktadır. Vitrinin standart öğelerini belirlerken öncelikle insan faaliyetlerine ortam ve sahne sunan fiziksel tasarım ve diğer arka planları içeren “set” bulunur. Set genelde olduğu yerde durur, performansını

⁴ Kişinin yapıyı değiştirme ve dönüştürme kapasitesini içinde bulundurmasıdır. Fail, düşünen, önceden sezebilen ve buna göre hareket eden özneyi ifade eder (Uca, 2014).

sergilemek isteyenler doğru yere geldiklerinde performansını sergileyebilirler. Setin oyuncularla birlikte de hareket ettiği durumlar olduğundan söz edilir. Bu durum cenaze kortejlerinde, resmigeçitlerde veya tören olaylarında görülebilir. “Set” kavramı ifade aracının görsel kısmını anlatırken “kişisel vitrin” kavramını da ifade araçlarının, oyuncunun kendisiyle bağdaştırdığımız ve gittiği her yerde oyuncuyu doğal şekilde takip etmesi beklenen türler olarak açıklamaktadır. Kişisel vitrin parçaları olarak cinsiyet, yaş, boy, konuşma kalıpları, duruş şekli yüz ve vücut ifadelerini sıralamaktadır (Goffman, 2021: 34-35). Goffman’a göre vitrinde sergilenen performansın asıl amacı, oyuncunun kişisel özelliklerini göstermek değil, toplumsal beklentilere uygun bir izlenim oluşturmaktır. Orada asıl amaç sahnelenen görevin özelliklerini temsil etmektedir. Herhangi bir meslek, bürokratik yapı ya da zanaat alanında dürüstlüğü ifade eden davranışlar, bireylerin tutumlarını daha güçlü ve etkili hale getirebilir. Bu tutumlar nasıl bir bilgi türü iletiyorsa da önemli olan amaç sunulan hizmet veya ürün için olumlu bir tanımlama yaratabilmektir. Belirli bir performans kaynak noktası olarak alacak olursak işlevine göre üç kritik rolü bulunmaktadır. İlk olarak, performans sergileyen oyuncular, İkincisi performansın hedefi olan seyirciler, Üçüncüsü ise performansta bir rolü olmayıp oyunu gözlemleyen dışarıdakiler. Bu rolleri oynayanların sahip olduğu bilgilerde önemlidir. Oyuncular, yaratmış oldukları izlenimin farkındadırlar, gösteri hakkında yıkıcı olabilecek bilgilere de sahiptirler. Seyirciler ise neleri algılayabileceklerine izin verildiğinin farkındadırlar. Bunu yakın gözlemleme yoluyla öğrenebilirler. Dışarda olanlar performans için çizilen sınırları ve gerçeklik görüntüsü de bilemezler (Çetin, 2014: 94-95).

Sahne rolünü sergileyen bir kişi, izleyicilerden yarattığı izlenimleri ciddiye almalarını beklemektedir. Rolü sergileyen kişi, gözlemcilerin izledikleri karakterin gerçekten bu niteliklere sahip olduğuna ve her şeyin görüldüğü gibi olduğuna inanmalarını istemektedir. Buradan kişinin performansının ve sahnelemiş olduğu gösterinin “başkaları için” yaptığına dair popüler bir görüş ortaya çıkmaktadır. Goffman, performansları ele alırken tersten bir okuma yaparak, kişinin onu izleyenlerde yaratmaya çalıştığı gerçeklik izlenimine kendisinin inanıp inanmadığını sorusunu sorarak başlamaktadır. İlk olarak oyuncunun kendini oyuna kaptırmış olabileceğinden bahseder. Sahnelemiş olduğu gerçeklik izleniminin, gerçek gerçeklik olduğuna samimiyetle ikna olursa, seyircide bu gösteriye ikna olabilir. Diğer taraftan oyuncu kendini rutine kaptırmamış olabilir. Kişi

kendi oyununa inanmış olabilir. Böylece seyircinin neye inanıp inanmadığı da umurunda olmayabilir. Goffman'ın "kinik oyunculuk" olarak değerlendirdiği bu kavramda, seyircinin ciddiye almış olduğu bir şeyle istediği gibi oynayabilme imkânına sahip olup, bundan memnuniyet duyulmasını ruhsal saldırganlık olarak açıklamaktadır (Goffman, 2021: 29-30). Kişinin oynadığı role inanması ve kinik bir yaklaşım içinde olmasını bir yelpazenin iki ucunda olan aşırılıklar olarak tanımlamaktadır. Kişinin sergilediği role kendisinin inanmaması durumunda, Robert Ezra Park'ın bireyin sosyal rollerle ilişkisine dair tanımlamasına başvurulur (Goffman, 2021: 31). "Kişi (person) sözcüğünün ilk anlamının "maske" olması büyük olasılıkla basit bir tarihsel rastlantı değildir. Daha ziyade herkesin her zaman ve her yerde, az çok farkında olarak belli bir rolü oynadığı gerçeğinin kabulüdür bu. ...Biz birbirimizi bu roller içinde tanırız; bu rollerde kendimizi tanırız" (Park, 1950; Goffman, 2021).

İnsan davranışlarını tiyatro oyununa benzeten Goffman, insanları kazanabilmek veya oyunu iyi oynayabilmek için davranışların nasıl değişebildiğini incelemektedir. Ev örneği üzerinden misafir odasını ön sahne olarak tanımlarken, ev sahipleri misafirlere toplumun onlardan beklediği gibi cömert, sevecen ve görgülü olabilirken, aynı ev sahipleri arka sahne olan mutfığa geçtiklerinde komşularını çekiştiren, onlar hakkında konuşup dedikodularını yapan kişilere dönüşebildiklerini söylemektedir. Ön sahne de mahremiyet yoktur. Buradaki sembolik yükler ile daha rahat olan taraf arka sahnedeki sembolik yükler farklıdır. Basit bir mekân olan oturma odası, mutfak, restoran ve hatta asansör bile insan faktörü söz konusu olduğunda birer tiyatro mekânlarıdır. Ön sahnede performans devam ettiği için rolden çıkılmaz, rolden çıkma imkânı arka sahnede bulunur. Goffman'ın arka sahne olarak tanımladığı an başka bir tiyatronun ön sahnesi de olabilmektedir. Örneğin, sevgilisini ailesiyle tanıştıran bir genç, sevgiliyle birlikte misafir odasında otururken sahne önündedir. Genç, annesiyle mutfığa geçerek onların izlenimini almaya çalışırken aslında başka bir sahnede yer almaktadır. Bir rolden diğerine geçerken, farklı sahnelerde farklı senaryoların oynandığının bilincinde olunmalıdır. Her sahnenin kendine özgü karakteri, mimikleri ve senaryosu bulunduğundan, performans hatasına düşmemek önemlidir (Goffman, 2021: 198-199).

Birey gündelik hayatta gönüllü ya da gönülsüz eylemlerde bulunarak benliğini ifade etmeye çalışmaktadır. Birey, bu esnada diğer bireylerin kendisi hakkında izlenimde bulunacağını farkındadır. İzlenim denetimindeki kişi topluma meşru görülen, ideal

izlenime uygun etkinliklerde bulunur. Olumlu kanaatler kazanmak için davranışlarını uygun kurallara, prestij geleneklerine göre düzenler. Goffman bireyin, eylemlerini başkasıyla ortak düzene koyarak rol almak yerine, diğerlerinin kendisine dair izlenimlerini denetlemeyi bilerek ve çarpıtarak de rolünü sergilemeyi tercih ettiğini belirtmektedir.

Goffman'a göre gündelik hayatta sosyal roller içselleştirilir. Pratik deneyim aracılığıyla bireyler sahne önü ve arkası olmak üzere yarattıkları benliklerinde rollerini idame ettirmektedirler. Goffman dramaturjik yaklaşımında bütünü oluşturan parçaları mikro sosyolojinin bilimsel nesneleriyle ele almaktadır. Bireyin düşüncelerine önem verilmesi sayesinde farklılaşan toplumsal benliklerden söz etmektedir. Gündelik yaşamda bireyin çevresinden gelebilecek farklı tepkileri zihninde tutan varlık olarak değerlendirmektedir (Yılmaz, 2021: 150).

1.4.3. Fenomenolojik Yaklaşım

Fenomenolojik perspektif, görünen ile görünmeyen arasındaki ilişkinin kavranmasına odaklanır ve gündelik hayatı bu bakış açısı doğrultusunda açıklamaya çalışır. Fenomenoloji, görünen ve basit bir gözlemle algılanabilen gerçekliğin özünü, birey ve onun bilinçlenme süreci bağlamında yorumlamaktadır. Gündelik hayat yaklaşımında, felsefi yönüyle öne çıkan Husserl ile sosyolojik yaklaşımı daha çok benimseyen Schutz'un kavram ve tanımları üzerinden fenomenolojik perspektif irdelenmektedir (Şentürk, 2020: 236).

Fenomenoloji en sade haliyle görüngü bilimi olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal anlamına baktığımızda iki anlam karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, o, algı nesnesi olarak görebildiğimiz, duyularımızla hissedebildiğimiz bir 'şey'dir. İkinci anlamda fenomen, sıra dışı olan, henüz anlaşılmayan ya da açıklanamayan normal dışı olan manevi güç ve histir. Fenomenoloji, bir durumun, olayın dışında, karşısında ya da etkisinde olanlar aracılığıyla onlardan bağımsız olarak tanımlanıp kabul edilmesidir. Husserl, fenomen kavramını, 'görünen ile görünen şey arasındaki özsel bağlılık nedeniyle çift anlamlı' olarak tanımlamaktadır. Fenomen, duyularla deneyimlenen görünen dünya ile görünüşlerin özü, yani görünüşe gelen şeyin kendisini kapsaması anlamına gelmektedir (Şentürk, 2020: 239).

Schutz gündelik hayat tanımlamasını insanların birbirleriyle zaten kurulu olan, anlamlı, özneler arası bir yaşam alanında karşılaşılan “en temel gerçeklik” olarak yapmaktadır. Schutz’a göre, gündelik hayat gerçekliği ayrıcalıklı bir konuma sahiptir ve kendini en üstün gerçeklik olarak sunar. Gündelik hayatta bilinç gerilimi⁵ zirve noktada en heybetli, en ısrarcı ve en şiddetli şekliyle kendini bilince dayatmaktadır. Schutz, gündelik hayatın görmezden gelmenin mümkün olmadığını belirterek, gündelik yaşamın buyurgan halini zayıflatmanın bile zor olduğunu söylemektedir. Kişi gündelik hayatını bilinçli bir şekilde deneyimler ve yaşar. Gündelik yaşamın gerçekliği, bedenin “burada oluşu” ve varoluşun “şimdiki zaman” çerçevesinde düzenlenmiştir. “Burada” ve “şimdi” kavramları, gündelik hayatın gerçekliğinin odağını oluşturur. Bilinç, bu “şimdi” ve “burada” olan gerçekliği bireye sunmaktadır (Şentürk, 2020: 237). Bireyin dünyaya gelişinden önce de sonrasında da var olmaya devam edecek olan yaşam dünyası, bireylerin içinde bulundukları “şimdi” ve “burada” olma durumuyla sıkı bir şekilde bağlıdır ve bu durum bireyler için gizemli bir noktadır. Bireyler eğer yaşamın akışına uyarak yaşamak istiyorlarsa, belli ölçüde bu gizemli hali sorgulamadan kabul etmeleri gerekmektedir. Schutz’ a göre gündelik hayatın kanıksanmış olan bu hali, bireylerin toplumsal dünyayı doğal bir tutumla algılayabildikleri anlamına gelmektedir. Gündelik hayatın akışında bir pürüz çıkmadığı sürece bireyler, doğal tutumlarını sorgulamazlar. Sorgulanmamış bu bilgiler, gündelik pratiklerin gerçekleşebilmesi için herkes tarafından kabul edilmektedir. Örneğin, bir şey alabilmek için paranın mecburi oluşunu pratik bir a-priori⁶ olarak kabul etmek doğal tutum sayesindedir. Doğal tutum, bireyin “neyi, neden ve nasıl yapacağım” şeklindeki soruları düşünmeyip, belirsizlikler karşısında kendini daha güvende hissetmesini sağlamaktadır (Çağlayan, 2023: 20-21).

Schutz, gündelik toplumsal yaşamın, onu deneyimleyen bireylerin bilinçlerinden bağımsız bir şekilde var olmadığını vurgular. Bu durumu iki temel faktörle açıklar. Birincisi, bireyin toplumsal dünyaya ilişkin sahip olduğu bilgi; bu bilgi hem içeriği hem de niteliği açısından önemlidir. Birey, içinde bulunduğu toplumsal çevreye dair bilgilerini bilinçli olarak edinir ve bu bilgiler onun davranışlarını şekillendirir. Her birey kendi dünyasını hakkında bir bilgi ağı (network) içinde günlük yaşamını oluştururken, bu ağın

⁵ İnsan bilinci zamansal bir akış içerisinde. Bilinç gerilimi ise bireyin şu anda olan ile geçmişte olan arasında yaşadığı zihinsel gerilim durumudur (Schutz, 2021).

⁶ A priori bilgi, duyuşal deneyime ihtiyaç duyulmadan, yalnızca akıl yürütme yoluyla elde edilebilen bilgidir (Kant, 2009).

merkezinde kendini bularak yaşamaktadır. Birey o an içinde bu ağın neresinde yer alıyorsa dünyanın kendisine nasıl görüldüğü ve algılandığını konumuna göre belirleyebilmektedir. Kişi bu bilgi ağı içinde yer değiştirirse, dünya ve durum algıları da değişebilmektedir. İkinci olarak, birey gündelik hayatı yaşarken karşılaştığı olaylar, durumlar ve kişiler başta olmak üzere dünya hakkındaki bilgilerinin eksik ve tamlıktan uzak olduğunu fark eder. Kişinin bilgisinin genelde kısmi ve idrakinin eksik olması söz konusudur. Bilgilerin her zaman tutarlı olmayacağını ve bunun mümkün olmadığını ifade eder. Günlük yaşamda, bizim bilmediğimiz ancak çevremizdeki kişilerin bildiği gerekçeler, tutarsız bilgilerin meşru kabul edilmesine olanak sağlamaktadır. Genel yaşantıdaki hareketliliğe dair bu yön en iyi şekilde gündelik hayatta deneyimlenmektedir. Gündelik hayat, toplumla buluşmanın bir alanı olarak bireye toplumdan kazandıklarını pratiğe dökme olanağını sağlamaktadır (Şentürk, 2020: 252).

Schutz' a göre, toplumsal dünya “kesin bir biçimde benim dünyam” dır. Schutz düşüncelerin görelî ve değişken olduğu sosyal dünyanın, bireyleri gündelik temelinde nasıl bir arada tuttuğu hakkında analizler yapmaktadır. Schutz gündelik sosyal düzende üç anahtar unsur belirlemiştir. Bu unsurlar 1) Sağduyu bilgisi; bireylerin kendi toplumu veya sosyal grubu içinde nasıl yorumlar yapacağı ve nasıl davranacağı konusunda ortak bilgi depolarıdır. 2) Tipleştirmeler; “bilgi stokları” içerisinde inşa edilen, deneyimleri ve nesneleri ortak sınıflandırabilme biçimleridir. 3) Karşılıklılık; çevremizdeki diğerlerinin dünyayı bizim gibi görebilmesini sağlayan ortak kabullerdir (Çetin, 2014: 110). Başkalarının davranışlarını anlama süreci, fenomenolojik açıdan tipleştirme olarak incelenebilmektedir. Birey, tipleştirme sürecinde, başkalarının yaptığı şeylerin anlamını kavrayabilmek için daha önce öğrenilmiş olan yorumlama şemalarına başvurur. Temel toplumsal ilişki, diğerleriyle dolaysız bir şekilde yaşanan ilişkidir. Bireylerin gündelik toplumsal hayatlarında başvurdukları toplumsal formlara dair fikirlerin kaynağını temel toplumsal ilişki oluşturmaktadır. Kişilerin ellerinde bulunan bilgi depoları, sosyal dünyayı anlamlandırmak ve yorumlamak için birikmiş bilgileri ifade eder; bu sayede, karşılaştıkları diğer bireylerin kendi eylemlerine verebileceği olası tepkileri önceden tahmin etme imkânı sağlamaktadır (Giddens, 2013: 49).

Fenomenolojik teori Husserl ve Schutz ile gündeliği incelerken; anlık, geçirgenlik ve sürekliliği yaşayan bir oluşumu anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Husserl, bireyin içine doğduğu kültürel yapının bir türü olarak gündelik hayatı algıladığına ve yaşadığına

vurgu yapar. Bireyin yaşamın birçok alanında kaynak olarak kullandığı bilgi ve pratik örnekler, aslında kendisinden öncekilerin deneyimledikleri yaşam örüntülerinin devamı halindedir. Birey, kendi deneyimleriyle öğrenmekten çok, başkalarının yaşantılarından edindiği bilgileri “durumsal” gerçeklik ve kesin doğrular olarak algılamaktadır. Husserl sorgulamadan ve yargılamadan hayatımıza aldığımız “şeyleri “ayrı bir paranteze alarak üzerinde düşünmeyi önerir. “Epokhe”⁷ yöntemiyle hayatımızı yaşarken ve yönlendirirken onu nasıl kurguladığımıza, yabancı bir gezgin turist gibi bakabilmeliyiz. Tüm bilme biçimlerimizi bir kenara bırakıp, hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranarak her şeye yeniden başlamak esastır. Yabancı birinin bakış açısıyla ortamda var olan verili yapının nasıl yeniden üretildiği anlaşılabilir. Husserl, fenomenolojik teorinin temellerini atarken, Schutz sosyolojik öğretiyile çalışmalarını gündelik hayat üzerine konumlandırmıştır. Husserl’in bireyin kendinden öncekilerin deneyimledikleri yaşam örüntüsünde devam ettirme onları kabul etme pratiği gibi Schutz da benzer bir yaklaşımla “bilgi stoklarından” söz etmiştir. Birey kendinden öncekilerden devraldığı pratik ve teorik bilgi deposunun denetiminde yaşamaktadır. Verili bilgileri gündelik yaşamın her alanında kullanan birey; parkta eğlenirken, sinema bileti kuyruğunda beklerken, bankadan kredi çekerken veya sandık başında oy kullanırken, en basitinden en karmaşığa kadar yaşamın içinde stoklanmış bu bilgileri kullanmaktadır. Bu bilgiler bireyin aynı zamanda rehberidir. Kişi, bu bilgileri algısı, ihtiyacı ve niyeti ölçüsünde kullanırken yeniden üreterek kendinden sonrakilere devamlılığını sağlamaktadır. Toplum bireyin nefesinden bedenine kadar her zerresinde izlerini bırakmıştır. Birey kendi olduğunu düşünse bile yalnız değildir. Onun kullandığı bilgiler, tipleştirme ve sağ duyuşsal tutum toplumla onun birlikte olmasını sağlar. Birey düşünce ve eylemini her zaman diğerleriyle aynı şekilde gerçekleştirmez. Birey verili durumun içine doğup yaşasa da bu bir bütün değildir. Yapının içinde çeşitliliğin, akışkanlık ve geçirgenliğin etkisi de söz konusudur (Şentürk, 2020: 264-265).

1.4.4. Harold Garfinkel Etnometodolojisi

Sosyoloji disiplini için ‘gündelik hayat’ın inceleme nesnesi olarak alınabilirliği sorgulanırken, gündelik hayatın derli toplu bir düşünceye uymayan, muğlak, heterojen, düzensiz ve amorf yapısına dikkat çekilmiştir (Bennett,2013:11; Binici ve Tatlıcan 2020:

⁷ Kökeni Yunancadan gelen sözcük, önceden öğrenilen boş inançları, dogmatik düşünceleri ayıklama, askıya almayı ifade etmektedir (Uyanık, 2025).

213). Bu noktada Garfinkel'in bir sosyolog için doğrudan inceleme nesnesi olarak gündelik hayata bakması gerektiğini önemle dile getirdiğini belirtmek gerekir. Garfinkel, gündelik hayatın gerçekliği çerçevesinde anlamların nasıl ortaya çıktığını, nasıl paylaşıldığını ve bireylerin izlenimlerini yönetme yetilerinin gündelik hayattaki etkileşimlerde nasıl kendini gösterdiğini incelemiştir. Bu hususlara ek olarak Garfinkel, toplumsal yapıyı gündelik hayat düzeyinde somutlaştıran kuralların, bireylerin müzakere etme ve uygulama süreçlerine göre şekillendiğine odaklanmıştır. Garfinkel'e göre toplumun üyeleri gündelik yaşamda içinde bulunduğu etkinliklerde toplumsal gerçekliği tanımlayıp müzakere ederek etkileşimde bulunurlar. Bu etkinliklerin hangi yöntemlerle nasıl ortaya çıktığının incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Toplumsal olgu nesnel bir yapıdan ibaret olarak karşımıza çıkmaz. İnsanın gündelik hayat içerisindeki etkinliklerinden şekillenen bir yapıya sahiptir. Garfinkel'in temel aldığı nokta, gündelik hayatın "aşkın" bir gerçeklikten ziyade, kendi içinde olup bitenlerle ortaya çıkan bir gerçeklik olduğudur. Gündelik hayatı toplumsal düzenden çıkan bir hareketle yorumlamaz. Hareket noktası olarak gündelik hayattaki işleyişi ve işleyişin öğelerini alır (Binay ve Tatlıcan, 2020: 215-216).

Harold Garfinkel, Erving Goffman'ın "etkileşimciliği"ni de içine alacak şekilde bütün toplumsal kurumların temelinde olan köklü bir yöntemi araştırmaya odaklanmıştır. Etnometodoloji adını verdiği yöntemde, insanların kendi şartlarını nasıl anlamlandırabildiklerine ve buna bağlı olarak nasıl davranışlarda bulunduklarını ele almıştır. Sosyolojik yaklaşımı temellendirmesinde sağduyu akıl yürütmesinin metodik olması üzerinde durmuştur. Kendisine göre metodlar toplumsal ve ortaklaşa olandır. Bunun aksi olması halinde aktörlerin, benzer sonuçlarda doğru akıl yürütemeyeceklerini, birbirlerini anlayamayacaklarını ve birlikte eylemde bulunamayacaklarını belirtmektedir (Heritage, 2008: 217; Çetin, 2014: 121). Etnometodoloji, insanların bir durumu nasıl gördüklerine, betimlediklerine ve ortak bir durum tanımını birlikte nasıl oluşturabildiklerine anlamaya çalışan sosyoloji yaklaşımıdır. Başkalarının yapıp-ettikleri, konuştukları şeylere anlam atfetmek için "etno-metodların" incelenmesidir. Etnometodoloji, pratik eylemlerin ve "bağlama gönderimli" ifadelerin akla dayalı olan özelliklerini, gündelik hayatın organize ve tipleşmiş olan pratikleri sürdüren uygulama olarak incelemektedir (Garfinkel, 2014: 29).

Garfinkel'in incelemelerinde gündelik hayat referansında kurduğu teorinin temel ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeleri sırayla açıklayacak olursak ilk olarak *sağduyusal bilginin* kabulüne bakacağız. Garfinkel'e göre sosyoloji önceden verili olan nesneler evreniyle değil, öznelerin aktif eylemleriyle inşa etmiş oldukları ve ürettikleri evrenle ilgilenmektedir. "Öznelerin aktif eylemlerinin" dayanağının sağduyusal bilgiden oluştuğunu belirtmektedir. Böylelikle sağduyusal bilginin sosyolojik incelemelerde temel alınması önemlidir (Binay ve Tatlıcan, 2020: 217). Garfinkel, sağduyusal bilgiyi "doğruluk" ve yanlışlık" düzeyinde tartışmaya açmaz. İnsanların sağduyusal bilgisinin "olduğu gibi" ele alınması gerektiği vurgular. Burada düzeltme, çözüm önerileri, ironi ve teorik tartışmalara girilmemesi gerektiğini belirterek, "*etnometodolojik kayıtsızlık*" prensibini oluşturmaktadır. Sağduyusal bilgiyi toplumsal gerçekliği oluşturan önemde gördüğü için bu bilgiye onaylayıcı veya sorgulayıcı biçimde yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir (Heritage, 2013; Binay ve Tatlıcan, 2023: 218).

Garfinkel'in sağduyu anlayışını tamamlayan ilke, toplumun üyelerinin aynı zamanda failer olmasıdır. Bireyleri bir talimatı veya toplumsal normu olduğu haliyle uygulayan varlıklar görmez. Talimat veya norm olarak ele alınan kuralların, bireyler tarafından uygulanırken yorumlanma alanı bıraktığını belirtmektedir. Bu alanı önceden hazır olan bir modelin uygulaması olarak görmez. Garfinkel toplumun üyelerini yalnızca sosyal sistemin taşıyıcısı olan pasif varlık konumundan çıkararak, kendi varlığından ve etkileşimde olduğu dünyadan bilgisi, birikimi ve bir görüşü olan aktörler olarak görmektedir. Failler içinde yaşadıkları topluma dair bir bilgiye sahiptirler. Bu bilgileri kendi eylemlerinde kullanırlar. Faillik kavramı bilgililikle ilgili tanımlanan diğer kavramlarla da ilişkilidir (Binay ve Tatlıcan, 2020: 219).

Bağlama-gönderimlik Garfinkel'in dilbiliminden aldığı bir terimdir. Bağlama-gönderimlik, gündelik dilde kullanılan kelimelerin anlamlarının kullanılmış olduğu bağlamla ilişkisi içerisinde düşünülmesi gerektiğidir. Örneğin; "Kapıyı kapat!" ifadesi, fiziksel olarak bir kapının kapatılması anlamına gelebileceği gibi, mecazî bir anlamda da kullanılabilir. "Ben" ve "sen" zamirleri bağlama-gönderimliği anlamak için iyi bir örnektir. 'Sen' kelimesi onu kullandığımız bağlamda açıktır. Aslında kelimelerin tek başına eksik olduğu belirtilir. Onlar üretilmiş oldukları somut bağlamda ve dil alışverişi esnasında "bağlama-gönderim"de bulunurken anlamlarını kazanırlar. Bağlama-gönderimlik fikri bireyin faillik kapasitesini gösterir. Garfinkel, faillğe bireyin kendisi

ve dünya hakkında bilgili olmasıyla atıf yaparken, bağlama-gönderimlik üzerinden bilgili olmanın daha çok bilme halini oluşturabileceğini göstermektedir (Binay ve Tatlıcan, 2020: 220).

Refleksivite, faillerin kendi eylemlerine kesintiye uğramadan pratik bir şekilde dikkat kesilmeleri durumudur. Giddens'ın ifadesiyle, gündelik etkinliğin sürekli olan bir özelliğidir. Bireyler gündelik pratiklerinde sürekli kendisinin ve diğerlerinin davranışlarını ortam ve zaman gibi unsurlarda denetim altında tutmaktadırlar. Bireyler eylemlerinin refleksif karakterinin farkında değildir. Zira farkında olsa eylemlerini sürdürmekte zorlanacaklardır (Binay ve Tatlıcan, 2020: 221). Refleksif özellik sayesinde kişi içinde bulunduğu toplumsal ortamın ortaklaşa bir icranın sonucu olan nesnelliğe sahip olduğunun farkındadır (Garfinkel, 2014; Binay ve Tatlıcan, 2020: 221). Örnek vermek gerekirse, bir eğitim kuruluşunda öğrenci ve öğretmenin ortaklaşa etkinliğinden ortaya çıkan bir gerçeklik olduğunu bilebiliriz. Birey kendi davranışlarına dayanak olan şeylerin neler olduğunu bilir. Bir davranışta bulunacağı zaman o davranışının koşulları içerisinde düşünür. Böylelikle davranışının rasyonallitesiyle hareket edip diğerlerine sunmasıyla sonuçlanmaktadır (Binay ve Tatlıcan, 2020: 222).

Garfinkel, bireylerin niye öyle olduğunu veya neden öyle yaptığını göstermek amaçlı yaptığı betimleyici açıklamaların gündelik eylemin akışında cisimleştiğini belirtmektedir. Bu bağlamda bir şeyi yapmak ve betimlemek birbirinden ayrı şeyler değildir. Gündelik pratik etkinliklerin açıklamalar olarak görülebileceği ve betimleyici açıklamaların da pratik etkinliklerle bağlantılı olduğu sonucuna varmaktadır (Garfinkel, 2014; Binay ve Tatlıcan, 2020:223). Toplumun üyeleri bir eylem gerçekleştirdiklerinde açıklanabilir, gözlenebilir ve analiz edilebilir bir pratikle karşılaşır. Garfinkel'e göre "betimlenebilir, anlaşılabilir, çözümlenebilir bir dünyada yaşıyoruz. Bu betimlenebilirlik gündelik hayatımızda giriştiğimiz pratik etkinliklerde kendini gösterir" (Borlandi vd. 2011; Binay ve Tatlıcan, 2020: 223).

1.5. Gündelik Yaşamda Boş Zaman

Boş zaman iş/çalışma eylemlerinden geriye kalan, bağlayıcı ve zorunluluk unsurlarından uzak olan zaman bağlamında tanımlanmıştır (Aytaç, 2002: 232). Bu zaman diliminde, bireyin özgür iradesiyle, kendi isteğiyle kullanacağı ve tasarrufta bulunabileceği bir alanı oluşturmaktadır (Aytaç, 2002: 232). Boş zaman ve serbest zaman kavramlarının ayrı ayrı

kullanıldığını ya da kimi zaman bu kavramların aynı anlamda kullanılabildiğini görmekteyiz. Zaman tanımlaması yapan bu kavramda çalışma zamanı ve çalışma dışında kalan zaman esastır. Sanayileşmeyle birlikte zaman kavramına yeni bakış açıları getirilmiş “çalışma dışı zaman” anlayışı kabul görülmüştür. Çalışma dışında kalan zaman olarak fizyolojik ihtiyaçlar (yemek, uyku, temizlik vb.), sosyal ihtiyaçlar ve boş zaman şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda İngilizce “leisure time” ve “free time” kavramları birbirine yakın kavramlar olarak kullanılmakta, farklı dillerin Türkçe çevirilerinde ise tam karşılığın bulunmaması da tartışmalara yol açabilmektedir. Leisure (serbest zaman) yurt dışı literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Stebbins, 1982). Serbest zaman, mesai dışı kalan zamanlardan ziyade, programlanmış ve düzenlenmiş zaman olarak anlaşılabilmektedir. Bu nedenle, boş zaman kavramı mesai dışı kalan zamanı ifade etmesi açısından etimolojik olarak daha uygun bir tercih olmaktadır (Tel, 2007: 10).

Robert Stebbins’ın 1982 yılında boş zamana dair yaptığı ayırım sosyolojik değerlendirme açısından önemlidir. Stebbins, serbest zaman aktivitelerini “ciddi (serious)” ve “ciddi olmayan (casual)” olarak ikiye ayırmıştır. Ciddi serbest zaman, bilgi, beceri, deneyim gibi unsurları önceleyerek aktivitelere katılıp, kariyeri geliştirmeye yönelik düzenli (sistemli) ve devamlılığın sağlandığı zaman kullanımıdır. Bu zaman aralığında gerçekleştirilen aktivitelerde ciddi uğraşlar sarf edildiği için tatmin edici özelliği sayesinde birey ile aktivite arasında doğal bir bağ oluşur. Aktivitelere katılımın sürekli olmasıyla birlikte bireyin aktiviteye katılım motivasyonu da yükselmektedir. Ciddi zamanın karşısında ciddi olmayan(kayıtsız) zaman ise, aktiviteye katılım esnasında fayda sağlayan, bilgi ve becerinin özel olmasını gerektirmeyen, kısa süreli olup keyif veren aktivitelerde kullanılan zamandır. Ciddi serbest zamanın dışında kalan diğer bütün etkinlikler kayıtsız serbest zaman olarak ele alınmaktadır (Stebbins, 1982; Beşikçi, 2020: 40).

John R. Kelly’e göre boş zaman doğası itibariyle öngörülemezlik ve seçim özgürlüğü alanıdır. Boş zaman, bireylerin yalnızca yapmak istedikleri etkinlikleri seçmesi değil; çalışma zamanı ve diğer zorunlu faaliyetlerden bağımsız olarak, bu etkinliklere ayrılan zamanı ifade eder. Bu nedenle “seçilmişlik, sağduyu ve özgürlük” temelinde olan bir yapıdadır (Kelly, 1972: 50-51). Boş zaman, zorunluluk olmaksızın yapılan etkinlikleri kapsar ve yaşamımızdaki diğer belirli ve planlı zamanlara kıyasla daha az tahmin edilebilir bir dönemdir. Bu yaklaşımla Kelly, üç tür boş zaman aktivite önerisinde bulunur.

İlk olarak, aktivitelerin kendi başına değer taşıdığı ve iş ya da diğer sosyal rol yükümlülüklerinden bağımsız olarak içsel tatmin sağlayan koşulsuz boş zaman aktivitesi vardır. İkincisi ise, aktivitelerin kendi şeklinde iş faaliyeti gibi olduğu ancak özgürce seçildiği koordineli boş zamanı kapsar. Son olarak, aktivitenin iş, aile ve toplumun attığı rol beklentilerine göre seçildiği tamamlayıcı boş zaman kapsamına girer (Kelly, 1975: 186-187). Kelly’ye göre değişen durumlarla birlikte herhangi bir faaliyet herhangi bir biçimde olabileceğinden, tüm koşulları açıklayabilen bir boş zaman kavramı belirlemek zordur. Ayrıca, bireylerin boş zamanlarını seçmeleri ve boş zaman stillerini geliştirmeleri, “kendilerine en yakın olan diğer insanlar tarafından, bir zaman ve mekâna özgü kaynak bağlamında” belirlenmektedir (Kelly, 1975: 189).

Boş zaman çalışmalarında tartışılan diğer bir konuda aile ve yaşam döngüsüdür. Wilson, ailenin “boş zaman üzerinde büyük bir kurumsal etki” olduğundan bahsetmektedir. Bireylerin aile üyeleri tarafından aktarılan ve paylaşılan sosyo-kültürel bağlamda boş zaman rollerini öğrendiğini belirtir (Wilson, 1980: 32). Kelly’ye göre ise ebeveynlikte kişisel tatmin için olan boş zaman aktivitelerine talep azalır, daha çok aile rolüyle ilgili olan aktivitelere yoğunlaşılır (Kelly, 1975: 188). Bunun sebebini “ebeveynliğin haneye sadece roller ve sayılar eklemekle kalmayıp, aynı zamanda insanların kendilerini görme biçimlerine yeni boyutlar katması” ve yeni benlik imajı oluşturması olarak açıklamaktadır (Kelly, 1975: 189).

Boş zaman tartışmalarında “bazı boş zaman etkinliklerinin benimsendiği bazılarının ise sürekli terkedildiği” argümanına dayandırılan yaşam döngüsü konusu belirleyicidir (Wilson, 1980: 34). Bu bağlamda, Rapoport’s’un 1976 yılında yaptığı ve derinlemesine görüşmelerin sonuçlarına dayanan çalışması önem taşımaktadır. Rapoport’a göre, her yaşam döngüsü evresi kendi odak boş zaman kaygılarını taşır. Ergenler boş zaman faaliyetlerinde çeşitlilik ve teşvik olmasını ister; erken yaş yetişkin grubu, boş zaman faaliyetlerinin yeni bir aile kurma veya çalışma şartlarına uyum sağlamalarına yardımcı olduğunu bilirler; çocuklu olan yetişkinler boş zamanlarını evin ve çocuklarının taleplerine göre düzenler; yaşlıların boş zaman faaliyetleri ise genellikle sosyoekonomik tarafından şekillendirilmektedir (Rapoports, 1976; Wilson, 1980: 34).

Wilson boş zamanın yapısına dair “tüm iş dışı ve ev dışı zamanlar, özgürce seçilmiş olma anlamında ‘özgür’ olarak görülmez. Bazı insanlar için boş zaman, empoze edilen ve bir şekilde işgal edilmesi gereken bir şeydir” (Wilson, 1980:25) kadınların ücretsiz çalışma

süreleri bu konuda örnektir. Feminist araştırmacılar Bittman ve Wajcman, bir günü dört kategoriye ayırmışlardır: “ücretli iş, ücretsiz çalışma, öz bakım ve boş zaman.” (2000: 166). Mattingly ve Bianchi ise boş zamanı “piyasa işlerine, ev bakımına veya kişisel bakıma ayrılmayan zaman” olarak sınıflandırmışlardır (2003: 1000).

Bu sınıflandırma ücretli işlerde çalışmayan, zamanlarının çoğunu ücretsiz işlerde geçiren ev kadınlarının durumunu açıklayabilmektedir. Kadınların evde harcadıkları ücretsiz çalışma zamanı, onların evde kalmalarını zorunlu kılan bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple ücretsiz çalışma zamanının kadınların boş zamanları olarak kabul edilmediği sonucuna varabiliriz. Ayrıca ücretli ve ücretsiz çalışmada cinsel bir iş bölümü bulunmaktadır. Bu cinsiyete dayalı iş bölümü, erkekler ve kadınlar arasındaki güç, kaynaklara erişim ve karar alma süreçlerindeki eşitsizliklere dayanan hiyerarşik bir yapıya dayandırılmaktadır. Bu yapı, erkeklerin sosyal, ekonomik ve politik alanlarda daha fazla avantaj ve kontrol sahibi olmalarını sağlarken, kadınların ise daha az yetkiye sahip olmalarına ve genellikle ev içi, ücretsiz veya düşük ücretli işlerde yoğunlaşmalarına neden olmaktadır (Bittman ve Wajcman, 2000: 167).

1.6. Feminist Boş Zaman

Geleneksel boş zaman çalışmaları, sosyokültürel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların boş zaman tercihleri ve deneyimleri üzerindeki kısıtlayıcı etkisini yeterince ele almadığı için sınırlı kalmıştır (French, 2021: 49). Geleneksel boş zaman çalışmalarına yöneltilen eleştirilerden biri, boş zaman deneyimlerinin heterojen yapısını yeterince ele alamamalarıdır (Osgerby, 2003: 80). Araştırma çerçevesinin sınırlı kalması diğer gruplar görmezden gelindiği için onların deneyimlerinin anlaşılmamasına ve farkına varılmamasına sebep olmuştur (Osgerby, 2003: 80-81).

1980’li yılların başından itibaren feminist bakış açısı ve yöntemlerle kadınların boş zamanlarını konu alan çalışmaların artmasıyla feminist boş zaman literatürü oluşmaya başlamıştır. Literatüre katkıda bulunan feminist araştırmacı Rosemary Deem, kadınların boş zaman deneyimlerinin yalnızca erkekler tarafından değil, feminist araştırmacılar tarafından da yeterince ele alınmadığını eleştirmiştir. Deem (1985) bu eleştirisinin sebeplerini açıklamaktadır. Feministler, ücretli istihdam, ev içi emek, sivil haklar ve eğitim hakkı gibi kadınların baskı altına alındığı konulara yoğunlaştıklarını belirtmektedir. Feministler, daha çok bu konulardaki patriyarkal yapı ve güç ilişkileriyle

meşgul olmuşlardır. İkinci olarak sunulan sebepte boş zaman kavramının ve teorisinin işçi sınıfı erkeklerinin çalışma dışındaki zamanlarının analizlerinden geliştirildiğini belirtmektedir. Böylelikle feministlerin boş zamanı “erkek kavramı” olarak görmelerinden dolayı bu alanda yapılan çalışmaların cinsiyetçi olduğunu söyleyerek uzak durduklarını ifade etmiştir. Üçüncü olarak sunulan sebep ise kadınların boş zamanlarının aslında “görünürde yok olması”dır. Kadınların yaşamlarında boş zamanın, belirli sınırları olan ayrı bir zaman dilimi olduğu söylenemez. Kadınlar için boş zaman tam olarak anlamı olmayan bir kavramdır. Bu kavramı tanımlamak ve gündelik yaşamda nereye denk geldiğini belirlemek pek mümkün değildir. Bunun temel sebeplerinden biri, kadınların hem ücretli iş hayatında hem de ev içi sorumluluklarda yoğun bir şekilde yer alarak çifte yük altında olmalarıdır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların öncelikli görevlerinin ev ve aile işleri olduğunu vurgulayarak onların zamanlarının büyük ölçüde zorunlu görevlerle dolmasına neden olmaktadır. Durum böyle olunca feminist araştırmacılar boş zaman kavramının kadınlar için anlamı olmayarak geçersiz olduğunu da ileri sürmüşlerdir (Deem, 1985: 210).

Kadınların katıldıkları aktiviteleri veya faaliyetleri boş zaman olarak değerlendirmek bazı kısıtlamalara sahiptir. Araştırmacılar, kadınların boş zamana yönelik öznel algılarının ve geçirilen zamanın niteliksel yönünün ele alınmadığını belirtmektedir. Kadınların boş zamanı ikili iş yükünü (dual burden) kapsar ve kesintiye uğramaktadır. Bu yapıyı Bittman ve Wajcman “kadınların boş zamanlarının parçalı karakteri” (fragmentary character of women’s leisure) şeklinde adlandırmaktadırlar (Bittman ve Wajcman, 2000; Özçelik, 2023:45). Bu yaklaşıma göre, kadınların boş zaman faaliyeti olarak adlandırılan bir etkinliğe katılmaları, bu etkinliği boş zaman olarak deneyimledikleri anlamına gelmemektedir. Kadınlar televizyon izlemek, kitap okumak, yüzmek ve yürüyüş yapmak gibi faaliyetlerde bulunma esnasında ev içi emek ve çocuk bakımıyla da ilgilenirler. Bir kadın arkadaşıyla buluşmaya giderken çocuğunu da yanına almak durumunda kalır. Sevdiği bir dizinin bölümünü izlerken o sırada elinde fasulye ayıklayabilir. Ayrıca genellikle kadınlardan beklenen, başkalarının ihtiyaçlarına kendi boş zamanlarından daha fazla öncelik vermeleridir. Bu durum kadınların kısıtlı ve parçalı olarak katılabildiği boş zaman faaliyetlerine dâhil olma olanağını da etkilemektedir (Bittman ve Wajcman, 2000; Özçelik, 2023:45).

Cinsiyetlendirilmiş boş zaman, kadınların çalışma dışı saatlerini, ev içi yükümlülüklerinin orantısız bir uzantısı olarak algılamalarına yol açmaktadır. Bu durum, kadınların çalışma dışındaki kalan saatlerini ev içi yükümlülüklerinin devamı olarak görmeye yönlendirmektedir. Kadınların boş zaman etkinlikleri genellikle yoğun olarak üstlenmiş olduğu sorumlulukları çerçevesinde şekillenmektedir. Erkeklerde boş zaman etkinliklerine katılımda bağımsızlık ve risk alma gibi unsurlar önceliklidir. Böylelikle erkekler boş zamanı şans, statü ve yetkinlik oluşturma alanı olarak değerlendirmektedirler (Elnur, 2024: 1074).

Boş zaman kavramının cinsiyetlendirilmesi, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranma baskısı hissetmelerine yol açar; bu durum, kişilerin tercihlerine veya ilgi alanlarına uymayan etkinliklere yönelmelerine neden olarak, boş zaman deneyiminin tam anlamıyla keyif odaklı olmasını engeller. Burada anlatılmak istenen, toplumsal cinsiyet rollerinin boş zaman kavramına yüklenmesi nedeniyle bireylerin kendi isteklerine değil, toplumun beklentilerine göre hareket etmek zorunda kalmaları; bunun da boş zamanın özgür ve zevkli deneyimlenmesini engellemesidir. Boş zamanın kalıp yargılarla şekillenen yapısı, bireylerin sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin daha belirgin hale gelmesi ve bu rollerin sürekli olarak yeniden üretilmesi, toplumsal cinsiyet ayrımının güçlenmesine yol açmaktadır. Kadınlar, kendilerine yüklenen cinsiyetlendirilmiş beklentiler doğrultusunda, boş zamanlarını erkeklerden farklı deneyimleyebilmektedirler; çünkü toplumsal normlar kadınlardan daha çok ev içi sorumluluklara öncelik vermelerini ve boş zamanlarını daha sakin, bakım odaklı faaliyetlerle geçirmelerini beklemekte, bu da onların boş zaman kullanımını erkeklerden belirgin şekilde farklılaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların toplum tarafından genellikle uygun görülmeyen, erkeksi olarak tanımlanan boş zaman etkinliklerine katıldıklarında utanç, suçluluk duygusu yaşamalarına ve toplumsal onay görmeme riskine maruz kalmalarına yol açabilmektedir. Böylelikle kadınların boş zaman seçimleri ve eylemleri sınırlandırılır. Boş zamana erişim ve bu zamanı keyifli şekilde değerlendirme konusunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan eşitsizlikte erkeklerin kadınlara göre boş zamanı değerlendirme önceliği bulunmakta, bu da kadınların boş zaman faaliyetine katılmaktan çok erkeklerin boş zaman deneyimini kolaylaştırma rolünü üstlenmelerine yol açmaktadır (Kay, 1998; Elnur, 2024: 1074).

Boş zaman çalışmalarının dayandırıldığı ilkelere eleştirel inceleme yapan feminist araştırmacılar, kadınların boş zaman deneyimini ve kısıtlılıklarını kadın bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Elnur, 2024: 1077). Bu bakış açısından anlaşılan, ataerkil kodlarla dayatılan toplumsal cinsiyet beklentilerinin, kadınların boş zaman seçimlerini kısıtlayarak erkeklerle aynı boş zaman deneyimine ulaşmalarını engellemesidir (Elnur, 2024: 1077). Wolensky'e göre, çalışmalarda baskın olan söylem, feminist bakış açısıyla ele alınarak eşitsizlik ve baskı unsurları dikkate alınmakta ve kadınların boş zaman deneyimlerine odaklanılmaktadır. Bu yaklaşımla, kadınların boş zaman etkinliklerine erişim ve katılımında karşılaştıkları engeller açığa çıkarılarak, kapsayıcı ve eşitlikçi boş zaman çalışmasına katkı sağlanmıştır (Wolensky, 2018; Elnur, 2024: 1077). Betschild'ın belirttiği üzere, feminist boş zaman araştırmacıları yalnızca tek bir feminist yaklaşım olmadığını kabul etmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile kadınların ikincilleştirilmesinde iktidarın etkisini ele alırken yapısal faktörlere odaklanılması konusunda fikir birliğine varmaktadırlar. Araştırmacılar, ataerkil toplumda kadınların baskılandığı, dezavantajlı konuma getirildiği ve değersizleştirildiği konusunda fikir birliğine varmış; bu nedenle kadın odaklı yeni çalışmaların ortaya çıkmasının önemine dikkat çekmişlerdir (Betschild, 1998). Kadınların boş zaman etkinliklerine katılımı; ev içi sorumluluklar, zaman kısıtlılığı, ekonomik zorluklar, bakım yükümlülükleri ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan beklentiler gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu durum, kadınların boş zamana erişim ve katılım olanaklarını doğrudan sınırlamaktadır (Betschild, 1998; Elnur, 2024: 1077).

Boş zaman konusu, feminist çalışmalarda kamusal bağlamında kesişen önemli bir noktadır. Kadınların boş zamanı üzerine yapılan ilk çalışmalarda, kavramın yeniden tanımlanması; boş zamanın patriyarkal etkilerinin ortaya konması, kadınların boş zamana yüklediği anlamın incelenmesi; ayrıca kadınların boş zamanlarını sınırlayan ideolojik, politik ve yapısal faktörlerin gösterilmesi önem kazanmıştır. Boş zaman üzerindeki sosyal ve patriyarkal tahakkümün en belirgin yönü, kadınların kamusal alanlara ve mekânlara erişiminin denetlenmesi, sınırlandırılması ve bu alanlarda sergiledikleri davranışların kontrol altına alınmasıdır (Özçelik, 2023: 33).

1.7. Cinsiyetlendirilmiş Mekânlar/ Mekânsallaştırılmış Feminizm

Bu bölümde, toplumsal bir alan olarak mekânın, cinsiyetlere göre inşa edilen ve kurgulanan yapısı ele alınacaktır. Mekân, kamusal ve özel alan ayrımı çerçevesinde değerlendirilirken, aynı zamanda toplumsal yeniden üretim süreci ve cinsiyete özgü özellikleri kapsayan yapısı da incelenecektir.

Sancar'ın belirttiği üzere “Toplumsallık denen alan cinsiyete dayalı ilişkiler tarafından baştanbaşa yeniden ve yeniden kurulur; bunun dışında, cinsiyetlendirilmiş -eril/dişil dikotomisi ile iktidar-sız-landırılmış olmayan bir alan yoktur. Dolayısıyla, sosyal bilimlerin bütün disiplinleri kendi kavram ve yönteme dair araçlarını bu gözlükten bakarak yeniden ve yeniden test etmeli ve toplumsallığı, -baştan sona cinsiyetlendirilmiş bir kurgu olarak -baştan sona sınıflara ayrıştırılmış bir kurgu olduğu gibi- yeniden kavramayı denemelidirler” (2003: 7).

Bir yerin sadece fiziksel bir konumdan ibaret olmayıp mekân haline gelebilmesi için, o yerle kurulan sosyal, kültürel ve duygusal ilişkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bir alanın “mekân” olarak anlam kazanması, bireylerin o yerle kurdukları etkileşimler, deneyimler ve anlamlandırmalar yoluyla gerçekleşir. Henri Lefebvre'in *La Production de l'espace* (Uzaman Üretimi) kitabına referansla Edward Soja, Rob Shields, David Sibley, David Harvey, Don Mitchell gibi birçok düşünür; mekânın içinde olanlarla ilişkili olmasının, içinde sadece belirli nesneleri kapsayan bir boşluktan oluşmadığını, mekânın hem içindekileri dönüştürdüğünü hem de onlar tarafından dönüştürüldüklerini öne çıkarmışlardır (Schick, 2016: 95). Soja'nın belirttiği üzere, “Toplumsal bir ürün olarak mekânsallık, toplumsal eylem ve ilişkinin aynı anda hem ortamı hem sonucu hem ön varsayımı hem cisimleşmesidir. Toplumsal yaşamın mekânsal-zamansal yapılandırılması, toplumsal eylem ve ilişkilerin nasıl maddi olarak oluşturulduğunu, somutlaştırıldığını tanımlar” (akt. Schick, 2016: 95-96).

Mekân, toplumsal olarak üretilen; olayların gerçekleştiği yer ve toplumsal faillerin davranışsal olarak yöneldiği unsurların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal faillerin öznel ve nesnel deneyimleri ile etkinlikleri doğrultusunda sürekli yeniden yapılandırılan ve üretilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle mekân, sürekli bir dönüşüm içerisinde. Öte yandan, mekânsal biçimler faillerin davranış kalıplarını etkilerken, bu etkileşimler de tarihsel ve yapısal koşullardan beslenmektedir (Alkan, 2020: 9).

1980'lerin sonuna kadar, doğal cinsiyetçi özelliklerin biyolojik olarak değişmeyen farklılıklarının yanı sıra, toplumsal olarak inşa edilen erkeklik ve kadınlık kavramları ortaya koyulmaktaydı. Bu dönemdeki çalışmalar, kadınların erkeklere kıyasla eşitsiz ve

ikincil statülerinden kaynaklanan mekânsal farklılıkları açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, özellikle kentsel bağlamda, kadınların statüsündeki coğrafi çeşitliliği belirleyebilmek için birçok araştırma ve saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, kadınların erkeklere göre çok daha dezavantajlı koşullarda ve mekânsal olarak kısıtlanmış alanlarda yaşam sürdüklerini göstermek açısından önemlidir. Ayrıca, kentsel alanın kullanım kalıplarının nasıl oluştuğunu ve kent mekânlarının inşasında ataerkil, cinsiyetçi ilişkilerin nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koyan etkiler yaratmıştır (Tuncer, 2012: 81).

Mekânsallaştırılmış feminizm (spatialized feminism) ve cinsiyetlendirilmiş mekân (gendered space) kavramları, feminist çalışmaların mekân olgusuna daha derinlikli bakmasını sağlamış ve bu alanda yeni kuramsal ortaklıkların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu kavramlar sayesinde, mekânın yalnızca fiziksel bir yer değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin üretildiği, yeniden üretildiği ve deneyimlendiği bir alan olduğu vurgulanarak feminist kuram ile mekân kuramı arasında daha güçlü bağlar kurulmuştur. Mekânsallaştırılmış feminizm, kavramsallaştırmanın literatür de oluşması Linda McDowell tarafından yapılmıştır (McDowell, 1996). Cinsiyetlendirilmiş mekânlar ise bazı cinsiyetlerin iyi karşılandığı ve uygun görüldüğü, diğer cinsiyetlerin ise uygunsuz görülebildiği ve dışlandığı alanları temsil etmektedir. Örneğin kahvehane kapısında oturan bir kadına denk gelmeniz çok olası değildir. Hatta kadınlar kahvehane önünden geçerken toplumsal cinsiyet gerilimi içinde yürürler. Orada bulunan erkeklerin gözlem ve kontrol alanına girdikleri için cinsiyet normlarına göre davranma eğilimindedirler. Toplumsal cinsiyet beklentileri, kamusal alanda hangi bedenlerin ve eylemlerin uygun ve kabul edilebilir sayılacağını belirlemektedir (Özçelik, 2023: 34). Toplumsal yaşamı şekillendiren bireyler, yani toplumsal failer, inşa ettikleri her sosyal alanda cinsiyetle ilişkili sınırlarla karşılaşır. Özellikle gündelik yaşamın dinamiklerine “Burada ne oluyor?” sorusuyla yaklaştığımızda, kadınlar ve erkekler için farklılaştırılmış mekânsal özelliklerin belirginleştiği ikili bir yapı (dikotomi) ile karşılaşmak mümkündür. Gündelik yaşam pratikleri, cinsiyetlendirilmiş ve cinsiyetlendirilmeye devam eden eylem ve süreçlerin görülmesi için önemli bir alandır; çünkü toplumsal cinsiyet rolleri soyut ideolojiler değil, gündelik yaşamın sıradan eylemleri içinde somut olarak yaşanır, üretilir ve yeniden üretilir. Erkekliğin sosyal olarak nasıl inşa edildiğini ve erkek kimliğine atfedilen özelliklerin neler olduğunu, gündelik pratikler aracılığıyla gözlemlemek mümkündür. Bu pratikler, erkeklerin davranış biçimleri, tercihleri ve sosyal ilişkileri

üzerinden toplumsal olarak kabul gören erkeklik normlarını yeniden üretir. Toplumsal cinsiyeti kamusal alanda belirgin olarak ayırma götüren mekân kahvehanelerdir. Kahvehaneler, toplumsal olarak üstün görülen, otorite, güç ve kontrol gibi normlarla ilişkilendirilen hegemonik erkeklik biçiminin; belirli eylemler, davranış kalıpları ve sembolik ilişkiler aracılığıyla inşa edildiği ve yeniden üretildiği sosyal mekânlardır. Kahvehane kendi başına bir mekân ve pratik olarak cinsiyetli bir mekân olmakla beraber sokağı da cinsiyetlendirmektedir (Arık, 2020: 177). Kahvehane çevresinde erkeklerin sosyal denetimi artar; böylece kadınların davranışları daha fazla gözlemlenir ve yargılanabilir hale gelir. Kahvehaneler, erkeklik pratiklerinin mekânsal sembolü olarak, sokakta “erkeklik alanı”nın kurumsallaşmasına neden olur. Bu süreçle birlikte, kahvehane hem fiziksel hem de sembolik olarak sokağın cinsiyetlendirilmesini sağlar ve toplumsal cinsiyet normlarının mekânsal olarak yeniden üretimine katkıda bulunur.

Kahvehane, önemli bir sosyalleşme alanı olduğu için, bulunduğu mahallede sokakta olup bitenlerden başlayarak kimlerin nerede ne konuştuğuna, kimlerin yan yana bulunduğu kadar devam eden süreçte sürekli iletişimin aktif tutulduğu bir mekândır. Araştırma kapsamında, kadın altın günlerinin cinsiyetlendirilmiş mekânı yalnızca kadınların belirlediği kuralları içermektedir. Bu kurallar, gün buluşmasının sıklığı, gün için toplanacak altın miktarı ve ikramları kapsamaktadır. Günler kadınlar için günlük yaşamdaki sorumluluklarını arkada bırakıp, sosyalleşebildikleri bir alandır. Kadınlar gün mekânını kendileri oluşturur. Çoğunlukla özel alan olarak evlerde toplanmakla birlikte son yıllarda kafe gibi kamusal alan mekânlarını da tercih etmektedirler. Altın günleri, kadınlığın sosyal etkileşim yoluyla pekiştirildiği, kadınlara dair söylemlerin ve davranışların sergilendiği alanlardır.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Arka Planı

Gündelik hayat sosyolojisi ve boş zaman çalışmaları başta olmak üzere, boş zaman faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet ekseninde ele alındığı pek çok araştırma mevcuttur. Bu araştırmanın konusu kapsamında da kadın günleri ve kahvehaneler gibi cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerine odaklanan çalışmalara ulaşılmıştır. İncelenen bu çalışmalar, genellikle gündelik yaşam, toplumsal cinsiyet ve feminist kuram çerçevesinde yürütülen uygulamalı nitel araştırmalardır. Kadın- altın günleri konusunda yapılan çalışmalardan, “Gündelik Hayat Sosyolojisi Bağlamında Kadın Günleri: Akşehir Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, günlük yaşamda sosyalleşme faaliyetlerinde rollerin kullanımı çerçevesinde kadın altın günleri hakkında araştırılma yapılmıştır (İpek, 2021). “Gündelik Hayat Sosyolojisinde Toplumsallaşma Biçimi Olarak Kadın Günleri: Tosya Örneği” başlıklı yüksek lisan tez çalışmasında ev hanımı ve ücretli işte çalışan kadın ayrımıyla kadın günlerinin avantaj ve dezavantajlarını içeren bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada kadın günlerinin yalnızca boş zamanda vakit geçirme faaliyeti yerine gündelik hayat pratiğine dönüşmesiyle konu edinilmiştir (Mülayim, 2021). “Kadınların Boş Zaman Deneyimlerinde Cinsiyetlenmiş Alanlar: Ankara’daki “Gün” Buluşmaları Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde günleri cinsiyetlenmiş varoluş konumlarının sosyal alanı olarak konu almıştır. Toplumsal kontrol yoluyla kadınların dışıl değer taşıyan kadın günlerine yönlendirildiğini belirtmektedir. Ankara’da iki grup üzerinden Karadenizliler ve Komşular günlerinde etnografik çalışmayla ilerlenmiştir (Karayığit, 2015). “Sosyal Tabakalaşma Toplumsal Cinsiyet ve Din İlişkisi: Üst Sosyo Ekonomik Tabakaya Mensup Kadınların Gündelik Hayatı Üzerine Bir Araştırma” başlık yüksek lisans tezinde üst sosyo ekonomik sınıftaki kadınların günlük yaşamını, tabakalaşma, toplumsal cinsiyet ve din konularında araştırmayı hedeflemiştir (Güler, 2020). “Zamanı ve Mekânı Cinsiyetlendirmek: Türkiye’de Kadın Kahvehaneleri ve Boş Zaman Hakkı” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye’de kadınların yaygın olarak tercih ettiği boş zaman faaliyetlerinden ayrı bir örnek olarak kadın kahvehanelerini çalışmıştır (Özçelik, 2023).

“Erkekliğin Üretim Mekânı ve Boş Zaman Geçirme Pratiği Olarak Kahvehaneler: Bursa İznik Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde erkeklerin boş zamanlarını geçirdiği alanlar

olarak incelenen kahvehanelerde erkekliğin yeniden üretim algısı üzerinde durulmuştur. Erkeklik “belirli mekanlar üzerinden üretilen toplumsal cinsiyet pratiği” olarak kavramsallaştırılmıştır (Töremiş, 2023). “Homososyal Bir Mekân Olan Kahvehanelerin Erkeklik İnşasındaki Rolü: Adıyaman Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde ataerkil yapının yansıması ve erkeklik inşasında önemli rolü olan kahvehaneleri konu edinmiştir (Yalçın, 2022). “Kahvehane Müdavimi Erkeklerin Erkeklik Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddete Bakış Açıları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde Connell’ın Yapılandırmacı Erkeklik kuramında hegemonik erkekliğin dışında olan; madun, işbirlikçi ve marjinal erkek sınıflamasını refere ederek çalışma yapmıştır (Atak, 2022). “Bir “İdeal” Erkeklik Biçimi Olarak Hegemonik Erkeklik Bağlamında Mekânsal Davranış: Erkek Kahvehaneleri -Batman Örneği” başlıklı yüksek lisan tezinde kahvehanelerin toplumda yaygın olarak görülen hegemonik erkeliğin inşa edilmesi ve yeniden üretilmesindeki yerini konu edinmektedir (Alkum, 2018).

Bu çalışmada boş zaman etkinlikleri, yalnızca bireylerin kişisel tercihleri olarak değil; aynı zamanda toplumsallaşmanın bir biçimi ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği alanlar olarak ele alınmaktadır. Kadınların ve erkeklerin katıldıkları boş zaman faaliyetleri, yalnızca zaman geçirme pratiklerini değil, aynı zamanda toplumun cinsiyet temelli norm ve beklentilerini de yansıtmaktadır. Bu bağlamda, araştırma; boş zaman etkinliklerinin mekânsal ve kültürel olarak nasıl yapılandığını, bireylerin bu alanlara nasıl katıldıklarını ve bu katılımın toplumsal cinsiyet rollerini nasıl pekiştirdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, gündelik yaşamda cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerinin ikili kurgu (erkeklik ve kadınlık) üzerinden ele alınması bakımından önemlidir çünkü toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl inşâ edildiğini ve bu rollerin boş zaman pratiklerine nasıl yansıdığını ortaya koyar. Erkeklik ve kadınlık kurguları, bireylerin toplumsal kimliklerini şekillendirmede merkezi bir rol oynar ve bu kimlikler, günlük yaşamdaki davranış ve tercihlerle sürekli olarak yeniden üretilir. Bu nedenle, boş zaman faaliyetlerinin cinsiyetlendirilmiş yapısını anlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve normlarının nasıl sürdürüldüğünü ve dönüştürülebileceğini kavramak açısından kritik bir önem taşır. Ayrıca, araştırma, erkeklik ve kadınlık kavramlarının gündelik pratiklerdeki somut tezahürlerini inceleyerek, toplumsal cinsiyet çalışmalarına katkı sağlar ve bu alandaki kuramsal ve ampirik bilgi birikimini zenginleştirir. Bu araştırmanın ilk tohumları, misafir olarak katıldığım bir bebek mevlûdünde orada bulunan

kadınların sohbetleri sayesinde atılmıştır. Yalnızca kadınların yer aldığı bir Mevlüt'te, kadınların toplumsal cinsiyet normlarıyla sergiledikleri roller dikkatimi çekmiştir. Sonrasında, gündelik yaşamda bireylerin katıldığı faaliyetler cinsiyetlendirilmiş etkinlikler üzerinden sınıflandırılmıştır. Erkeklik ve kadınlık inşalarını karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla, kahvehaneler ve kadın günleri araştırma örnekleme olarak seçilmiştir. Kahvehaneye giden bir baba ve yıllarca altın gününe katılmış olan bir annenin çocuğu olarak bu araştırma yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın mekânsal sınırları, toplumsal cinsiyetin gündelik yaşamda yeniden üretildiği alanlar olarak kadın günleri ve mahalle kahvehaneleriyle çizilmiştir. Alan araştırması kapsamında İstanbul'un dört ilçesi olan Silivri, Bayrampaşa, Ümraniye ve Pendik'te toplam iki kahvehane ve iki altın günü gözlemlenmiştir. Bu ilçelerin seçilmesindeki temel neden, İstanbul'un sosyo-kültürel çeşitliliğini yansıtacak şekilde farklı toplumsal yapıları temsil etmeleridir. Silivri yarı kırsal yapısıyla geleneksel cinsiyet rollerinin sürdürülebilirliğini gözlemlemek açısından önemli bir alan sunarken; Bayrampaşa, yoğun göç almış yapısıyla işçi sınıfına özgü erkeklik kurgularını gözlemleme olanağı sağlamaktadır. Ümraniye, muhafazakâr yapısı ve hızla artan nüfusuyla dini normlarla harmanlanmış toplumsal cinsiyet ilişkilerinin izlenebildiği bir alan sunmaktadır. Pendik ise hem kıyı şeridindeki kentleşme hem de iç kesimlerdeki geleneksel yapılarla birlikte mekânsal ve kültürel çeşitliliği barındırmaktadır.

Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme kapsamında uygulanan bu yöntemle, başlangıçta iletişim kurulan katılımcıların yönlendirdiği diğer bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Örneklem grubu toplamda 12 erkek ve 12 kadından oluşmakta olup, bu sayı sınırlı bir demografik çeşitlilik sunmaktadır. Kadın araştırmacı olarak kahvehane ortamında gözlem yapmanın bazı sınırlılıkları olmuştur. Erkek egemen bir alan olan kahvehanelerde araştırmacının varlığı şaşkınlıkla karşılanmış, bazı durumlarda sohbetlere tam anlamıyla dâhil olunamamıştır. Bu nedenle, kahvehane gözlemleri belirli sınırlar içinde yürütülmüş ve veriler dikkatli bir şekilde yorumlanmıştır. Tüm bu unsurlar, çalışmanın saha verilerini şekillendirmiş ve araştırma sürecinin etik ve yöntemsel boyutlarını derinden etkilemiştir.

2.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Bu çalışma toplumsal olarak inşa edilen, cinsiyet normlarıyla oluşturulan boş zaman faaliyetlerinin erkeklik ve kadınlık inşasındaki etkisini görmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla araştırmanın ana problemi; cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerinde, erkeklik ve kadınlık inşaları nasıl yeniden üretilmektedir? sorusundan oluşmaktadır. Bu ana problem çerçevesinde, erkeklere ait olarak algılanan kahvehane gibi kamusal mekânlar ile kadınlara özgü görülen altın günleri gibi özel alanlar örneğinde, toplumsal cinsiyetin nasıl yeniden üretildiğini irdelemek amacıyla aşağıdaki alt problemler oluşturulmuştur.

- Kahvehaneler neden erkeklere ait bir mekân olarak algılanmaktadır?
- Erkekler, kahvehanelerde erkek özne olarak nasıl roller sergilemektedir?
- Erkeklik mekânı olan kahvehanelerde hegemonik erkeklik inşası nasıl yapılmaktadır?
- Kadınlar için kadın altın/ günlerine katılmanın nedenleri nelerdir?
- Kadın altın/günlerinde kadınlık rolleri nasıl sergilenmektedir?
- Kadınların boş zaman faaliyeti neden “özel alanda” gerçekleşiyor?
- Cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerini dönüştürmek mümkün müdür?

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla öncelikli olarak Silivri’de A ve B kahvehanesine gidilmiştir. Sınırları çizilen erkeklik mekânına ulaşabilmek için kahvehane sahibiyle görüşülmüştür. Çalışmanın amacı doğrultusunda bilgi verilerek, kahvehane halkına duyuru yapılması istenmiştir. Dışarıdan gelen bir yabancı olduğum için, kahvehane sahibinin kahvedeki kişilere önceden bilgi vermesi, gözlem yapabilmem açısından önemliydi. Nitekim, erkeklik alanı olarak kabul edilen kahvehane ortamına bir kadın araştırmacı olarak girmek çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Hem kadın olmak hem de yabancı biri olarak bu mekâna gitmek, gözlem sürecini güçleştirmiştir. Kahvehanedeki kişiler bana karşı oldukça temkinli davrandılar; öncelikle orada bulunmamı şaşkınlıkla karşılayanlar oldu. Birkaç kişi selam vererek iletişim kurmaya çalışsa da sohbetlerine tam anlamıyla dâhil olamadım. Gittiğim kahvehanelerde yaklaşık 30 kişi olmasına rağmen yalnızca dört kişiyle sohbet edebildim. Araştırma örnekleme kapsamında Silivri, Bayrampaşa, Pendik ilçelerinde yaşayan erkeklere ulaşılmıştır. Bir katılımcı ile görüşme yaptıktan sonra kahvehaneye giden diğer katılımcılara ulaşılabilinmiştir. Kartopu örnekleme tekniğiyle veriler toplanabilmiştir. Katılımcılara araştırmanın konusu

hakkında bilgi verilerek yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun dışında görüşmenin akışı doğrultusunda katılımcılara farklı sorular yöneltilerek veriler toplanmıştır. Katılımcıların onayı alınarak görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze ve katılımcıların isteği doğrultusunda sesli telefon görüşmesiyle yapılmıştır.

Silivri ilçesinde altın gününe giden kadınlarla iletişim kurularak görüşmeler planlanmıştır. 8 kişilik bir gruptan oluşan ve akraba olan kadınların altın günü ilk gözlem noktasıdır. Bu gruptaki kadınların farklı ilçelerde yaşıyor olması sebebiyle Bayrampaşa ve Ümraniye'deki katılımcılara da ulaşılabilinmiştir. İkinci gözlem alanı ise Silivri'de mahalle komşusu olan 12 kişinin katıldığı bir kadın günüdür. Araştırma örneklemini kapsamında Silivri, Bayrampaşa, Ümraniye ve Pendik'te yaşayan kadınlara ulaşılmıştır. Katılımcılara araştırmanın konusu hakkında bilgi verildikten sonra yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular beraberinde yüz yüze ve sesli telefon görüşmesiyle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların onayı alınarak, görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Farklı gün gruplarına dâhil olan kadınlara ulaşabilmek, altın günlerinin yapısal ve işlevsel çeşitliliğini görebilmek açısından önemli bir imkân sunar. Zira altın günleri her sosyal çevrede, farklı kültürel pratikler ve ilişki biçimleriyle çeşitlenebildiğinden, bu farklı gruplarla kurulan temas, kadınların boş zaman pratiklerini, sosyalleşme biçimlerini ve kadınlık rollerinin nasıl yeniden üretildiğini daha derinlikli ve karşılaştırmalı bir biçimde anlamayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle, veri çeşitliliği ve temsil gücü açısından farklı gün gruplarına ulaşmak araştırma açısından kıymetli bir etkidir. Toplanma amacından hazırlık sürecine kadar farklı dinamikleri barındıran bir boş zaman faaliyeti olması nedeniyle, araştırma örneklemini oluşturan on iki kadının gün deneyimlerinden zengin veriler elde edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada gözlem ve görüşmelerden elde edilen veriler, betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Görüşme verileri önceden belirlenen temalara göre yorumlanmıştır. Ayrıca görüşme soruları dikkate alınarak temalar belirlenmiştir. Böylelikle önceden belirlenen temalar ve görüşme sorularıyla belirlenmiş olan temalar ile çalışmanın amacı doğrultusunda analiz yapılabilmektedir. Analiz süreci şu şekilde ilerlenmiştir: Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanıp, ses kaydına alınmıştır. Sonrasında

görüşmelerin deşifresi yapılmıştır. Deşifreler belirlenen tematik çerçeve doğrultusunda yapılmıştır. Böylelikle bulguların yorumlanması için sınıflandırma yapılmıştır. Gözlem tekniği kullanılarak elde edilen veriler ise sistematik biçimde yazıya geçirilmiştir. Elde edilen veriler gözlem ve görüşmeler sonrasında açığa çıkan temalar ile işlenmiştir. Düzenlenen veriler doğrudan alıntılar yoluyla sunulmuştur. Böylelikle bulguların yorumlanmasında bir düzen kurulmuştur.

Şekil 1: Erkek Görüşmeci Veri Analizinde Oluşturulan Temalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2: Kadın Görüşmeci Veri Analizinde Oluşturulan Temalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

3.1. Gözlemlenen Kahvehanenin Tanımlanması, Görüşmecilerin Demografik Bilgileri, Boş Zaman Faaliyetine Katılma Deneyimleri

İstanbul ilinin Silivri ilçesinde bulunan iki kahvehanede doğrudan gözlem yapılmıştır. İlk inceleme yeri olan A kahvehanesi, kapısında kıraathane yazan, içeride 10 masa dışarıda 15 masa bulunan bir kahvehanedir. 2024 yılı kasım ayında kahvehaneye gözlemci olarak gidilmiştir. Kahvehanede çay ocağı, içecek dolabı, televizyon ve tuvalet bulunmaktadır. Kahvehane Silivri'nin merkezinde işlek bir sokak üzerindedir. Bu sebeple birçok erkeğin uğrak noktası olabilmektedir. Kahvehanede erkekler okey ve kâğıt oyunu oynamaktaydı. Küçük ekranlı televizyonda spor kanalı açıktı. Oyun oynamayan erkekler sohbet etmekteydi. Kahvehane sahibi masalara sürekli çay servisi yapmaktaydı.

İkinci olarak Silivri ilçesinin Gümüşyaka mahallesinde yer alan B kahvehanesine 2025 yılının şubat ayında gidilmiştir. Tabelasında çay evi yazmaktadır. Bu kahvehane mahallenin merkez kahvehanesi olarak anılmaktadır. 500 metre ilerisinde daha küçük ölçekli başka bir kahvehane vardır. Oldukça büyük bir iç mekânı ve dış mekânda bahçesi bulunmaktadır. Kahvehanenin büyük bir çay ocağı bulunmaktadır. İçeride 30 masa dışarıda 35 masa vardır. Masalar okey, 101, kâğıt oyunu gibi oyunlara göre tasarlanmıştır. Masalar birbirinden uzak şekilde konumlandırılmıştır. Kahvehanede büyük televizyon ve içecek dolabı bulunmaktadır.

Görüşmeci (1), 37 yaşında, lise mezunu ve evlidir. Eşiyle arasında 2 yaş farkı vardır. Marangozluk yapmaktadır. Silivri Danamandırma köylüdür. Kayınpederinin kahvehanesinde yarı zamanlı işletmecilik yapmaktadır. Çok küçük yaşlarda kahvehaneye gitmeye başlayan görüşmeci, doğup büyüdüğü köyde kahvehane ile tanışmıştır. Şimdilerde yarı zamanlı kahvehane işletmeciliği yaptığı için kahvehane sahibi olarak deneyimlerini aktarmıştır.

Görüşmeci (2), 52 yaşındadır. Silivri Belediyesi'nden emekli olmuştur. Tekirdağlı olan görüşmeci açık öğretim lise mezunudur. Evli ve eşiyle arasında 3 yaş fark vardır. Çocukluğundan beri kahvehaneye giden görüşmeci, çalıştığı zamanlarda iş yeri kahvehaneye yakın olduğu için öğle molalarında kahvehaneye gitmekteydi. Kahvehanede gazete okumak, maç izlemek, haber programlarını takip etmek ve arkadaşlarıyla sohbet ederek vaktini geçirmektedir. Emekli olduğu için sabah kahvaltısından sonra

kahvehaneye gitmekte ve burada geçirdiği zamanı, yemek saatlerine göre organize etmektedir.

Görüşmeci (3), 71 yaşında emeklidir. İlkokul mezunu, Silivri Fener köylü olan görüşmecinin eşi vefat etmiş, yalnız yaşamaktadır. Çocukluğundan beri kahvehaneye giden görüşmeci, çalışırken mesai saatleri dışında kahvehaneye giderken emekli olduktan sonra günlük hayatının çoğu kısmını kahvehanede geçirmektedir. Kahvehanede vaktini gazete okuyup arkadaşlarıyla sohbet ederek geçirmektedir.

Görüşmeci (4), 60 yaşında ilkokul mezunudur. İtfaiye eri olarak çalışmış memur emeklisidir. Evli olan görüşmecinin eşiyle arasında 6 yaş farkı vardır. Silivri Danamandıra köylüdür. 15 yaşından beri kahvehaneye gittiğini belirten görüşmeci, arkadaşlarıyla birlikte kahvehaneye gitme alışkanlığını kazanmıştır. 4 kişilik arkadaş grubunu oluştururlar ise okey ve kâğıt oyunu oynamaktadır. Oyun oynamadığı zamanlarda sohbet edip, dedikodu yaptığını belirtmiştir. Neredeyse her gün kahvehaneye gitmektedir.

Görüşmeci (5), 30 yaşında, üniversite mezunu ve Pazarlama Sorumlusu olarak çalışmaktadır. Evli olan görüşmecinin eşiyle arasında 1 yaş farkı vardır. Silivri Danamandıra köylüdür. Daha önce üniversite eğitimi sebebiyle Muğla'da yaşamıştır. 16-17'li yaşlarında arkadaşlarıyla birlikte kahvehaneye gitmeye başlamıştır. Haftada 3-4 gün kahvehaneye giderek, okey ve 101 oyunu oynamaktadır. Mesaisi bittikten sonra evde yemeğini yiyip, kahvehaneye giderek 3-4 saatini burada geçirmektedir. Hafta sonları da kahvehaneye gitmektedir.

Görüşmeci (6), 30 yaşında ön lisans mezunu ve Harita Etüt Şefi olarak çalışmaktadır. Rizeli olan görüşmeci evli ve eşiyle arasında 1 yaş farkı vardır. İstanbul Bayrampaşa'da yaşamaktadır. Daha önce Kırklareli ve Konya'da yaşamıştır. Kahvehane ile ilk tanışması, 10'lu yaşlarında babasının kendisini maç izlemeye götürmesiyle olmuştur. Daha sonra liseye giderken arkadaşlarıyla birlikte okuldan kaçıp gittikleri bir mekân haline gelmiştir. Günlük yaşamında sıklıkla kahvehaneye gittiğini belirten görüşmeci, okey taşıyla oynanan oyunları oynamaktadır. Sadece çay içmek amacıyla bile kahvehaneye gittiğini aktararak, yaşamında kahvehanenin önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeci (7), 26 yaşında üniversite mezunu ve Muhasebe Uzman Yardımcısı olarak çalışmaktadır. Silivri'de yaşayan görüşmecinin medeni durumu bekârdır. Daha önce üniversite eğitimi için İzmir'de yaşamıştır. 2 yıldır kahvehaneye gittiğini aktaran

görüşmeci, arkadaşının kahvehanesi olduğu için buraya gitmeye başladığını belirtmiştir. Kahvehaneye çok sık gitmese de orada olduğu zamanlarda 101 oynamak, gazete okumak ve arkadaşına yardım için çay servisi yapmaktadır. Yaşadığı mahallede sosyalleşme mekânı olmadığı için erkeklerin genellikle kahvehaneye gittiğini belirtmiştir.

Görüşmeci (8), 28 yaşında ön lisans mezunu Proje Yöneticisi olarak çalışmaktadır. Çorumlu olan görüşmeci İstanbul Pendik'te yaşamaktadır. Evli ve eşiyle aynı yaştadır. Daha önce Sakarya'da yaşamıştır. 18 yaşında lise arkadaşlarıyla birlikte nargile içilen kahvehaneye gitme alışkanlığı edinmiştir.

Görüşmeci (9), 48 yaşında ortaokul mezunu ve emeklidir. Evli ve eşiyle aynı yaştadır. Çorumlu olan görüşmeci İstanbul Pendik'te yaşamaktadır. 15-16'lı yaşlarında Çorum'da yaşadığı mahallede kahvehaneye gitmeye başlamıştır. İstanbul'a geldiğinde orada da kahvehanelere gitmiştir. Okey ve kâğıt oyunları oynayarak kahvehanede zaman geçirdiğini aktarmaktadır.

Görüşmeci (10), 60 yaşında yüksekokul mezunu emekli Makine Teknikeridir. Tokatlı olan görüşmeci İstanbul Pendik'te yaşamaktadır. Evli ve eşiyle arasında 9 yaş farkı vardır. Kahvehaneye 10 yaşında tanışmıştır. Babasının Kartal ilçesinde işlettiği kahvehane de garsonluk yapmıştır. Kahvehane kültürünün içinde büyüyen görüşmeci, 1985 -1990 yılları arasında kahvehanenin köyden kente göç eden insanlar için barınma yeri olduğunu aktarmaktadır. İstanbul'a göç eden erkeklerin iş bulmak ve barınma ihtiyacını karşılamak üzere ilk duraklarının kahvehane olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeci (11), 36 yaşında ortaokul mezunu ve Esnaflık yapmaktadır. Evli ve eşiyle arasında 4 yaş fark vardır. Trabzonlu olan görüşmeci Bayrampaşa'da yaşamaktadır. 8 yaşından 13 yaşına kadar babasının işlettiği kahvehane de babasına yardım etmekle vakit geçirmiştir. Kahvehanenin içinde büyüdüğü için kahvehaneye dair birçok şeyi öğrenmiştir. Kendisi de 2 yıl kahvehane işletmeciliği yapmıştır. Şu anda haftada birkaç gün kahvehaneye gittiğini belirtmiştir.

Görüşmeci (12), 40 yaşında lisans mezunu, Planlama Yöneticisi olarak çalışmaktadır. Evli ve eşiyle arasında 3 yaş fark vardır. Bulgaristan göçmeni olan görüşmeci Silivri'de yaşamaktadır. 6-7 yaşlarından babasıyla birlikte kahvehaneye gitmeye başladığını belirten görüşmeci, çocukken kahvenin bahçesinde oralet içip, yaşı büyük kişilerle bir arada olmanın kendisi için güzel olduğunu belirtmiştir. Sonrasında üniversite yıllarında daha çok oyun oynamak için kahvehaneye gitmekteydi.

Görüşmeciler	Yaş	Eğitim	Meslek	Memleket	Medeni Durum
Görüşmeci 1	37	Lise	Marangoz	Silivri	Evli
Görüşmeci 2	52	Lise	Emekli	Tekirdağ	Evli
Görüşmeci 3	71	İlkokul	Emekli	Silivri	Bekâr
Görüşmeci 4	60	İlkokul	Emekli	Silivri	Evli
Görüşmeci 5	30	Lisans	Pazarlama Sorumlusu	Silivri	Evli
Görüşmeci 6	30	Ön lisans	Harita Etüt Şefi	Rize	Evli
Görüşmeci 7	26	Lisans	Muhasebe Uz.Yardm.	Silivri	Bekâr
Görüşmeci 8	28	Ön lisans	Proje Yöneticisi	Tokat	Evli
Görüşmeci 9	48	Ortaokul	Emekli	Çorum	Evli
Görüşmeci 10	60	Ön lisans	Emekli	Tokat	Evli
Görüşmeci 11	36	Ortaokul	Esnaf	Trabzon	Evli
Görüşmeci 12	40	Lisans	Planlama Yöneticisi	Bulgaristan	Evli

Tablo 1: Erkek Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.1. Erkeklerin Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyeti Olarak Mahalle Kahvehaneleri

Gündelik yaşamda boş zaman bireylerin iş ve sorumluluklarının dışında kalan zamandır. Bireyler boş zamanını çeşitli faaliyetlere katılarak geçirebilmektedir. Bireyler hem bireysel etkinliklere katılabilir hem de bir topluluğun oluşturduğu etkinliklerde yer alabilirler. Gündelik yaşamda erkeklerin katıldığı boş zaman faaliyetlerinden biri olan kahvehaneye gitmek, birçok erkek için zamanla rutinleşmiş bir eylem hâline gelebilmektedir. Kahvehaneler, farklı yaş gruplarından erkeklerin bir araya gelerek sosyalleşebildiği ve kendilerine yer edinebildiği kamusal mekânlar arasında yer almaktadır.

Erkeklerin kahvehaneye gitme amaçları çeşitlilik göstermektedir. Oyun oynamak, çay içmek, sohbet etmek ve arkadaşlarla buluşma yeri olarak görülme gibi amaçları vardır.

Kimi zamanda bir bekleme noktası bir yere gidilecekse zaman geçirme mekânı olarak görülebilmektedir. Araştırma kapsamında İstanbul Silivri ilçesinde Cevizli Kırathanesi'nin yarı zamanlı işletmeciliğini yapan Görüşmeci 1 (Marangoz), kahvehaneye gitme deneyimini aktarırken hafta sonları kayınpederinin kahvehanesinde durduğu için işletmeci olarak oraya gelen müşterilerin nasıl vakit geçirdiklerini aktarmaktadır.

“Çok küçük yaşlarda kahvehaneye gitmeye başladım. Mahalle, köy kültüründe kahveye alıştım. Kahvehaneye çok erken saatlerde gidilir. Kahve saat 4'te açılıyor işten çıkan işe gitmeyen kahvehaneye geliyor. Kimisi evde temizlik var misafirim var diye eşi tarafından dışarı gönderiliyor. 60-80 yaş grubu sabit gelenlerdir 50 yaş grubu iş çıkışı geliyor. Gençler sadece çay kahve içmeye geliyor. Okey gibi taş oyunları yok burada gençler pek gelmiyor. Yol üstü uğrayıp gelen oluyor. Kafa dağıtmak sakinleşmek, evden kaçmak için geliniyor. Kimi zaman evde misafirini bırakıp gelen oluyor. Evdeki kavgadan kaçanlar oluyor”.

Çalışma örneğinde yer alan erkeklerin önemli bir kısmının kahvehaneye gitme alışkanlığını çocuk yaşta edindiği görülmektedir. Çeşitli sebeplerle kahvehaneye gitmeye başlayan, arkadaşlarıyla birlikte ya da babasının elinden tutup götürülen çocuklar için kahvehane boş zamanında gidebileceği uğrak bir mekân haline gelmektedir.

Yaşamının farklı dönemlerinde kahvehaneye giden Görüşmeci 6 (Harita etüt şefi), ilk kahvehane deneyimini babasıyla birlikte yaşaması sebebiyle kahvehaneye gitmenin aile içinde aktarılan bir alışkanlık olduğu görülmektedir. Babasının onu kahvehaneyle tanıştırmasından sonra hayatında ihtiyaç duyduğu her anda kahvehaneye gitmeyi alışkanlık haline getirmiştir.

“Kahvehaneye ilk gittiğimde 3. ya da 5. sınıfa gidiyordum. Babam elimden tutup beni kahveye götürüyordu maç izliyorduk orada. Sonra lise 1 de arkadaşlarla oyun oynamaya gidiyorduk kahveye. Okuldan kaçıp arkadaşlarımla gittiğimde oyun oynuyorduk karnımızı doyuruyorduk. Hesap kime kalırsa hesabı o ödüyordu. Yüzde yirmi beş şansımız vardı hesap konusunda oyunu kaybeden ödüyordu. Eşli oynadığın zamanda yüzde elli yüzde elli oluyordu. Hayatımda kahvehanenin yeri hep vardır. Şimdi de hafta sonu arkadaşlarla buluştuğumuzda mesela hava kötü olduğunda hadi kahveye gidelim oyun oynayalım diyoruz. Canımız çay çektiğinde de gidip çay içelim dediğimiz oluyor.”

Çocukken kahvehaneye gitmeye başlayan Görüşmeci 2 (emekli), çalışma hayatındayken ve emekli olduktan sonra da kahvehaneye gitme alışkanlığını devam ettirdiğini söylemektedir.

“İlk çocukken kahveye gittim hep giderdim yani. Çalıştığım zaman iş çıkışı gidiyordum. Belediyeden emekliyim ben kahvehane yakın zaten öğle molalarım da gelirdim. Gazete okuyoruz sohbet ediyoruz. Spor-haber programlarını izliyoruz. Sabahtan kahveye gelirim öğlene kadar oturuyorum Bazen öğlen yemeğimi yiyip geliyorum akşama kadar oturuyorum. Boş vaktimi geçiriyorum çevre kazanmış oluyorum. Yarın öbür gün düğün dernek cenaze olduğunda tanışıklık olduğu için gidiyorsun.”

Kahvehaneye gitmek çalışma hayatından arta kalan boş zaman faaliyeti olurken aynı zamanda yeni kişilerle tanışılarak, sosyal çevrenin genişlemesine imkân sağlamaktadır. Görüşmeci 2’nin de belirttiği gibi düğün ve cenaze gibi kolektif katılım gerektiren organizasyonlara katılabilmenin anahtarı olmaktadır. Böylelikle bireylerin sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır.

Kahvehaneye giden erkekler, günlük rutinlerinin akışını kahvehanede geçirecekleri zamana göre düzenlemektedirler. Gün içerisindeki yemek ve ibadet gibi rutin faaliyetlerini de bu zaman planlamasına göre şekillendirmektedirler. Görüşmeci 3 (Emekli), kahvehane de geçirdiği vakti namaz saatlerine göre ayarladığını söylemektedir.

“Çocukluğumdan beri kahveye giderim. Çalıştığım zamanlarda daha seyrek gidiyordum. O zaman yoğun oluyorsun akşamları giderdim mesela. Boş vaktimi doldurmak için geliyorum. Emekliyim zaten eşimde vefat etti yalnızım. Buraya gelip oturup sohbet ediyoruz. Namaz saatlerinde namaza gidiyoruz. Telefonumda program var oradan takip ediyorum baktım ezan okunacak arkadaşlarla kalkıp camiye gidiyoruz öyle.”

Erkekler için kahvehaneye gitmek çok uzun yıllardır süregelen bir boş zaman faaliyetidir. Emekli olan bir başka Görüşmeci 4 (Emekli), kahvehanede çoğunlukla oyun oynadığını ve dedikodu yapma amacıyla sohbet ettiklerini belirtmektedir. Kendisinin yaşadığı yer herkesin birbirini tanıdığı yıllardır aynı yerde yaşayan kişilerin oluşturduğu bir mahalledir. Kimin nerede ne yaptığından, kiminle görüştüğünden, kimin başına nasıl bir olay geldiğine kadar çeşitli konularda bilgi aktarımının yapıldığı bir dinamik söz konusudur. Böylelikle mahalle kahvehanesi orada yaşayanları gözetleyen ve denetleyen bir yapıdadır.

“15 -16 yaşından beri kahvehaneye gidiyorum arkadaşlar eşliğinde gitmeye başladım. Bizim burada zamanımız oyun oynayarak geçiyor. Sabah gidiyor toplanıyoruz 4 kişi olduk mu okey oynuyoruz, kâğıt oyunu yapıyoruz. Oyun erken biterse sohbet ediyoruz başka kahvede ne olacak. Dedikodu yapıyoruz (gülüşmeler). Gidip 3-4 saat kalıyoruz gene evime geliyorum mesela 11’de gidiyorum 2.30- 3’te direktmen evdeyim hatta geç kalayım hanımda arar sorar gelinde sorar nerede kaldın diye. Çalışırken akşam mesai bitince gidiyorduk. Hafta sonu direkt oradayız zaten evde vakit geçirilmez ki. Hanım oraya oturma orada kalkma, burada şey yapma diyor ne yapacaksın mecbur kahveye gidiyorsun. Burada sosyal bir hayatın yok bir ailenle oturacak çay bahçesi yok. Ben yazın Marmara Ereğlisi’ne gidiyorum bizim burası pek iyi değil.”

Kahvehaneye sıklıkla gittiği belirten Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), yaşadığı mahallenin küçük ve sosyal faaliyet alanları olmadığı için kahvehaneyi bir buluşma yeri olarak gördüklerini aktarmaktadır. Çalışma örnekleminde yer alan Silivri’de yaşayan iki görüşmecinin belirttiğine göre, yaşanan çevrede sosyal mekânların azlığı nedeniyle kahvehaneye gitmek tercih ediliyor. Silivri’nin merkezden uzak mahallesi olan Gümüşyaka’da yaşayan görüşmeciler için sosyalleşme mekânı olarak tek yer kahvehane oluyor.

“16-17 yaşında çocuklarla arkadaşlarımızla buluşma yeri gibiydi kahvehane. Oyun oynuyorduk mesela ne varsa okey olur onu oynuyorduk. Genellikle 4 kişi olabilirsen oyun oynuyorsun yoksa muhabbet sohbet ediyorsun. İşten geliyorum altı buçuk yedi de sonra gidip kahvede oturuyorum. Saat 22.00-22.30’a kadar oturuyorsun hafta içi olunca herkes evine dağılıyor sonra. Her gün gidiyorum demek şey olur. İşim oluyor başka bir yere gitmem gerekiyor çoğu zamanda işten sonra uyuyorum.”

Kahvehane de vakit geçirmeyi arkadaşıyla görüşme orada toplanma mekânı olarak Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), kahvehaneyi tanıdığı herkesle karşılaşabileceği ve sohbet edebileceği bir yer olarak görmektedir; bu durum, kahvehanenin bireylerin yaşamında sosyalleşme açısından önemli bir karşılığı olduğunu göstermektedir.

“Kahvede zaman geçirmek dediğin arkadaşlarınla zaman geçirmek önemli olan. Tek başına orada otursan tek başına olacağın bir yere gitmek istemezsin. Arkadaşların vardır görmediğin insanla belki orada karşılaşırsın. Herkesin evine çat kapı gidemezsin mesela. Ama kahvehanede nedir adam canı sıkılmıştır evinde misafir vardır onu da yanında getirmiştir bir çay içelim oturalım der.”

Kahvehane kitlesinin yıllar içindeki değişiminden bahseden Görüşmeci 6 (Harita etüt şefi), kahvehanede birçok farklı kesimden gelen insanların olması sebebiyle kamusal mekân paylaşımında o mahalleye özgü değişimlerin olduğunu öne çıkarmaktadır.

“Eskiden kahvehane adabı vardı ama şimdi her türden tipi görebilirsin. Eskiden yaşlı kesim çoktu. Şimdi punkçusu rockçusu küpelisi müpelisi her tipten insan geliyor. İki yer var mahallemizde birisi kumarhane orada sadece kumar oynayan dayılar var. Ben genellikle diğer kahvehaneye gidiyorum orada kumar oynamak yasak. Kavgı çıkmaz ama çıkadabilir yani herkesin gergin olduğu ortam saatlerce oyun oynandığında herkes kazanmak istiyor nitekim. Kaybedenlerle çok ağır şeylerle dalgalar geçiliyor küfürlü bir şekilde. Her türlü küfrün olduğu bir yer kahvehane. Genelde arkadaşlarınla gidiyorsun zaten ama herkesle kahvehaneye gidilmez bunu da dipnot olarak düşersin.”

Herkesle kahvehaneye gidilmeyeceğini belirten Görüşmeci 6 (Harita etüt şefi), kahvehane dinamiğinde oraya uyum sağlayarak davranabilecek, tabiri caizse arkadaşlarını rezil etmeyecek düzeyde davranabilen kişilerle gidilmesi gibi mekâna özgü bir yaklaşım geliştirildiğini göstermektedir.

Kahvehanede kalabalık bir grupta olmanın keyifli olduğundan bahseden Görüşmeci 4 (Emekli), oyun oynamanın vakit geçirmek için önemli olduğunu belirtmektedir. Kahvehanede oyun oynayarak stres atmak mekâna özgü bir etkinliğin oluşmasını sağlamaktadır.

“Şimdi kalabalık oldu mu daha iyi oluyor. Neşeli olur, gırgır oluyor. Taş gelmedi mi kızarsın bağırırsın. Oyun sana gelmedi mi mesela ben kararımı bazıları kızdırır. Ne oluyor stres atıyorsun o günü her şeyini unutuyorsun. Harcın mı var borcun mu var o oyun masasında her şeyi unutuyorsun. Oynamadığında da vakit geçmiyor. Oyun kurmadığın zaman orada zaman vakit geçmez. Kendin oynamasan bile birinin masasına oturan seyredeceksin onu.”

Köy ve mahalle gibi küçük ölçekli yerel yaşam alanlarında bireylerin sosyal faaliyetleri kısıtlıdır. Mahalle kahvehanesi sosyal faaliyet için önemli bir mekândır. Mahallede yaşayan erkekler gidebilecekleri başka bir yer olmadığı içinde kahvehaneye gitmektedirler. Kahvehane erkeklerle zorunlu bir boş zaman faaliyeti olarak da sunulmaktadır. Görüşmeci 9'un (Emekli) aktardığı üzere, erkekler için kahvehane büyüklerinden görüp, özenerek gittikleri bir mekândır. Kültür aracılığıyla kahvehaneye gitme alışkanlığı sonraki nesilleri aktarılmaktadır.

“Küçük yaşlarda 15li, 16lı yaşlarda benim yaşadığım yerde büyüklerimizin başka bir özentisi kültürü yoktu. Kahve kültürü vardı. Onlara özenerek bir müddet merak edip biz de gittik. Arkadaşlarımız oradaydı onları görmek için gittik. Çorum’da memleketimde gittim. Burada İstanbul’da da gittim. Bizim tarzımızdaki insanların çok sosyalliği olmadığı için tek sosyalliğimiz orada oluyordu. Diğer arkadaşlarımızda oraya giderdi. Arkadaşını görmek için gidersen oraya mecburen arkadaşımız orada çünkü. Kütüphanede olsa o arkadaşım oraya giderdim. Çevrem öyleydi ben de kahvehaneye gidiyordum.”

3.1.2. Kahvehane Adabı: Buralarda yeniysen masada tek kalırsın

Kahvehane yaş, memleket, ekonomi, eğitim, sosyal statü gibi farklı dinamiklerden gelen erkeklerin bir arada olduğu kamusal bir mekândır. Bir mahallenin ekonomik düzeyi belirli olsa dahi kahvehaneye orta gelirli bir erkekte gidebilir alt gelir düzeyine sahip bir erkekte gidebilir. Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), kahvehanede masasına tanımadığı biri geldiğinde ortak bir alanı paylaştıkları için orada bulunan insan kitlesinin çeşitliliğini göz önünde bulundurarak davrandığını belirtmektedir. Kahvehanede birbirini tanıyan veya tanımayan kişiler olsa da oranın görgüsüne uyarak davranıldığı görülmektedir.

“Sen şimdi oyun oynarken yanına izlemeye gelir biri onu tanıyorsan çay kahve söylersin tabi tanıyorsan rahatlıkla yanına gelebilir. Tanımadığın insanda kahve ortamında oyun oynarken yanına oturduğunda kalk izleme git diyemezsin. Sonuçta orası bir buluşma yeri orası bir kıraathane, oraya seçerek insan almıyorsun yaşına maddi durumuna göre insan almıyorsun. Orada bir ayırım yapmıyorsun. Gelir yanına oturur Selamünaleyküm dersin tanışırsın. Mesela o mahalleye yeni gelmiştir örneğin. Tanımadığım adam da olsa muhabbet sohbet edersen sen de iki dakika konuşursun sonra abi benim işim var dersin kalkarsın.”

Kahvehane görgü kurallarından bahseden Görüşmeci 2 (Emekli), kahvehaneye yeni gelen birinin oraya uyum sağlamasının zor olduğunu belirtmektedir. Kahvehane kitlesini oluşturan ve birbirini tanıyan kişiler, kahvehaneye gelen yabancıyı gruplarına dâhil etmezler.

“Kahvede kimse kimseyi rahatsız etmeyecek seviyede konuşur yüksek sesle konuşulmaz. Görgü kuralları var buraya gelen bunları biliyor. Kahveye tanıdık biriyle gelince daha kolay uyum sağlıyorsun ama yabancı biri içeri girince kötü gözle bakılıyor. Yabancıya soğuk davranılıyor genelde.”

Kahvehane adabına baktığımızda orada bulunan kişilerin birbirini rahatsız etmeyecek şekilde davranması gerektiği hususu öne çıkmaktadır. Görüşmeci 1 (Marangoz), kahvehaneye giden kişilerin oradaki kuralları bilerek gittiğini söylüyor. Mekânın kendine özgü dinamikleri olduğunu bu dinamikleri mekânın içinde bulunan bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Kahvehane oranın öznesi olan erkekler tarafından sınırları çizilen bir mekândır.

“Kahveye giden biri nasıl davranılacağını biliyor. Belirli katı kurallar yok. Birbirini rahatsız etmezsin diğlerinin konuşmasına karışmazsın bunun gibi şeyler var. Masaya ortak olan sonradan gelen biri vardır mesela kim yaş olarak en büyükse çay parasını o ödüyor. Çay içme kuralı var mesela boş oturamazsın.”

Kahvehanenin kamusal bir mekân olması sebebiyle bireylerin birbirlerini rahatsız etmeyecek düzeyde davranılması gerektiği öne çıkmaktadır. Görüşmeci 4 (Emekli), kahvehanede birbirini rahatsız etmemenin öneminden bahsederken, kahvehaneye sürekli gidildiği için orada bulunan kişilere karşı saygı sınırının bozulmaması gerektiğini belirtmektedir. Her gün aynı kahvehaneye gittikleri için yanlış bir davranışta bulunulursa ertesi gün oraya gidebilmeleri pek mümkün olamayacaktır.

“Kimseyi rahatsız etmemen lazım konuşsan bile kendince konuşacaksın çünkü oradaki rahatsız olur. Onun morali bozulur zaten bir şey olsa uyarır seni. Bazılarında kendini bilmeyende oluyor ama ben şimdi niye kavga yapayım rahatsız edeyim yarın yine oraya gidicem.”

Kahvehane, içinde bulunan kişiler tarafından erkeklik mekânı olarak dönüştürülmektedir. Kahvehaneye giden erkekler o mekânın adabını kendi kültürlerine göre belirleyebilmektedir. Erkekler, cinsiyetlendirilmiş mekânın öznesi olarak kendi eksenlerinde mekânın sınırlarını çizmektedirler.

“Aynı mahalledeki farklı kahvehanelerinde adabı, kültürü, tarzı değişebiliyor. Şöyle anlatıyım benim takıldığım kahvehaneye atıyorum bir başka arkadaşım senin takıldığın kahvehane bana uymuyor, çok garip insanlar ver diyebilir. O topluluğun hangi kahveye gittiğiyle alakalı. Oraya gelen insanların davranışıyla belirleniyor bu.” Görüşmeci 9 (Emekli)

Kahvehane ortamındaki samimiyetle erkeklerin lakayt davranabilme, argo ve kaba konuşmalarda bulunabilme durumunu öne çıkaran Görüşmeci 10 (Emekli Makine Teknikeri), birbirini tanıyan kişilerin samimiyeti oluşturduğunu aktarmaktadır. Hemşeri

olma ve komşu olma dinamikleriyle aynı kahvehaneye giden erkekler için boş zaman, esnek ve rahat olabildikleri faaliyeti kapsamaktadır.

“Orada kültür yok kendi adabı var. Yöresel kültürün kendi adabı var. Lakapla çağrılıyor. Kaba, argo konuşuluyor. Daha lakayt davranılıyor. İnsanlar çok samimi olduğu için birbirlerine ağır ithamlarda bulunabiliyorlar, dokunmuyor ona. Farklı kültürden gelen birbirlerinin yörelerini tanımayan insan lakayt davranamaz zaten.”

Kahvehanede büyüklere saygı gösterme kültürünün önemli olduğunu aktaran Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), yaşları birbirinden farklı olan kişilerin aynı masada bulunabileceğini aktarırken, yaşı büyük olan erkeklerin gençlere göre daha tecrübeli oldukları için onlardan saygı beklediklerini öne çıkarmaktadır. Saygı gösterme hususunun kahvehane adabı için önemli olması örf ve adetlerin devam ettirildiğini göstermektedir.

“Herkes yaşıyla takılır genelde yaşıyla takılmayan insanda büyük biri yanına geldi mi oturmana kalkmana konuşmana dikkat edersin. Masada büyük olduğunda onun konuşma tavrına göre sen de hareket edersin. Zaten kültürümüzde ne vardır büyük birinin yanında absürd konuşamazsın ya da ondan daha çok konuşamazsın. Genellikle onun konuşmasını soru sormasını beklenirsin. 5 kişilik masaya 6. Kişi olarak gittiğinde en küçük sensen paldır küldür lakayt şekilde giremezsin. O şekilde davranırsan yarın öbür gün gittiğinde o ortamda seni saygıyla karşılamazlar. Orada nasıl oturuyorsan o insanlarda erkek arasından sana bir nevi puan veriyor. Bilmediğin bir konuda yorum yapmazsın. Yerli yersiz bir şey dersen sen ne biliyorsun ki senin yaşı kaç ki konuşuyorsun derler. Benden daha çok anlatırcasına konuşuyorsun der. Senin konuşman davranışın o adamın hoşuna gitmezse o masaya başka bir gün gittiğinde hoş karşılanmazsın. Ya da muhabbet olursa seni dâhil etmezler sana yansıtmazlar.”

Burada yaşça büyük ve tecrübeli olan erkeklerin genç erkekler üzerinde hegemonik davranış sergilediği görülmektedir. Masada büyük olan kişi konuşur ondan daha küçük olan biri fikrini beyan etse bile, tecrübesiz olarak görüldüğü için fikrine değer verilmez. Bu durumda Görüşmeci 5’in gittiği mahalle kahvehanesinde erkekler arası bir grup ayrımı yapıldığını görüyoruz. Yaşı büyük, hayat tecrübesi çok olan erkekler ve genç olan diğerlerine nazaran hayat tecrübesi daha az olan erkeklerdir. Hayatı görmüş geçirmiş birçok tecrübe edinmiş olan kimselerin o mekânda bulunan diğer erkekler üzerinde üstünlük kurduğu görülmektedir. Cinsiyetlendirilmiş mekânda farklı formlarda hegemonik erkeklik olduğu sonucuna varılabilir.

Kahvehanede birbirine çay kahve ikram etmeyi bir adap olarak değerlendiren Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), tanıdık olan birine ikramda bulunmanın bir nezaket göstergesi olduğu söylenilebilir. “Adap olarak masana davet ettiğin adama bir çay kahve ısmarlıyorsun. Bizim gördüğümüz insanlık o dur. Daha önce ticaret yapmışsındır o adamla, abinin kardeşidir o dur budur. Bir çay yani durumun olduktan sonra içinde kötülük olmadıktan sonra bir çay 5 lira 10 lira yani maksat muhabbet olsun iyilik olsun.” Kahvehanede “misafir” olma hali çay ısmarlama adabı üzerinden yürütülmektedir. Kahvehane müdavimi olan bir kimse yanında kendi misafirini getirdiği zaman ya da onu tanıyan biri onun masasına dâhil olduğu zaman misafir ağırlayan konumunda çay ısmarlamak durumunda kalmaktadır. Görüşmeci 4 (Emekli), bu durumu göz hakkı var fikriyle aktarmaktadır.

“Misafir geldiğinde mesela benim yanımda gelmiş çay içmeden olur mu mecbur ısmarlayacaksın ben içerken sen içmezsen ben rahatsız olurum. Niye dersin göz hakkı var yani en kötü. Benim boğazımdan geçmez öyle.”

Kahvenin belirgin içeceği olan çayın sıcak olması, mekânsal bir adap olarak değerlendirilmektedir. Görüşmeci 7 (Muhasebe Uzm. Yardımcısı), çayın sıcak olarak servis edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Burada çay mekânın sembol içeceğidir. Kendisine atfedilen önem itibarıyla daima sıcak olma beklentisindedir.

“Kahvehane adabı olarak söyleyebileceğim, çayın sıcak olması lazım. Olmazsa problem çıkar yenisi istenir. Kahvehane kapalı olmaz mesela. Adam bir kere kapalı gördü mü sonra yine denk gelirse oradan ayağını keser. Başka kahvehaneye gider sonra zamanla oraya alışır.”

Kahvehaneler günün erken saatlerinde açılan ve gün sonuna kadar açık tutulan mekânlardır. Kahvehane, erkekler için daima ulaşabilecekler bir mekândır. Boş zaman faaliyeti olarak kahvehaneye gitmek, gündelik hayatta kolayca ulaşılabilen bir faaliyettir.

3.1.3. Uyum Sağlama

Kahvehaneye yeni gelen birinin ortama uyum sağlama konusunda belirli formların olduğunu aktaran Görüşmeci 6 (Harita etüt şefi), uyum sağlama sürecinin kişinin kendisiyle alakalı olduğunu belirtmektedir.

“Eğer hiç arkadaşı yoksa orada uyum sağlaması biraz zaman alır. İnsanları tanıyarak bir yandan insanların oyununa bakar onların sohbetine dâhil olur. Oradan işte bir şekilde

tanışıklık başlar. Sonra bir daha buluştuklarında aynı adam oradaysa bu sefer masaya daha samimi bir şekilde gider. Çok zor bir süreç değil insanın kendisiyle alakalı.”

Kahvehane birbirini tanıyan insanların rahatlıkla vakit geçirebildiği mekânlardır. Orada olan kişileri tanımak bir referansla mekânda bulunmaktır. Bilmediğiniz bir kahvehaneye özellikle tek başınıza giderseniz, oradaki kişiler tarafından grubun içine dâhil olmanız zorlaşmaktadır. Burada zorlayıcı olan durum mahallenin ya da mekânın yabancı olmasıdır. Yabancıya temkinli yaklaşılır, mekân içindeki oyun gruplarına dâhil edilmez. “Hiç tanımiyorsak o adamı burada oturmuyorsa kimsenin arkadaşı değilse kimse kolay kolay ortamına almaz. Bir ortak arkadaş varsa onu oyuna alır anca. Oyun oynamayı da biliyorsa parası varsa yolunacak kaz gibi görülür oyuna alınır. Seni yendiğinde ödediğin hesap umurunda olmaz. Senin cebindeki paraya düşmanmış gibi davranır.” Görüşmeci 11 (Esnaf)

“Şimdi Selamünaleyküm diye büyükşehirde bir kahvehaneye girdin. Çay gelir oyun oynamak istersen kâğıdın gelir. Ufak ufak küçük bakışlar olur yine. Daha küçük kahvehanelere gittiğinizde direkt çay gelir. Sana çay söylenir, çayının parası ödenir. Kimsin kimlerdensin diye sohbet edilir. Daha böyle merak olur. Orası kendi içinde kapalı bir havuz olduğu için aslında ev gibi görüyorsun. Yabancı birinin gelmesi seni hoşnut etmez.”

Kahvene mekân içinde olmaların dönüştürdüğü ve kendi grup yapısını oluşturduğu bir kapsamdadır. Görüşmeci 12’nin (Planlama Yöneticisi) aktardığı üzere kahvehane ev gibi görülen bir alandır. Bu sebeple yabancı birinin içeriye girmesi, o alana dâhil olması, ev sahibi olanların hoş karşılamayacağı bir durumdur.

Kahvehanede genellikle tanıdığı arkadaş grubuyla oturduğunu belirten Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), kahvehaneye yeni gelen biri oraya daha önceden gelen birinin yanında geldiği zaman tanıdık arkadaş referansı ile girdiği için ortam daha ılımlı karşılandığını belirtiyor. Bir gruba dâhil olabilmenin yolu o grubun üyesinin yanında yer almaktır. Böylelikle tamamen yabancı olarak görülmeyecek ortama uyum sağlaması kolaylaşacaktır.

“Kahve ortamlarında bildiğin insanla oturur oyun oynarsın bir grubun vardır zaten. Buraya yeni gelmiştir mesela bizden birini tanıyorsa iyi adam derse ilk olarak misafir olarak bakarsın muhabbeti hoşuna gider yarın yine geldiğinde tekrar masana çağırabilirsin yeni insanlar tanımış olursun arkadaşlığın pekişir.”

Kahvehanede kendi arkadaş grubuyla vakit geçirdiğini söyleyen Görüşmeci 4 (Emekli), kahvehaneye yeni gelen birini tanımadığı ve nasıl davranacağını bilmediği için bu bilgisizlik halinin bir güvenlik tehdidi oluşturabileceğini öne çıkarmaktadır. Bu durumda kahvehanede kendilerine göre yabancı olarak gördükleri kişilere karşı erkeklerin temkinli yaklaşıtlarını söylenebilir.

“Ya zaten herkes kafasına göre insan arar sen gidip de başkasıyla düğünde takılır mısın takılamazsın. Kafan uymaz sevmezsin onun yanında duramazsın. Herkes böyle kafa dengi uyan insanlarla muhabbet eder. Tanımadığın bir kahveye gidersen kimsenin yanına oturamazsın çünkü yabancısın yan masada tek başına oturursun. Yeni biri geldi mi yanına oturamazsın ne yapacağını bilmezsin. Şimdi çok özür dilerim sen benim kızım yaşımdasın biri otururken sana bir şey der adamın ne yapacağını bilemezsin sonra başın belaya girer. Şimdi kahvede adam esrarcı mı eroinci mi bilmezsin tanıımıyorsun sonuçta. Tanıdığın adamın muhabbetini şeyini bilirsin.”

Bir kahvehaneye giden kişilerin o mekânın dinamiğini oluşturmasını memleket sınırları çizilmesi üzerinden okumak mümkündür. Örneğin her zaman gittiği kahvehaneden farklı bir kahvehaneye giden Görüşmeci 4 (Emekli), oraya giden erkeklerin aynı memleketli olması sebebiyle kendisini orada uyumsuz olarak görmektedir.

“Caminin oradaki kahveye gidiyorum bazen sabahları şimdi orada doğulular var büyük harfle konuşuyor, Kürtçe konuşuyor rahatsız oluyorsun yani hep kendi dilindeki insanlara sokulmaya çalışıyorsun. Ben onların dilinden anlamıyorum napıcam orada ama o adamlarda öyle yetişmiş onu görmüş öyle gelmiş öyle gider onlar.”

Kahvehane sınırları çizilen bir erkeklik mekânıdır. Bu sınırlar, oraya giden birbirini tanıyan kişiler tarafından çizilmiştir. Mekân içindekiler tarafından dönüştürülmüştür. Bir mahalle kahvehanesine sürekli giden, mahalle eşrafından olan erkekler, kahvehaneye tanımadıkları biri geldiğinde ötekine karşı mesafeli olur. Çünkü mekânın sınırlarını ve kurallarını oradakiler belirlemişlerdir. Bir yabancı tehdit olarak görülebilir. Görüşmeci 7'nin (Muhasebe Uzm. Yardımcısı) aktardığı üzere, yabancıya ilk başta sıcaklık gösterilmez. Mekâna özgü olan selamla şekliyle karşılanmaz. Nispeten daha mesafe koyucu bir hitapla “beyefendi” olarak karşılanmaktadır.

“Bir kere önce yabancı biri geldiğinde ona ters ters bakarlar. Kimse ona sıcaklık göstermez. Hoş geldiniz beyefendi şeklinde hitap edilir. Çayını içer, parasını öderse bu sefer geldiğinde Selamünaleyküm diye karşılanır. Oyun izlenmesine izin verilir.

Yanlarına alırlar, masada seyredebilir. İnsanlar onu merak eder zaten konuşurlar. Zamanla oyunlarına davet ederler, dâhil olur. Bu zamanla olur ama hemen olmaz zaten.”

Yabancı olan erkek, mekânı dönüştürenler tarafından kabul görüp, güvenlerini kazandığı takdirde onlardan biri olabilir. Kahvehanenin müdavimi olan diğer erkekler gibi sıklıkla kahvehaneye gitmesi, mekânın öznesi olabilmesi için önemli bir koşuldur. Kahvehane, mahalle yaşam kültürü içinde önem atfedilen bu doğrultuda kapsamı belirlenen bir mekândır. Görüşmeci 9 (Emekli), geçmiş yıllarda olan mahalle kültürüne atıfla kahvehaneye ilk defa gelen bir yabancının merakla karşılandığını belirtmektedir. Kahvehaneye ilk defa geldiyse, mahallenin de yabancısıdır algısıyla karşılan kişi, mekânda bulunan kişiler tarafından tanınma sürecine tabii tutulur. Bu süreçte oradaki erkekler tarafından onay alırsa, mekân içinde kabul görebilmektedir. Burada kahvehane ve mahalle kesişiminde yaşam alanını koruma amacı güdülmektedir. Mekânın sınırları cinsiyetlendirilmiş beklentilerle şekillendiği gibi yaşam alanını koruma amacıyla da şekillenmektedir.

“Önce tabi ki böyle bir bakılır. Gözaltından süzülür. Sonuçta o kahve mahallenin kahvesi, kahveye gelen insanlarda mahallenin insanı, bu insan kahveye yabancıysa mahallenin de yabancısıdır. Gelen kişi bir süzülür, kahveci gider konuşur bir çay ister ne içiyorsa veya ikram edilir. Yavaştan konuşulur, nedir nereden geldin hayır mı hemşerim diye. Kahveci de konuşabilir onunla kahvedeki biri de konuşur. Mutlaka biri sorar ama kimsin diye. Mahallenin insanı da kahveciye sorar kimdir necidir diye. Ondan sonra kişi hakkında bir yorum oluşur. İşte yeni taşınmıştır ya da geçiyordur uğramıştır. İlk gün gelmiştir yoldan geçiyordur uğramıştır. Bir çay içmeye gelmiştir. Lavaboyu kullanır ya da ona o kadar çok merakla bakılmaz. Birkaç gün üst üste bu adam geliyorsa ondan sonra bir insanların merakını cezbeder. Bir müddet ama tanıyana kadar herkes soru işaretiyle bakar ona. Bu eskidendi ama şu anda maalesef bir mahalle kültürü yok İstanbul’da özellikle.”

3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Kurgusunda Erkeklik Halleri

Toplumsal cinsiyetin sonuçları, yaşamın her alanında kendini göstermektedir. İş, okul, ev, hastane, adliye ve toplu taşıma araçları gibi birçok mekânda, erkek ve kadınların toplumsal normlarla belirlenmiş davranış ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir. Bu mekânlarda bireyler, günlük yaşamın olağan akışı içinde davranırken toplumsal cinsiyet rollerine uygun hareket etmek zorundadır. Çalışma bağlamında,

kamusal alanda yer alan kahvehane, ortaya çıkışı itibarıyla erkeklik sınırlarıyla çizilmiş bir mekândır.

Erkekliğin öğrenilmesi ve hemcinsleri tarafından kabul görülmesi hakkında öne çıkan bir fikir belirten Görüşmeci 1(Marangoz), bir erkeğin erkekler arasında kendini kabul ettirebilmesi üzerinden anlattığı “öğrenilmiş erkeklik” kavramıdır. Sert, güçlü, dürüst, sorumluluk sahibi gibi kalıplara uyan erkek olarak nasıl davranması gerektiğini toplumsal yaşamda öğrenen erkeklerdir. Kahvehane, öğrenim sürecini pekiştiren bir mekândır. Farklı erkeklik profillerinin olduğu bu mekânda bulunan bireyler, vitrinde kendilerini nasıl göstermesi gerektiğini bilmektedirler.

“Erkeklerin seni kabul edebileceği bir seviyeye çıkmak lazım. Değişmen lazım bunu da sürekli yapıyorsun. Gevşek olarak tanımlanan mesela naif olan bir erkek diğerlerinin onu kabul edebileceği bir kalıba evriliyor. Kahvehane bunun için çok verimli bir ortam. Her erkekten bir adap öğreniyorsun. Sert erkek ben şunu yaparım, ben böyleyim diye kendini övüyor. Ortamda kendini üstün gösteriyor. Çünkü kendini öyle göstermesi gerekiyor bunu öğreniyor.”

Ataerki toplum düzeninde erkeğe yüklenen sorumluluklar olduğunu belirten Görüşmeci 12 (Planlama Yöneticisi), erkeğin bir sorumluluğunu yerine getiremediği zaman uykularının kaçabileceğini öne sürmüştür. Toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları, sosyal ve bireysel yaşamda derinlere nüfuz etmiş kalıplaşmıştır. Bireyim yaşamının her yerine sirayet etmesiyle, onun için bir zorunluluk haline gelmektedir. Erkek olabilmek için görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek zorundasın, yerine getirilmediği takdirde kişinin yaşamında olumsuz sonuçları olabilmektedir.

“Ataerki bir kültürde olduğumuz için bir erkek evini bakmak zorunda, ailesini geçindirmek zorunda, ailesini korumak zorunda zaten bizim genetik yapımızda olduğu için çocukluğumuzdan beri bize anlatılan bu. Erkeğin üstünde görünmeyen yük zannedildiğinden daha fazla. Erkek evi bakmakla yükümlü, kadın değildir bizim toplumumuzda. Eşin aaa bu ne kadar güzel halıymış derse veya çocuğun bu bisiklet ne kadar güzel derse sen bunu alamıyorsan görevini yerine getirmemiş oluyorsun.

Onu almakla yükümlüsün. Bu gerçekten gece uykularını kaçırmanın bir şey.”

Erkek olmanın önemini namus kavramı üzerinden benimseyen Görüşmeci 4 (Emekli), yaşadığı mahallede birine “kötü gözle bakmanın” namussuzluk olarak addedilmesi cinsiyet kalıpları üzerinden inşa edilmektedir.

“En kötü şey kötü gözle bakmak. Sana zarar verir mesela en kötülük onda. Birisinin namusuna, şeyine baktığın zaman kötü bir olay yani benim zoruma gider. Hepsinin

ailesi var, kızı var. Var yani öyle terbiyesiz insanlarda var. Allah’a şükür ben buraya geleli 40 sene oldu kimse bana dememiştir sen kötü gözle ona bakıyorsun diye kendi ailem var, kızım gelinim var öyle bir laf dedirtemem.”

Görüşmeci 2 (Emekli) aktardığı üzere bir erkeğin “erkek” olarak sahip olduğu özellikler vardır. Bu özellikler toplumsal cinsiyet rollerinde öne çıkan güçlü ve cesur olma etrafındakilere sahip çıkma özelliklerini taşımasıdır.

“Erkek hane reisi sorumluluk sahibidir. Erkek pısırlık olmaz aileyi bir arada tutandır. Koruması gereken insana sahip çıkandır. Erkeğin düzgün olması önemli. Erkek çocuklarını kontrol etmeli Kadın erkek biyolojik farkların yanı sıra herkesin yaptığı iş farklı yapmak istesen yapamazsın.”

Görüşmeci 3 (Emekli), erkekliği sorumluluk sahibi olmak ve evin reisi olmak üzerinden tanımlamasıyla evli erkeklerin öncelikli rolünü belirtmektedir. Kadın ev içinde sınırları çizilen alanda görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, erkek dışarıda kamusal alanda çalışarak evine ekmek getirmekle meşguldür. Bireyler, alanları iç ve dış olarak ayrılarak, etkin ve yetkin olabilecekleri alanlarla sınırlandırılmaktadır. Böylelikle ikili toplumsal cinsiyet kurgusu sağlamlaştırılmaktadır.

“Erkek dış işlerine bakar kadın iç işlere bakar. Evin reisi sorumluluk sahibi olandır. Evine bakmayan erkek kötüdür. Alkol kumar gibi şeyler erkeği bozan şeylerdir. Erkek dışarda 24 saat gezebilir mesela ama kadın gezemez. Biri laf atar sarhoşun biri gelir. Erkek rahatça gezer kadın için güvenlik sorunu var.”

Görüşmeci 8’in (Proje Yöneticisi) aktardığı üzere erkekten beklenen toplumsal norm olarak “sözünü geçirebilme” unsurudur. Sözünü geçirebilmek, statü olarak belirleyici olan tarafta olmaktır. Güç ve statüyü elinden bulunduran erkek için yaşam daha kolay olabilmektedir. Bunun karşısında “naif” olarak nitelendirilen erkek öteki olarak zor durumda kalabilmektedir. Hegemonik erkekliğin temsili olarak sözünü geçiren erkek öteki üzerinde hegemonya kurmaktadır.

“Şimdi kadın olmanın zorlukları olduğu kadar bana kalırsa erkek olmanın da zorlukları var. Ben biraz herhalde eşitliği savunuyorum. Erkek olmanın da zorlukları var tabi niye olmasın. Yani bir ortamda daha böyle sesi kalın çıkan olduğu için sözünü geçirmesi de beklenir. Çok da fazla mesela sözünü geçiren yapın yoksa biraz daha naif duruşta kalırsın. Orada sesin naif kalırsa o adam için zordur mesela bazı şeyler.”

Çatışma ve rekabet unsuruyla kodlanan eril mekân örneği olarak kahvehane de erkek rakipleriyle bir aradadır. Rekabet alanında güçlü olabilen ve hegemonya kurabilen erkek ön plana çıkacaktır. Hegemonik erkekliğin baskısı altında olan erkek ise geri adım atmak durumundadır. “Bir kadının rakibi yine kadındır. Erkeğin rakibi yine erkektir. Hiç etrafında bir erkek olmadığını varsayalım. Orada kendini biraz daha etkin görebilir. Ama işte orada farklı bir erkek olduğunda kendini bir adım geri atar.” Görüşmeci 8 (Proje Yöneticisi)

Görüşmesi 5 (Pazarlama Sorumlusu), ev içi işlerde kadın ve erkeğin yapabileceği görevler üzerinden ayırım yaparken, ev içi ve dışı sınırları çizerek fikir belirttiğini görüyoruz. Cinsiyet olarak ayırım yapmayı doğru bulmasa da konu ev içi sorumluluklar olunca toplumsal cinsiyet kurgusunun gün yüzüne çıktığını görmekteyiz.

“Şimdi erkek cinsiyet olarak ayırmak şahsi fikrice pek doğru değil. İllaki erkeğin görevi başkadır kadının görevleri vardır. Yeri geldiğinde pek tabii insanlar yapıyor yardım olarak ben çok yapamasam da. Mesela bugün misafir gelecek diye balkonumuzu yıkadım o kadar güzellik yaptım yani. Yardım etmek tabi ki olması gereken sağlıklı olan şeyler normale baktığından ama bizim kültürümüzde demiyim de kültür demek yanlış bizim kendimizde erkek toplumunda biliyorsun pek de öyle karışılmaz bulaşıktır falan. Yapanlar vardır elbet onları tenzih ediyorum. Yapmayanlarla yapanlar arasındaki oranda yapmayanlar daha yüksektir ama. Erkelerde işte koca gün yoruldum; bulaşığı da mı ben yıkayım süpürgeyi de ben çekeyim diyor doğru olmasa da bunu diyor. Böyle bir ayrımcılık oluyor olmaması gereken şeyler aslında baktığında insanlar genellikle böyle yapıyorlar olaya bu şekilde bakıyorlar.”

Türkiye’de yaygın olarak var olan evli bireylerin oluşturduğu çalışan erkek ve çalışmayan kadın dikotomisi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aile içinde yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Çoğunlukla erkeğin çalıştığı bir ailede, iş yerinde yorulduğu için eve geldiğinde ev işlerini yapmama hakkına sahip olduğu düşünülmektedir. Erkek kamusal alanda var olurken, özel alandaki sorumluluklara kendiliğinden dâhil olmamayı seçebilmektedir. Bu durumda kadın, her zaman özel alanda bulunurken, sorumluluklarından yorulduğu zamanlarda eşinden destek istediğinde, çizilen cinsiyet sınırlarını aşmaya çalışmaktadır. Bu sınır ihlali kimi zaman başarılı olurken, kimi zaman ise başarısız olabilir.

Erkeğin sorumluluğunu çalışarak para kazanmak, hanenin geçimini sağlamak üzerinden öne çıkaran Görüşmeci 9 (Emekli), çalışmayan ve hanesine katkısı olmayan bir erkeğin kahvehaneye alınmayacağını, oyuna dâhil edilmeyeceğini belirtmektedir. İnşa edilen erkeklik alanına uymayan bir erkek öteki olarak çemberin dışında kalmaktadır. Toplumsal yaşamda evli erkeklerin hanenin gelirinden sorumlu olması alanına uymayan erkek, alanın dışında kalmaktadır. Sınırları çizilen erkeklik alanına uyulmadığı takdirde, erkek güvensiz alanda kalmaktadır.

“Şu anda erkeklere bakınca yakıştıramadığım birçok şey var. Şimdi ben bunları söylediğim zaman çok geri kalmış mı oluyorum? Olur mu? Artık bu mu kaldı diyorlar. Bu kültürü kaybettiğiniz zamanda insanlar bu erkek kadın kavramı, onları kaybediyor. Vatandaşa bakıyorsun. Eşi çalışıyor merdiven siliyor ne iş yaptığının önemi yok. Bundan rahatsız olmuyor mesela. Kadın çocuğunu okutuyor, saldırıyor bir şeyler yapamaya çalışıyor ev için. Erkek bakıyorsun işte kahvede mesela bu adamı kahveye sokmazdık, oyuna almazdık.

Erkeklik, kadın olmamak üzerinden tanımlanmakta; yani erkek olma, karşı cinsin yaptığı davranışlardan kaçınmakla ilişkilendirilmektedir. Burada karşı cins üzerinden yapılan kıyaslama küçümseme nosyonu ile çalıştırılmaktadır. Görüşmeci 5 (Pazarlama Sorumlusu), bu durumu kadınla özdeşleştirilen bir “dedikodu” kavramı üzerinden anlatmaktadır.

“Sen şimdi karı gibi dedikodu yapıyorsun der erkek ortamında pardon karı gibi demiyim şimdi kadın gibi dedikodu yapıyorsun der. Burada konuşulan orada konuşulur mu orada yaşanan buraya yansıtılır mı der. Yapan der ki kardeşim ne var bunda bir taraf der ki çok yanlış bir hareket dışarda yaşananı evinde niye anlatıyorsun.”

Görüşmeci 6 (Harita etüt şefi), erkekliğe yakışmayan davranışlar üzerinden verdiği örneklerle kadın gibi olmamak vurgusu yapmaktadır. Bir erkeğin hemcinsleriyle vakit geçiriyor olması erkekliği pekiştirebileceği gibi çevresinde kadın arkadaşlarının olmasını tezatlık olarak görmektedir.

“Küpe takmak erkekliğe yakışmıyor bence. Birden çok kız arkadaşının olması erkeklerden çok kızlarla vakit geçirmek. Çok fazla erkek arkadaşının olamaması. Dedikodu yapmak birinin arkasından konuşmak erkekliğe yakışmaz. Yüzüne karşı konuşman lazım. Yüzüne söyleyemediğin bir şeyi kimsenin arkasından söylemeyeceksin.”

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği vurgusuyla erkekliği yakışmayan durumları aktaran Görüşmeci 10 (Emekli), erkeğin kadın üzerinde söz sahibi olup baskı kurmasını eleştirmektedir.

“Maçoluk bence erkekliğe yakışmaz. Bir kadını susturup, sen kenara benim fikrim var ben söyleyeceğim, o bana göre ters. Kadında bir insan olduğu için söz hakkı olmalıdır. O cinsiyeti o istemedi ki o da bir insan erkekte bir insan. Önce bir insan olarak tanımlayacaksın ama biz de dünya da öyle erkek egemen olduğu için erkek üzerinden yürüyor. Kadında özgürce konuşabilmeli.”

Ev, erkeklerin hâkimiyet alanı kapsamındadır. Bu alanda erkek en güçlü olan ve sözünü geçirebilendir. Görüşmeci 12’nin (Planlama Yöneticisi), aktardığı üzere evde erkek imparatorluğunu kurabilir burada rakibi yoktur. Dışarısı çatışma ve rekabetin alanıdır. Çünkü hem cinsleriyle güç yarışı içindedir. Bu yarışta galip gelemese, galip gelebileceği bir alanda hüküm sürebilir.

“Erkekler dışarıda sosyal ortamda veya işinde gerektiği güce sahip olmadıkları için evde bir imparatorluk kurmaya çalışıyorlar. Dışarıda aslında vur ensesine al lokmasını öyle bir tipken eve girdiğinde terör estiriyor. Dışarıda gösteremediği krallığı evinde göstermeye çalışıyor. Ben şey olarak düşünüyorum güçlü güçsüzü ezer.”

3.1.5. Erkek Olmanın Zorlukları: Ekonomiye bağlı

Toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluğunu ekonomi ile kesiştiren Görüşmeci 6(Harita etüt şefi), özellikle bekâr erkeklerin alt düzey ekonomik seviyeye mensup ailelerde babalarıyla çatışma yaşadığını aktarmaktadır. Erkeğin ekonomik güce sahip olması üzerinden hâkimiyet ve kontrol yetkisinde olacaktır. Böylelikle “erkek” olarak kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getiren evini geçindirebilen olacaktır.

“Bizim kültürümüzde bir erkek aile babası olarak evi geçindiren kaynak olduğu için üzerinde hem toplumun beklediği hem de kendisinin de otomatikman bunları yapmam gerekiyor diye düşündüğü sorumlulukları var. Bir bekâr erkek olmanın zorluğu var bir de evli erkek olmanın zorluğu var. Bekâr erkeksen artık bir süre sonra aile evinde babanla birlikte bir savaşın içinde duruyorsun. Hem aile kurma savaşı hem ekonomik savaş. Bu maddi durumuna göre de değişir. Eğer çok zenginsen böyle bir durum yaşamazsın. Orta gelirli veya düşük gelir bir ailedeysen hem maddi bir şekilde hem de sosyal olarak. Bir sidik yarışı oluyor aslında. Aile kurduktan sonra yine aynı şekilde ekonomik düzeyde önemli eşin çalışmıyorsa tek başına kira da

yaşayan biriysen benim gibi bunun zorlukları var tabi ki de evi geçindirmen lazım. Evde otursan mesela bu sefer farklı şekilde kavgalar mutlaka olur. Sürekli yüz yüze bakıyorsun bir süre sonra uyuz olmaya başladığın şeyler olur.”

Erkek olmanın zorluklarını bekâr- evli erkek ayrımına göre sorumluluk düzeyinde değerlendiren Görüşmeci 11(Esnaf), evli erkek olmanın çok daha zor olduğunu belirtmektedir. Evlilik birliği içinde erkeklere yüklenen evi geçindirme ve maddi kazanç sağlama gibi sorumluluklar erkekler için belirgin bir yaşam zorluğu olarak değerlendirilmektedir.

“Bekâr erkeğin maddi durumu düzgünse, babasından, annesinden, ablasından maddi imkân sağlanıyorsa bekâr erkek için zor diye bir şey olmaz. Sokakta da yatsa, parkta da yatsa, gece kulübünde de yatsa bir şekilde sabah oluyorsa onun için tamamdır. Evli erkeklerde çocuk bakmakla yükümlü, ev kirası, fatura ödemekle yükümlü o yüzden ertesi gününü düşünmemek gibi bir durumu yok. Erkekler şu anda zor durumda aslında nesli tükenmiş hayvan gibi değerlendirebiliriz. Yaşamak şu şartlar altında erkekler için çok zor.”

Toplumsal cinsiyet sorumluluğu olarak erkeğin ekonomik gelirinin olması aile yapısı içinde önem arz etmektedir. Erkek, evin ekonomik kaynağını sağlayan ana faktör olarak görülmektedir. Kadının çalışması veya çalışmaması hanenin gelir düzeyini etkilese de ana kaynak erkektir. Bu sebeple Görüşmeci 8 (Proje Yöneticisi), eşinin çalışmadığı durumda evin direği olarak zorlanabileceğini aktarmaktadır.

“Mesela ben evlendim. Eşimin çalışmadığını varsayalım. Evin direği sıfatıyla o durum benim için zor olurdu mesela. Ülkenin alım gücüne bakarsan. Yoksulluk sınırı, açlık sınırı var. Sadece erkekten tek taraflı bir para girerse zorluklarla mücadele etmeye başlarsın. Bu da bu sefer ülkenin ekonomisine gitti. Erkek olmanın zorluğuyla ne alakası var diyeceksin. Ataerkil toplumdan geliyoruz ya erkekler işte her zaman öncü olur kadın geri de kaldı falan. Erkeğin o zaman sorumlulukları artıyor erkek açısından zor oluyor mesela.”

Toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları çerçevesinde erkeğin güçlü olmak zorunda olduğunu aktaran Görüşmeci 7 (Muhasebe Uzm. Yardımcısı), toplumsal tabuları öne çıkarmaktadır. Erkeklik alanına atfedilen güç, ekonomik ve fiziksel olarak iki şekilde olmaktadır. Erkeklik bir rekabet alanıdır. Fiziksel olarak güçlü duruş ve ses tonunun güçlü olması erkekleri rakipleri karşısında öne çıkarmaktadır. Ekonomik güç ise bir işte çalışmak ve maddi gelirinin iyi olması üzerinden belirlenmektedir. Bu nitelikleri

karşılayamayan bir erkek, rekabet alanında güçsüz olan ve dışlanan pozisyonda kalmaktadır.

“Erkeğin yükü çok ağır. Tamamen erkek olduğun için cezalandırılıyorsun. Güçlü olmaya mâhkumsun. Güçsüz bir kadının hayatta kalma şansı var ama erkeğin yok. Eşinin, ananın, babanın bile seni kabul etmesi için toplumun yarattığı tabular var. 8-5 bir işte çalışacaksın, ekonomik olarak evi geçindirmen lazım. Böyle zayıf, kısa boylu duruyorsan duygusal olarak da zayıfsan adam yerine konmuyorsun Toplumda böyle bakılıyor.”

Erkek olmak ağırdır, zorluğu da buradadır. Bu ağırlığı taşıyabilmek üzerinden erkeklik vurgusu yapan Görüşmeci 9 (Emekli), kadın olmanın zorluğunu ise anne olmak üzerinden aktarmaktadır. Toplumsal yaşamda erkek ve kadının karşı karşıya kaldığı zorluklar, toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları bağlamında değerlendirilmektedir.

“Erkek olmanın zorlukları aslında çok, o da şöyle zor; bu cinsiyetçilik değil erkek farklı yaratılmış kadın farklı yaratılmış. Bu ağırlığı taşıyabilirsen, erkek olduğunu hissedebilirsen. Erkeklikten kastım özür dileyerek söylüyorum cinsellikle alakalı değil. Kadında daha büyük ağırlığı var. Annedir, yuva kurandır, yuvayı devam ettirendir. Erkeğin de tabi ki var. Maalesef şu anda bakıyorsun birbirine karıştırıyorlar. Kadın erkek eşit bu kavramı karıştırıyorlar. Kadın-erkek çalışıyor. Erkek çalışsın, kadında çalışsın ama bir kesim üzerinde baskı kuruyor. Erkekliği yanlış anlıyor kadın üzerinde. Ben erkeğim diyor öyle değil. Kadına bakıyorsun; ben çalışıyorum ekonomik özgürlüğüm elimde o da değil. Nasıl izah edeyim bir kavram kargaşası kurulmuş. Tabi ki erkeğin bir ağırlığı var kadının da ağırlığı var. İş olarak tabi öncelik erkeğindir.”

Hayatta yaşanan zorlukları toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde açıklayan Görüşmeci 10 (Emekli), erkek olarak zorluk yaşanacaksa ekonomisinin kötü olduğunda zorluk yaşandığını belirtmiştir. Evin maddi gelirini sağlayarak ev geçindirme sorumluluğu yüklenen erkekler, bu sorumluluğu yerine getiremediğinde olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmektedir.

“Erkek olmakta zor kadın olmakta zor gelişmemiş toplumlarda. Erkek olmak zor bütün sorumluluk onda. Geçim ona ait çocukların gelişimi ondan sorumlu. Anne ne yapar evini temizler, yemeğini yapar. Bana göre ikisi de yanlış. Bir dönem oldu işsiz kaldığım zaman eşinde çalışmıyorsa zorluk oluyor. İşim olduğunda geçimi yoluna koyduğumda bir zorluk olmuyor. Bu biraz da ekonomiye bağlı. Yönettiğim

ekonomim kötüyse özgürlükte kısıtlı mutlu olamadığım için o zaman çevremde mutlu olmaz. Kadınlarinki değil ama erkeklerin verdiği kadar ona bağlı kadınlarda.”

3.2. Gözlemlenen Altın Gününün Tanımlanması, Görüşmecilerin Demografik Bilgileri, Boş Zaman Faaliyetine Katılma Deneyimleri

Araştırma örneklemini dâhilinde ilk olarak akraba olan kadınların oluşturduğu 8 kişilik gün grubunda doğrudan gözlem yapılmıştır. Gün grubu üyesi Bayrampaşa ilçesinde yaşayan Görüşmeci 9’un aracılığıyla gözlemci olarak dâhil olunmuştur. Yenge, hala ve kuzenlerden oluşan grup belirli sıklıkta görüşebilmek ve maddi birikim yapabilmek amacıyla altın günü organize etmişlerdir. Ayda bir toplanan grup çeyrek altın toplamaktadır. Gün ikramlarını beş çeşit ile sınırlandırılmıştır. Gün sahibi misafirler gelmeden önce tüm hazırlıklarını bitirmiş, yemek sofrasını kurmuştur. Gün de yemekler yenip, sohbet edilmiş ve dans edilmiştir. Gün sohbetinde çalışma hayatı, akrabalar, çocuklar ve ülke gündeminde olan konular hakkındadır. 2024 yılının kasım ayında gün grubuna gözlemci olarak dâhil olunmuştur. Bu dönemde ülke gündeminde önemli bir yeri olan kadına şiddet ve kadın cinayeti olayları gün grubunda konuşulmaktaydı.

İkinci gün grubu ise mahalle komşusu ve arkadaş olan 12 kadının oluşturduğu bir gruptur. İstanbul’un Silivri ilçesinde yaşayan Görüşmeci 7’nin aracılığıyla gözlemci olarak güne dâhil olunmuştur. Kadınlar 15 günde bir 500 TL toplayarak gün yapmaktadırlar. Katılımcıların ekonomik durumlarına göre toplanılacak paranın bedelini belirledikleri görülmüştür. Güne katılan kadınların hepsi şık giyimli ve bakımlı gözükmemektedir. Gün de çay ve tatlı ikramı yapılmış ardından Türk kahvesi sunum eşliğinde servis edilmiştir. Sonrasında gün paraları toplanmıştır. Gün grubunun sohbetleri ev hayatı, çocuklar, mahallede yaşanan son gelişmeler üzerinedir.

Görüşmeci (1), 39 yaşında üniversite mezunu Cari İşlemler ve Risk Uzmanı olarak çalışmaktadır. Medeni durumu bekârdır. Sakaryalı olan görüşmeci Pendik’te yaşamaktadır. Daha önce Ankara ve Sakarya’da yaşamıştır. Görüşmeci bankada çalıştığı zamanlarda 15 yıl öncesinde iş yerindeki kadınlarla 30 kişilik bir grupta kadın günü yapmıştır. Altın gününü çalışma hayatına uyarlayarak, para toplama amacıyla gün yapmışlardır. Öğle aralarında işe dair konuların konuşulmasının yasak olduğu, 1 saatle sınırlandırılan gün organizasyonudur. Ayda 2 kere 100 TL toplayarak bir araya gelmekteydiler. Görüşmeci buradaki güne katılma amacını, para biriktirmek olarak

tanımlamıştır. Görüşmeci işten ayrıldığı ve çocuk sahibi olduğu dönemde mahalle arkadaşlarından oluşan gün grubuna katılmıştır. Çalışmayan kadınlardan oluşan 10 kişilik grupla ayda bir altın toplayarak, ikramlar hazırlanan bir gün organizasyonudur. Aynı grup 15 günde bir 100 TL toplayarak, kahve günü de yapmıştır. Gün organizasyonu birinci turunu tamamladıktan sonra görüşmeci bir daha bu gün grubuna dâhil olmamıştır.

Görüşmeci (2), 28 yaşında üniversite mezunu Diş Hekimi Asistanı olarak çalışmaktadır. Yozgatlı olan görüşmeci Pendik'te yaşamaktadır. Evli ve eşiyle aynı yaştadır. Daha önce Çanakkale'de yaşamıştır. 1,5 yıl önce evlenip, farklı bir şehre taşındıktan sonra site komşularından oluşan 10 kişilik gün grubuna dâhil olmuştur. 15 günde bir toplanıp gram altın toplamaktadırlar. Gün grubu, çalışan ve çalışmayan kadınlardan oluşmaktadır. Gün sahibi, çay, kahve ve tatlı hazırlarken, diğer üyeler ise bir çeşit yemekle katıldıkları bir gün konseptidir.

Görüşmeci (3), 29 yaşında üniversite mezunu Çocuk Gelişimci. Evli ve eşiyle arasında 4 yaş fark olan görüşmeci şu anda çalışmamaktadır. Kırşehirli ve Pendik'te yaşamaktadır. Daha önce Adana, Kırşehir, Ankara, Kocaeli ve Kayseri'de yaşamıştır. Akrabalarıyla ayda bir çeyrek altın toplayarak gün yapmıştır. 12 kişilik gün grubunda herkesin ikramlık hazırlama sorumluluğu vardır.

Görüşmeci (4), 28 yaşında üniversite mezunu olan görüşmeci Muhasebecidir fakat şu anda çalışmamaktadır. Sivaslı Pendik'te yaşamaktadır. Evli ve eşiyle arasında 1 yaş fark vardır. Daha önce İstanbul ve Sivas'ta yaşamıştır. 6 aydır evli olan görüşmeci evlendikten 2 ay sonra eşinin akrabalarından oluşan gün grubuna dâhil olmuştur. 10 kişilik gün grubunda ayda bir çeyrek altın toplanmaktadır. Gün ikramlıklarını 4 çeşit ile sınırlandırmışlardır.

Görüşmeci (5), 51 yaşında lise mezunu ve ev hanımıdır. Evli ve eşiyle arasında 9 yaş fark vardır. Çorumlu olan görüşmeci Pendik'te yaşamaktadır. 2008 yılında sınıf velilerinden oluşan 12 kişilik bir gün grubu kurmuşlardır. Bu grubun yıllar içinde toplanma sıklığı ve yeri değişse bile günümüzde de altın günü olarak devam ettirmektedirler. Gün grubu arasında kurulan sıkı bağ 17 yıldır altın gününün sürmesini sağlamıştır. Ayda bir çeyrek altın ile toplanan gün bir kafede veya evde yapılmaktadır. Üyeler gündelik hayatlarındaki gelişmeler doğrultusunda gün organizasyonunu farklı biçimlerde gerçekleştirebilmektedirler.

Görüşmeci (6), 52 yaşında lise mezunu ve çalışmıyor. Medeni durumu bekârdır. İzmirli olan görüşmeci İstanbul Pendik'te yaşamaktadır. Daha önce İzmir ve Aydın'da yaşamıştır. Görüşmecinin dâhil olduğu ilk gün Görüşmeci (5) ile olan ortak altın günlerdir. Bu gün dışında apartman komşularından oluşan 10 kişilik grupta gün yapmaktadır. 15 günde bir 20 euro toplanan gün de ikramlıkları hazırlamak herkesin sorumluluğundadır.

Görüşmeci (7), 42 yaşında ilkokul mezunu ev hanımı. Evli ve eşiyle arasında 2 yaş fark vardır. Silivrilili olan görüşmeci Silivri'de yaşamaktadır. 3 aylık evliyken 2003 yılında ilk olarak altın gününe katılmıştır. Mahalle sakinlerinden oluşan altın günü gruplarında yer almıştır. Yıllardır farklı kişilerden oluşan farklı gün gruplarına katılmaktadır. Hayatında sürekli bir altın günü organizasyonun olduğunu aktarmıştır. Şu anda 12 kişiden oluşan gün grubunda 15 günde bir 500 TL toplamaktadırlar. Gün ikramlıkları çay, kahve ve tatlı şeklindedir.

Görüşmeci (8), 38 yaşında lise mezunu ve ev hanımıdır. Evli ve eşiyle arasında 5 yaş fark vardır. Rizeli olan görüşmeci Ümraniye'de yaşamaktadır. 7 yıl önce sınıf velilerinden oluşan 11 kişilik gün grubuna dâhil olmuştur. 15 günde bir 500 TL toplayarak gün yapmaktaydılar. Gün ikramlıkları herkesin istediği gibi hazırladığı bir konseptidir. Çalışmayan kadınlardan oluşan gün grubunda harçlıklarından biriktirerek, gün parasını hazırlayan kadınlar olduğunu aktarmıştır. Bunun dışında direkt olarak eşinden gün parası alan kadınların olduğunu da belirtmiştir. Bu grubun dışında akrabalarından oluşan altın günlerine de dâhil olmuştur.

Görüşmeci (9), 34 yaşında yüksek lisans mezunu Satış Operasyon Yöneticisi olarak çalışmaktadır. Medeni durumu bekârdır. Rizeli olan görüşmeci Bayrampaşa'da yaşamaktadır. Daha önce Rize, Trabzon ve Tekirdağ'da yaşamıştır. İlk olarak 9 sene önce çalıştığı iş yerinde kurulan kadın komitesinde 9 kişiyle ayda bir gram altın toplanan, gün grubuna dâhil olmuştur. Kahvaltı konseptli yaptıkları gün de kafede veya evde bir araya gelmekteydiler. Bu gün grubu iki tam tur dönerek gün organizasyonunu tamamlamıştır. Daha sonra üniversite arkadaşları ve annelerinden oluşan gün grubunda dışarıda bir araya gelerek, para toplanmaktaydı. Günümüzde 8 kişilik akraba gününden oluşan ekiple ayda bir çeyrek altın toplayarak gün yapmaktadır.

Görüşmeci (10), 43 yaşında yüksekokul Halkla İlişkiler mezunu, Esnafılık (bakkal) yapmaktadır. Evli olan görüşmecinin eşiyle arasında 4 yaş fark vardır. Memleketi Silivri olan görüşmeci, hâlen Silivri'de yaşamaktadır. 13 yıl önce, bebeği 3 aylıkken, arkadaş

tavsiyesi üzerine altın gününe katılmıştır. İlk başlarda gün ikramlıklarında sınır koymayıp, günümüzde çeşit sınırı koyarak ilerlemişlerdir. Şu anda 11 kişiyle devam eden gün grubunda zamanla eksilen kişiler olmuştur. Görüşmeci (10) yıllar içerisinde başka gün gruplarına dâhil olmuştur.

Görüşmeci (11), 46 yaşında ilkököl mezunu ve Ev hanımıdır. Evli ve eşiyle arasında 2 yaş fark vardır. Tekirdağlı olan görüşmeci Silivri’de yaşamaktadır. 2015 yılında Silivri’ye taşındıktan sonra 6 kişilik akraba grubuyla altın günü yapmıştır. Geçen seneden itibaren 17 kişilik apartman grubuyla altın günü yapmaktadır. İkramlık olarak çay ve tatlı sunumu yapmaktadırlar.

Görüşmeci (12), 37 yaşında ön lisans mezunu ve Yönetici Asistanı olarak çalışmaktadır. Ardahanlı olan görüşmeci Silivri’de yaşamaktadır. Evli ve eşiyle arasında 3 yaş fark vardır. Akraba ve komşularından oluşan 10 kişilik altın günü grubundadır. İlk olarak pandemi döneminde kahvaltı ve Kur’an- I Kerim okumayla geçen gün organizasyonuna katılmıştır. Ev kadınlarının rutin konularının konuşulduğu gün grubunda genellikle başkaları hakkında konuşulup, dedikodu yapıldığını belirtmiştir.

Görüşmeciler	Yaş	Eğitim	Meslek	Memleket	Medeni Durum
Görüşmeci 1	39	Lisans	Cari İşlemler ve Risk Uzmanı	Sakarya	Bekâr
Görüşmeci 2	28	Lisans	Diş Hekimi Asist.	Yozgat	Evli
Görüşmeci 3	29	Lisans	Çocuk Gelişimci	Kırşehir	Evli
Görüşmeci 4	28	Lisans	Muhasebeci	Sivas	Evli
Görüşmeci 5	51	Lise	Ev hanımı	Çorum	Evli
Görüşmeci 6	52	Lise	Ev hanımı	İzmir	Bekâr
Görüşmeci 7	42	İlkokul	Ev hanımı	Silivri	Evli
Görüşmeci 8	38	Lise	Ev hanımı	Rize	Evli
Görüşmeci 9	34	Yüksek Lisans	Satış Operasyon Yöneticisi	Rize	Bekâr
Görüşmeci 10	43	Yüksekokul	Esnaf	Silivri	Evli
Görüşmeci 11	46	İlkokul	Ev hanımı	Tekirdağ	Evli
Görüşmeci 12	37	Ön lisans	Yönetici Asistanı	Ardahan	Evli

Tablo 2: Kadın Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.1. Kadınların Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyeti Olarak Altın Günleri

Altın günleri gündelik hayatta kadınlar sıklıkla tercih ettiği önemli bir boş zaman faaliyetidir. İş ve ev içi sorumlulukların dışında kalan zamanlarda bireyler kendilerine özel ayırabilecekleri bir zaman oluştururlar. Bu zamanda hemcinsleriyle mekân olarak evlerde, belirli aralıklarla toplanmalar gerçekleştirmektedirler. Bu toplanmaların ana maddesi altın olabileceği gibi para da tercih edilmektedir. Kadınlar günleri arkadaş, akraba ve komşu çevrelerinden oluşan kişilerle planlamaktadır. Gün toplanma sırasının kurayla belirlenmesinden gün ikramlıklarına kadar her şey önceden konuşulmaktadır. Gün toplanmalarında genellikle ev buluşmaları tercih edilmektedir. Nitekim araştırma örneklemine dâhil olan 12 görüşmeciden 10'u günlerini evde yapmaktadır. Kamusal alandaki kafe ve restoran gibi mekânlar ise daha az tercih edilmektedir. Gün grubundaki kişilere ve bir araya gelme amacına bağlı olarak toplanma mekânı kafelerde olabilmektedir. Bu çalışmada görüşme yapılan 12 kadından 2'si kamusal alanda kafelerde gün yaptıklarını belirtmişlerdir. Gün toplanmasındaki özel ve kamusal alan ayrımı araştırma verilerinin analizinde cinsiyetle kesişen pratikler temasında ele alınmıştır.

Cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyeti olan altın günlerinde kadınlar farklı amaçlarla bir araya gelse de günlerde ortak olan nokta kadınların toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarına uygun davranışlarıdır. Bir akraba ya da arkadaş günü olması fark etmeksizin, kadınlar günlerde ne kadar hamarat ve becerikli olduklarını göstermek zorundadır. Çeşit çeşit ikramlıklar hazırlamak, evi temizlemek ve dış görünümüne özen göstermek, o günde bulunabilmek için önemli aşamalardır.

Araştırma örneklemine dâhil olan katılımcılardan alınan verilere göre kadınların gün gruplarını komşu, arkadaş, akraba çevresiyle bir arada olmak amacıyla oluşturmaktadırlar. Bu gruplar mahalleye yeni taşınan birinin uyum sürecini kolaylaştırmak ve yeni evlenen birini aileye alıştırmak gibi amaçları da kapsamaktadır. Kadınlar için hemcinsleriyle bir arada olup sohbet etmek ve sosyalleşmek öne çıkan bir husustur. Özellikle bir işte çalışmayan kadınlar için boş zamanda ev içi işlerden arta kalan zamanları dolduran bir faaliyettir.

Çalışma hayatından ayrıldıktan sonra mahalledeki arkadaşlarının davetiyle altın gününe katılan Görüşmeci 1(Cari İşlemler ve Risk Uzmanı), çocuk sahibi olduktan sonra sosyalleşme düzeyi azaldığı için güne katılmak onun için önemli bir sosyalleşme alanıdır.

Ev içi sorumluluk ve bakım emeği gibi uğraşları olan kadınlar, sorumlu oldukları alanlardan çok uzaklaşmadan evde gün toplanmaları organize etmektedirler.

“Çocuğum olduktan sonra işi bıraktığım dönemde mahalleden arkadaşlarımla çalışmayan hanımlar olarak oluşturduğumuz bir günüm vardı. Altın günüydü 10 kişi vardık. Her ay birisinde toplanıyorduk. O günden başka aynı ekiple 15 günde bir kahve günümüz vardı. Kahve içiliyordu, düşük tutar topluyorduk 100 TL’ydi. Hem kahve içtik toplandık hem de 15 günde bir konuşup buluşmamız için bir sebep olsun amacı vardı. Gün benim için sosyalleşme aracıydı işi de bırakmıştım. Sadece çocuk değil hani arkadaşlarla da olmak istiyordum. Çünkü çalışma hayatından sonra bir boşluğa düşüyorsun. Orada da yeni alışkın olmadığın bir ortama uyum sağlaman için gün bunun giriş yeri aslında. Gündeki arkadaşlarım sürekli gün yapıyordu mesela.

Ben onlara sonradan dâhil oldum”

Eşinin akrabalarının organize ettiği bir güne dâhil olan Görüşmeci 4 ‘ün (Muhasebeci, çalışmıyor) bulunduğu gün aile içi akrabalık ilişkilerini pekiştirmek ve aileye yeni katılan bireyin uyum sürecini kolaylaştırma amacını benimsemektedir. Aile üyelerinden oluşan bir gün olduğu için gruba dâhil olmayı reddetmek mümkün olmamaktadır. Böylelikle aile içi bağlardan gelen bir zorunluluk oluşmaktadır.

“Eşimin ailesi tarafından gün organize edildi ona dâhil edildim. Güne katılalı 4 ay oldu. Yani şöyle herkes katılıyordu ben de katılmak durumunda kaldım diyebiliriz aslında. Ayda bir toplanıyoruz, gram altın topluyoruz. Eşimin akrabalarıyla olduğum için daha yeni evliyim 6 ay oluyor. Ailenin içine yeni girdim zaten insanlara adaptasyonda problem yaşıyorum yeni tanıdığım insanlara gün ortamıyla dâhil olmuş oldum pek hoş olmadı.”

Kadın günleri, sosyal çevreye uyum sağlama sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Yeni bir şehirde yaşamaya başlayan bireyler için, kadın günleri oradaki çevreyle sosyalleşmenin bir kapı anahtarı gibidir. Görüşmeci 2 (Diş Hekimi Asistanı), yeni yaşamaya başladığı şehirde komşularıyla oluşturduğu gün grubu sayesinde sosyal çevresini genişletmiştir. Birbirini yeni tanımaya başlayan kişilerden oluşan bir grup olduğu için klasik altın günü olarak bilinen günlerden farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumda gün grubunda kişilerin bir araya geliş hedeflerine bağlı olarak gün faaliyetini farklı formlarda görebilmekteyiz.

“İlk evlendiğimde katılmaya başladım. 1,5 yıldır evliyim. Başka bir şehre geldiğim için tanışma vesilesiyle yapılan bir güne katıldım. Kaynaşma tanışma olsun diye başlamıştık. Sitedeki komşularımızla gün grubu oluşturduk. 2 haftada bir

toplanıyoruz. 10 kişiyle toplanıyoruz. Ben aslında altın günlerini annelerimizin toplanıp oyunlar oynayıp süslenip püslenip gittiği yerler olarak düşünüyordum. Benim katıldığım günde öyle olmadı. Daha çok sohbet birlikte oturmak kaynaşmak içindi. Arkadaş edinmek için iyi bir şey aslında sadece birikim yapmak için değil.”

Görüşmeci 7 (Ev hanımı), evlilik hayatıyla birlikte kadın günleriyle tanışmıştır. Yeni yerleşim yerinde çevreyle uyum sağlama ve sosyal ilişkileri pekiştirme konusunda kadın gününün destekleyici rolüyle arkadaş çevresi edinmiştir. Kadınlar için günlerde bir arada sohbet etmek ve sosyalleşmek önemli olduğu için gündelik hayatlarında altın günü faaliyeti bir sirkülasyona dönüşmektedir. Bir gün grubu sona erirse yeni bir grup oluşturabilir. Katılımcılar çıkabilir ya da yeni katılımcı eklenebilir. Böylelikle altın günü gündelik yaşam boş zaman faaliyeti olarak devamlılığını sağlamaktadır.

“Evlendiğimden beri kadın günlerine katılıyorum. 2003 yılından beri. 3 aylık evliydim. İlk gün olarak toplu halde beni de davet etmişlerdi. Akraba tavsiyesiyle o beni sokmuştu. Buraya yabancı olduğum için öylelikle katıldım. Sonra başka günlerim oldu başka arkadaşlarım oldu. İlk günümdeki arkadaşlarla başka günlere devam ettik. Maksat para değil sohbet olsun aslında. Hiç günsüz kaldığım olmadı. Hani böyle para toplamasakta kahve günü yaparız arkadaşlarla. Gün bahane sohbet şahane yani o tarzda. Şu anki günümde 15 günde bir 500 TL ile toplanıyoruz. 12 kişiyiz. Başkalarının var mesela gram altınlı. Bizim okuyan çocuklarımız şeyimiz var dediler miktarı öyle belirledik. Oradaki kalabalık çoğunluk ne dediyse ona uydum. İlk başta bendeydi gün kura çektik herkesin sırasını belirledik.”

Kadın/altın günleri farklı biçimlerde gerçekleşebildiği gibi, günlerde toplanan maddi nesneler de çeşitlilik gösterebilmektedir. Görüşmeci 6 (Ev hanımı), apartman komşularıyla euro toplayarak gün yapmaktadır. Buradaki gün amacı ise stresten uzak kadınların kendilerine vakit ayırabileceği ve eğlenebileceği bir ortamdır.

“Apartman komşularıyla yaptığım gün akşam toplanıyoruz kız kıza kafa dağıtmak için böyle eğlenceli keyifli bir gün geçiriyoruz. 15 günde bir evde toplanıyoruz. 20 Euro topluyoruz. Gün de ev sahibine yüklenmiyoruz. Güne gelenler herkes birer çeşit bir şey yapıyor. Gün sahibi sadece masayı açıyor. Zaten 10 kişilik bir grubuz bir anda 10 çeşit oluyor. Ev sahibine çok külfetli olmuyor. Biri 3 yapar ben 5 yapmalıyım 5 yapar 7 yapmalıyım diye gün sonunda on çeşite çıkar o en nefret ettiğim gün şeklidir.”

Görüşmeci 6'nın (Ev hanımı) gün grubunda, ikramlıklar her gün toplanmasında herkesin bir çeşit yemek getirmesi üzerine planlanmıştır. Gün sahibinin hazırlık aşamasındaki

yükünü hafifletmek ve kadınların gün boyunca bir arada olmalarına odaklanmak amaçlanmaktadır. Altın günlerinin hazırlık aşaması, zaman ve emek açısından oldukça meşakkatli bir süreçtir. Bu gün toplanmasında kadınlar, zaman ve emek tasarrufu yaparak günden alacakları doyuma odaklanmaktadırlar.

Görüşmeci 8 (Ev hanımı), öğrenci velileriyle kurdukları gün grubunda herkesin ortak payda da buluşmasının altın günü için önemli olduğunu belirtmektedir. Gün grubunu ortak düşünce ve amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri altın gününün oluşması için önemlidir. Grubun toplanması kadar sürekliliğin sağlanması da gereklidir.

“Arkadaş grubumuzla gün yapmaya başladık. Gün demek benim için güven demek. 7 yıl önce ilk güne katıldım. Grubumuz 11 kişiydi. Çocuklarımız aynı okuldaydı. Farklı sınıflardan olan velilerle ve mahalle arkadaşlarıyla yaptık. Gün 2 sezon devam etti. Herkes gün hazzını alamaz. Bazısına bir yük gelir. Bazısına gereksiz gelir, artı uğraş gelir. Aynı fikirde insanlar olunca dedik ki biz bu sohbetimizi, muhabbetimizi ilerletelim dedik. Hatta dışarda olsun diye teklif edenlerde oldu. Biz ev ortamını tercih ettik o şekilde başladık. Bütün 11 kişide aynı kafada olması gerekiyor fuzuli gören görmeyen değil. Kalbi olarak aynı noktadaydık birlikte olmaktan keyif alıyorduk bunu da taçlandıralım dedik adını gün koyduk.”

Görüşmeci 5 (Ev hanımı), 2008 yılından beri devam ettirdikleri velilerden oluşan kadın günü deneyimiyle, zaman içinde şekil değişikliklerine uğrayarak kadın gününe katılma faaliyetinin gündelik yaşamda derinleşebileceğini göstermektedir. Bu gün grubunun bir arada olma sebebi, çocuklarının aynı sınıfta okuması nedeniyle okul saatlerine göre planlanmaktadır. Başlangıçta kadınlar, gündelik yaşamlarından özel bir günü ayırarak kadın günü yapmamışlardır; çocuklarını okula götürüp getirirken, sınıf içi faaliyetlere eklemlenerek gün toplanması gerçekleştirmişlerdir.

“İlk güne kızım okula giderken katıldım. 2008 yılıydı veliler ile gün grubu oluşturduk. Günü planlama sebebimiz arkadaşlığımız dostluğumuz bozulmasın diyeydi. 12 kişiydik öğretmenimizde vardı grupta o bir süre sonra ayrıldı. Önce 15’te bir toplanıp 50 lira ile başladık biz bu işe daha sonra 150 oldu 200 oldu sonra grama döndük şimdi çıtayı çoğalttık çeyreğe döndük. Önce okulun önünde buluşuyorduk orada yakın bir yerde kafede oturuyorduk. Okul çıkış saatinden önce gidiyorduk çocukları alıp onlarla da biraz otururduk sonra dağılıyorduk. Boş zaman kaybederek yapmadık ama okula göre ayarlıyorduk kendimizi.”

Söz konusu kadın gününün yıllar içinde farklı şekil ve amaçlara büründüğünü görmekteyiz. Kadınlar kurdukları grup sayesinde aslında gündelik yaşamdaki boş

zamanında yapacağı başka bir faaliyeti de “gün” çatısı altında toplamaktadırlar. Kamusal alanda bir mekânda bir araya gelme, herhangi bir gerekçeyle evde toplanılacaksa da sadece kahve içme üzerinden ilerlemesiyle zaman ve emek sarf etme hususunda yine tasarrufa gidildiğini göstermektedir.

“Şimdi dışarda kafelerde buluşuyoruz. Herkes kendi istediğini yiyor içiyor ne isterse. Kim ne yediyse onu ödüyor alman usulü. Mesela biri hasta oluyor hem gün hem de geçmiş olsun niyetine gidiliyor. Mesela ben kaza yaptığımda günümü evde yaptım bana geçmiş olsun demeye geldiler. Bir kahve içiyorlar zaten bir şey yapmıyoruz. Doğum günü yapardık mesela çocuklarımızın doğum gününü o güne denk getiriyorduk. Biz böyle çok farklı amaçlar için yapıyorduk şimdi sen söyleyince anladım biz çok güzel bir şey yapıyormuş. Şimdi anladım valla çok hoşuma gitti.”

3.2.2. Altın Günü Hazırlığı: Bu kadar uğraştığımıza değdi mi?

Boş zaman faaliyeti olarak altın günlerine katılan kadınlar, faaliyet öncesi hazırlıklarla ve sonrasında da belirli işlerle meşgul olmaktadır. Gün toplanması özel alan olarak evlerde yapılacak ise ev içi hazırlık ve gün sahibinin hazırlanması olarak ikiye ayrılır. Temizlik ve ikramlık hazırlıkları başta olmak üzere meşakkatli bir süreç vardır. Gün sahibi ise misafir ağırlayacağı ve o güne yakışan bu olduğu için kıyafet-makyaj-bakım konularında oldukça özenlidir. Bütün katılımcılar gün buluşmalarına şık ve en iyi halleriyle katılmak isterler.

Görüşmeci 1 (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı), altın gününe giderken “düğüne gidecek kadar” özenli bir şekilde hazırlandıklarını belirtmektedir. Grupta bir şıklık seviyesinin belirlenerek, tüm katılımcılarda bu özene uyması beklenmektedir. Grup dinamiği kendini kadınların çok şık ve görece “süslü” olabilmeleri üzerine kurulmuştur.

“Düğüne gidiyormuşsun gibi süslenme hali söz konusu. Benim çocuğum ufak mesela emziyorum onu, kilom var ama bir yandan da ben de onlar gibi süslü olmalıyım diye düşünüyorum. Çünkü herkes öyle yani süslü olmak zorundasın. Normalde bir eve gidiyorsun baktığında oturmaya gidiyorsun ama dışardan geçerken beni görsen bu düğüne falan gidiyor dersin o derece.”

Gün hazırlanması sürecinde ev sahibine yük olmama gerekçesiyle herkesin bir çeşit yemek yapıp getirmesi yöntemi sıkça tercih edilmektedir. Bu durum altın gününün sürdürülebilirliği açısından da önemlidir. Gün ikramlıklarını hazırlamak uzun bir zaman aldığı gibi malzeme masrafları da bu süreci etkilemektedir. Kadınlar gün için yapacağı

hazırlık günden toplanan para veya altına degecek mi? Şeklinde bir kâr-zarar hesaplamasına gidebilmektedir.

“Gün sahibi bensem evi temizleme süreciyle başlıyor. İkramlıklarımı hazırlıyorum kendi bakımım giyinmem etmem bu şekilde hazırlanıyorum. Genelde erken saatte toplanıyoruz. Çocuklarını okula gönderenler var. Çocuklar okuldan gelmeden bitiriyoruz. İkramda ev sahibine çok fazla olmasın diye kahve, çay, tatlı yapıyoruz. Herkes bir çeşit yapıp getiriyor. Hem çeşit çok olsun hem ev sahibine yük olmasın diye. Güzel keyifli geçiyor. Yorucu bir süreç olmuyor.”

Görüşmeci 2 (Dış Hekimi Asistanı) altın gününde herkesin bir çeşit yemek yapip getirmesi sebebiyle gün sahibi için yorucu bir süreç olmadığını aktarmaktadır. İkramlık hazırlama konusunda aynı şekilde Görüşmeci 6’nın da (Ev hanımı) komşularıyla dâhil olduğu günde herkesin yemek getirmesi bilgisini paylaştıktan sonra katıldığı boş zaman faaliyetinde ne kadar keyif aldığını ve güvenli bir ortamda bulunduğunu aktarmaktadır.

“Komşularımla olan günde müzik çalışıyoruz, oynuyoruz. Sekiz, sekiz buçukta başlayan gün bazen sabah dörde kadarda devam ediyor. Her konudan konuşuyoruz. Siyaset oluyor bazen ülkeyi kurtarıyoruz. Keyif almak üzere bir araya geliyoruz. Gırgır şamata. Ertesi gün bir şey olur mu? O ne düşünür, bu ne düşünür kaygısı olmadan oluyor bu toplanmalar çok da güzel oluyor. Keyifli paylaşımlar yapıyoruz.”

Görüşmeci 3 (Çocuk gelişimci, çalışmıyor), altın günü öncesi ve sonrasındaki süreçte ev sahibinin emek tasarrufu yaptığını aktarmaktadır. İkramlıkların hazırlanmasında ortaklaşmaya gidildiği gibi gün bitiminde sofraya ve mutfak toplama işlerini de ortaklaşa yapmaktadırlar. Burada aile bağı olan kişilerin gün formunu kendilerinin belirlediğini görmekteyiz.

“Akraba günü bizimkisi ayda bir toplanıyor çeyrek altınla. Döşüme çeyrek altınları döşediler oturup yemek yedik böyle bir gündü. Yemek sorumluluğuna çok girmiyoruz. Herkes bir çeşit getiriyor. Gün sahibi sofrayı düzenini yapıyor, çatalı, kaşığı, tabağı onları ayarlıyorsun. Gelen kişilerle yemek sonrası masayı mutfağı birlikte topluyoruz akraba olduğu için duramıyorsun yani bir yardım etme hali oluyor.”

Görüşmeci 4’ün (Muhasebeci, çalışmıyor) katıldığı günde ise ikramlıklarda çeşit sınırı koyarak katılımcılara ikramlık hazırlama konusunda bir rota belirlemişlerdir. Böylelikle kadınların birbirinden daha fazla çeşit yapma çabasına girmedikleri görülmektedir. Altın günlerinde katılımcılar tarafından oluşturulan gruba özel kurallar olduğunu söylemek mümkündür.

“Ev sahibi ben olduğumda zaten temizlik 2 gün öncesinden başlıyor. Aynı gün içerisinde ne yapılacaksa yemek tarzı şeyleri salatası, keki, poğaçası onları yapıyorum. Kendimiz aramızda 4 çeşit olarak belirledik bunun dışına çıkılmaması gerektiğini söyledik. İnsanlara zahmet oluyor hem de ne yapacağım edeceğim düşüncesine kapılma olduğu için. Başka güne giderken giyinip, hazırlanıp, gidiyorsun. Bir misafirler gelmeden önce hazırlık oluyor sonrasında da evi adam akıllı toplamak bir iki günümü alıyor.”

Görüşmeci 1 (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı), gün başlarken ikramlıklarının sayısının belirlendiğinden bahsederken bu hazırlıkların yerine getirilmesinde başarılı olma hususunda da bir değerlendirme yaptığını belirtmektedir. Nitekim gün öncesi harcanan zaman doğrultusunda kadınlar cebinden çıkan paraları da düşünmektedir. Altın günü her detayın düşünüldüğü detaylı bir organizasyondur.

“4 çeşit mi yapalım? 6 çeşit mi? Bunu konuşuyorsun güne başlarken işte salata kaç çeşit olsun, tatlı kaç çeşit olsun, onları belirleyelim başlayalım diyoruz. O zamanlar ben şunu düşündüm; çocuğum var bu kadar çeşit yapabilir miyim diye. Şu anki şartlarda düşününce o kadar çeşitle malzeme sarf etmek makul gelir miydi bilmiyorum. Öyle bir güne girecek olsam artı maddiyatı da düşünürüm, bir değerlendirme yaparım. O kadar çok para harcayacağınız bir şeyi ayda bir kere yapıyorsunuz. Sadece kahve günü de yapıyorduk. Bir ortamda oturup kahve içmek maksat. Herkesin toplanınca gıybet yapacağı, sosyalleşeceği gün, 15 günde bir 100 lira için toplanmak daha kolay geliyor.”

Güne hazırlanma sürecinin 1 hafta sürdüğünü belirten Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), gün gerekçesiyle evdeki detaylı temizliği yapabilme fırsatının olmasıyla, altın gününü başka bir gündelik yaşam pratiğine eklelemektedir. Altın gününün çok işlevli hale getirilmesiyle kadınların günlük yaşamlarına katkısı olmaktadır.

“Eskiden 1 hafta sürüyordu güne hazırlanmam. Neden genel temizliği de güne katardık çünkü genel temizliği de aradan çıkarırdık. İnsanları ağırlamak bir şey zamanın tecrübesizliğini koy, çocukların telaşı var. O zamanki işte 27-28 yaşlarımın tecrübesizliğini, heyecanını koy 1 hafta şaka gibi temizlik yapıyordum. Evi jilet gibi yapıyordum. Hem karakterim böyle hem de güne hizmet aşkı için yapıyordum aslında. Tülüm, halım yıkanacak vs. hepsini koy. Şimdi şimdi biraz daha tecrübeli oluyor insan 1-2 gün öncesinden hallediyorsun yani.”

Altın günü öncesi yoğun bir hazırlık sürecinde olan Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), günlere katılırken ev içi sorumluluklarını ihmal etmediğini belirtmektedir. Sosyalleşme faaliyeti

içinde bulunurken, evdeki yükümlülüklerini yerine getirmesi önem taşımaktadır. Bu sorumluluklar eksik kaldığında, eşiyile sorun yaşama ihtimali ortaya çıkmaktadır. Altın günü, kadınlar için bağımsız bir boş zaman faaliyeti değildir; kadınlar, özel alan olarak evlerden uzaklaşmadan ve üzerlerine düşen sorumlulukları bırakmadan bu faaliyete katılmak zorundadırlar. Erkeklerin boş zaman faaliyetlerinden farklı olarak, kadınlar için altın gününe katılmak, ev ve aile sorumluluklarını aksatmadan yerine getirebilmek anlamına gelmektedir.

“Mutlulukla güne katılacağımız için kesinlikle eşime çocuklarıma bir eksiklik göstermemek için hani eşimden de bundan yana sıkıntı yaşamamak adına se geziyorsun tozuyorsun evini aksatıyorsun gibi şeyler duymamak için buna göre gayret ediyoruz.”

Görüşmeci 7 (Ev hanımı), gün hazırlıklarıyla yoğun bir şekilde ilgilendiğini aktarıyor. İkramlık çeşitleri sınırlı olsa da sunumda özenli olunması gerektiği katılımcıların “vitrinde” güzel görünmeleri gerektiği izlenimini yaratmaktadır. Kadınlar ev temizliğinden sunum şıklığına kadar her şeyin detaylandırıp, bu sorumlulukları yerine getirirken keyif almaktadırlar.

“Ayy mesela gün diyorlar sen de diyorlar değil mi. Tepeden aşağı evi temizliyorsun. Eksik temizlesen bir yeri şimdi o insanlar o eksikliği görecektir gibi geliyor. Arkamdan öyle pis diye konuşmalarını istemem. Çekmece içlerini, normal oturduğumuz oda hariç diğer odaları da tepeden tırnağa temizlerim. Günümü öyle ağırlarım. Şimdi ikramda standart bir çay, bir tatlı yaptık. Bir de kahve ikramımız var. Kahvenin yanında mesela yine kuruyemişini alıyorsun. Boş kahve vermiyorsun sadece bir çikolata koymuyorsun yanına. Kuruyemiş tabağına sunum yapıyorsun, yanına bardakta soda üstüne limon. Sunumunda güzel olsun yani.”

Gün grubu üyelerinin ekonomik gelirlerinin benzer olması ve sosyal statü farkı olmaması, ikramlıkların hazırlanma şeklini etkilemektedir. Okul veli arkadaş grubuyla gün yapan Görüşmeci 8’in (Ev Hanımı) aktardığı üzere gün grubunda kadınlar daha çok çeşit ikramlık hazırlama telaşına girmemektedirler. Onlar için diğer gün üyesinin hazırladığı yemek çeşidi sayısının üstüne çıkma yarışı yoktur. Burada öne çıkan grup üyelerinin ekonomik ve sosyal düzeylerinin gün dinamiğini belirlemesidir.

“Kim ne kadar isterse herkes kendi bütçesine göre. Şöyle ki zaten arkadaş çevremiz herkesin konuşabildiği, birbirine gidebildiği bit çevre. Herkes aynı kalem diyebilirim. Herkesin sosyal şeyi, maddi geliri de aynı olduğu için birbirimizle yarış olalım; ben onu ezikleyim o beni eziklesin, ben ondan üstün olayım şeyi yok. Herkes

elinden ne geldiyse temiz bir şekilde hazırlık yapıyordu. Benim yan gelirim yok ekstra bir gelirim olmadığı için eşim bize bakıyor. Eşimin bana vermiş olduğu harçlıklarla dışarıya çıktığımda harcamayıp sonraki hafta günüm için biriktiriyordum. Bundan başka çatır çatır kocasının parasını yiyenlerde vardır. Yarısı biriktirerek yapıyorsa yarısı direkt eşinden alıyordu. Çok ortalığa saçmadan yediğimiz, içtiğimizi kendimiz yapabiliyorduk.”

Görüşmeci 6 (Ev hanımı), altın günlerinin hayatlarında önemli bir yeri olduğunu aktarmaktadır. Annesinin gün grubunda ilk günü almak koşuluyla biriktirdiği altınlarla ev inşa ettiğini belirtmektedir. Geçmiş yıl ekonomik şartları bağlamında altın gününden elde edilen gelir ile ev sahibi olmak arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Böylelikle yaşanan dönemin şartları göz önünde bulundurularak, altın günlerinin ekonomik kazanç sağladığını söylemek mümkündür.

“Keyif almak için yapılıyor bu işler. Bir yerde faizsiz kredi gibi. Benim annem kendimi bildim bileli günlere gider. Kadın 3 katlı ev yaptı gün paralarıyla apartman ismini de Gün Apartmanı koydu zaten. Zor zamanlarımızda o günlerin çok yardımı olmuştur. İlk günü bana vererseniz diye giriyordu. Tabi o zamanlar ev sahibi olmak daha kolaydı. Gün bence çok faydalı bir şey. Aman güne mi gidiyorsunuz, güne giden kadınlar boş kadındır diye bir düşünce vardı. Aşağılayarak bakarlar mesela. Bu faaliyette uzun yıllar bulunabilmek ayrı bir meziyet bana göre.”

Altın gününe katıldıktan sonra grubun dinamiklerine uyum sağlanamadığında bir sonraki gün organizasyonuna dâhil olmama seçeneği devreye girmektedir. Burada grubun amaç ve istekleri doğrultusunda faaliyette bulundukları sonucuna varılabilir. Görüşmeci 1 (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı), çalışma hayatından ayrıldıktan sonra kurulmuş olan bir gün grubuna dâhil olurken, oradaki kadınların sosyalleşme biçimlerinin farklı olduğunu keşfetmiştir. Birbirine benzeyen üyelerden oluşan bir grupta uyum sağlayamayan üye durumunda kalması sebebiyle, altın günü bir turunu tamamladıktan sonra ikinci tura dâhil olmamıştır.

“Ben o zamanlar katıldığım gün sosyalleşme aracıydı. İş hayatından ayrıldığım için çocukla ilgileniyorum. Kendime ayıracağım vakit kısıtlı, bunun için en ideal yer ev ortamı, bunu düşünerek katıldım ama o sosyalleşme ortamı benim hayat tarzıma alışık olmadığım şeylerdi. Gündemler benim hayatımda alışık olmadığım gündemlerdi. İşte sen bu aldığın altınlarla koluna bilezik yapabilecek misin gibi sohbetler bu benim için farklılık aslında o gün biter bitmez bir daha da girmedim o güne.”

Evlendikten sonra tanımadığı bir köye giden Görüşmeci 10 (Esnaf), altın günü sayesinde bulunduğu çevredeki kişileri tanıyabilmiş ve sosyalleşme imkânı bulmuştur. Altın günleri, kadınların gündelik hayatındaki birçok ihtiyacı karşılayabilmektedir. Özellikle evlendikten sonra yer değişikliği yapan kadınların çevreye uyum sürecinde destekleyici faktör görevi görmektedir.

“İlk başladığımda sosyalleşmek adına yaptım. Ben buraya Silivri’nin başka bir köyünden gelin olarak geldim. Tanıdığım vardı, tanımadığım vardı. Gün vesilesiyle başka arkadaşlar da tanıdım. Çevrem genişledi açıkçası. Amaç sosyalleşmekti yani sürekli evde olmak bir de tanımadığım bir köydü benim için. Çok da iyi geldi bana.”

Görüşmeci 7 (Ev hanımı), altın gününe katılma faaliyetini sosyalleşme imkânı olarak değerlendirmektedir. Mahalledeki komşu ve arkadaşlarla yapılan bir gün, kadınlar için sosyal ilişkilerin pekiştirilebildiği bir ortamdır. Günlerde sohbet etmek ve “derdini paylaşmak” üzerine kurulan bir zeminde kadınların gündelik yaşamlarına katkı sağlamaktadır.

“Daha böyle pozitif bakıyorsun. Mesela senin sorunun var onu başkasıyla paylaşıyorsun. Bakıyorsun orada başka bir arkadaşında derdi var sadece senin derdin yok yani. Başkasının derdi varken onun derdini dinliyorsun sosyalleşıyorsun. Güne gitmek sosyalleşmek demek.”

Altın günleri boş zaman faaliyeti olarak kadınların gündelik hayatlarına sosyalleşme başta olmak üzere psikolojik katkıları da olmaktadır. Görüşmeci 8’in (Ev Hanımı) öne çıkardığı üzere kadınların cinsiyetlendirilmiş mekânda (gün mekânı olarak ev), ortak duyguları paylaşıp keyif aldıkları bir etkinliktir.

“Gün demek artı 5 psikiyatrik seans demek. Bu gün demek açıkçası herkesin kaldırabileceği ve herkesin aynı pencereden baktığı bir olay değil. Gün bazı insanlara yük gelir. Aynı duygulardaki insanlarla, aynı ortamda, aynı tatta bulunduğu zaman gerçekten gün tadından yenmez. Psikiyatrinin, terapistin veremediği şeyi o 2-3 saatte alıyorsun. Derdini her şeyini paylaşıyorsun. Güzel yemekler yiyoruz. Kim hayır der ki buna bir de bizim gibi bir toplumda. Bir de şöyle bir avantajı oluyor bence. Farklı insanlar tanıyorsun, farklı aileler tanıyorsun. Kendi çekirdek ailene şükretmene sebep oluyor. Artı eksi yapabiliyorsun. O yüzden sosyalleşmek için on numara bir yöntem.”

Altın günleri, çalışmayan ev hanımı olan kadınların gündelik yaşamlarında değer atfettiği bir boş zaman faaliyetidir. Günlük yaşamının çoğunu ev içi sorumluluk ve bakım

emeğiyle geçiren kadınların kendilerine ayırdıkları bir zaman diliminde, hem cinsleriyle bir arada keyifli vakit geçirme imkânı bulmaktadırlar.

“Evde zaten kızım okuyor, oğlum okuyor, eşim çalışıyor. Ben evde yalnız bir bayandım. Orada toplaşalım dedik. Öğlen 11’de toplanıyorduk 3’e 4’e kadar oturuyorduk. Bana iyi geliyordu. Güzeldi yani güzel sohbetlerdi. Şimdi ben evde tek başına durduğum için. Gündemleri konuşuyorduk. Birisi okuldan geliyordu şöyle oldu diye onu anlatıyordu. Birisinin başına bir şey gelmişse onu anlatıyordu. Bir nevi gazete okumuş gibi oluyorsun. Herkes farklı bir konular söylüyor farklı farklı sohbetler ediyordu.” Görüşmeci 11 (Ev Hanımı)

3.2.3. Altın Günü Sohbetleri

Kadınlar altın günlerinde, gün grubundaki kadın profillerine ve toplanma amacına bağlı olarak sohbet konuları değişiklik gösterebilmektedir. Grup üyeleri çalışmayan ve çoğunlukla anne olan kadınlardan oluşuyor ise aile, çocukların durumu, eğitimleri ana konu başlıkları olmaktadır. Grup üyeleri yeni evlenen kadınlardan oluşuyor ise ev içi sorumluluklar, akrabalar, altın-ziynet eşyası gündemleri öne çıkmaktadır. Üye profillerinin karışık olduğu bir grupta ise kadınların iş deneyimleri, kariyer, ev -aile, çocuklar gibi bireylerin yaşamlarına özgü konular konuşulmaktadır. Gün grupları çeşitlilik gösterse de her gün grubunda ortak olan sohbet konuları vardır. Kadınların cinsiyetlerden dolayı konuşmak durumunda olduğu “kadınsal” olarak adlandırdıkları konulardır. Gün gruplarının kalabalık olması sebebiyle özel hayat hakkında konuşulmayabilir. Fakat araştırma kapsamında 12 kişilik mahalle komşularından oluşan bir gruba dâhil olan kadın özel konuların (eşleriyle ilgili durumlar) hiç konuşulmadığını aktarırken, apartman site komşularından oluşan 10 kişilik gün grubundaki kadın zamanla samimiyet artmasıyla özel konulardan da konuşulduğunu aktarmaktadır. Burada “özel hayat” olarak adlandırdığımız konuların, gün gruplarının dinamiğine ve üyelerin orada bulunma amaçlarına göre sohbet konusu olma durumunda değişiklik gösterebilmektedir. Görüşmeci 2’nin (Diş Hekimi Asistanı) aktardığı üzere altın günü sohbetleri birçok farklı konudan oluşmaktadır. Apartman site komşuluk ilişkilerini pekiştirmek, bulundukları mahalleye uyum sağlamak amacıyla kurdukları gün grubunda sohbet konularının çeşitli olmasıyla geniş bir iletişim ağı kurulmuştur.

“Dedikodular, kendi kişisel aile hayatımızı konuşuyoruz. Herkes evli olduğu için kayınvalide-kayınbaba muhabbetleri. İş hayatlarında neler var onları konuşuyoruz.

Ülke gündemleri, hayattan istediğimiz şeylerden, normal kadınsal konular konuşuyoruz. Oturmalar sıklaştıkça ister istemez kaynaşıyorsunuz. İllaki özel meselelere de giriyorsunuz.”

Akrabaların oluşturduğu bir gün grubunda aile yaşamı ana sohbet konusu olmaktadır. Görüşmeci 4 (Muhasebeci, çalışmıyor), eşinin akrabalarıyla katıldığı gün de sohbet konularına yabancı kaldığını aktarmaktadır. Evlilik yoluyla aileye dâhil olması sebebiyle, herkesi tanımadığı için geniş aile grubunun yeni üyesi profilindedir. Akraba günleri de sıklıkla tercih edilen bir faaliyet biçimidir. Bu gruplarda çoğunlukla ilişkilerin kopmaması ve aile içi dinamiklerin devamlılığı için gün faaliyetine katılmaktadırlar.

“Dedikodu oluyor tanımadığım insanlar hakkında muhabbetler dönüyor. Sudan çıkmış balığa dönüyorum. Bir o tarafı bir bu tarafı anlamaya çalıştığım bir ortam oluyor. Genelde hep dedikodu dönüyor. Herkes birinin arkasından konuşuyor sonra ayrıca koalisyonlar kuruluyor. Birbirinin arkasında konuşuluyor o şekilde geçiyor. Kendi aralarında kaynaşmış ekstra gruplaşmalar var. Bir de onların kendi aralarında daha sonra kurdukları gruplarda dedikodunun dönmesi var. Akraba olduğu için herkes her şeyi kendine hak biliyor. Her soruyu sorma yetisinde bulunabiliyor. En basiti olur olmadık yerde çocuk düşünüyor musun? Eşinin maaşı ne kadar? O ne kadar bu ne kadar? Diye soruluyor. Akraba ortamı olduğu için açık yüreklilikle sorabiliyorlar.”

Görüşmeci 5 (Ev hanımı), 2008 yılında sınıf velilerinden oluşturdukları gün grubuyla altın gününe devam etmektedir. Yıllardır sürdürülen güne katılma faaliyetinde grup üyelerinin profillerine göre sohbet konuları belirlenmektedir. Görüşmeci 5 siyasi parti üyesi olarak aktif parti çalışmalarında yer aldığı için siyaset gündeminden çok konuşulmadığını aktarmaktadır. Burada görüşmecinin parti içinde aktif rol alması belirleyici bir konumdur. Bu sebeple altın gününe bu konuya dâhil etmemektedir. Dini mezheplerle ilgili konularında konuşulmadığını aktarırken, grup üyelerinin farklı siyasi görüş ve mezheplerden olan kişilerden oluştuğunu görmekteyiz. Üye çeşitliğinin olduğu bir grupta herkesi ilgilendiren çocuk, ev, iş ve gündelik hayata dair konular konuşulmaktadır.

“Şimdi ben siyasetle ilgileniyorum o yüzden sohbetlerde çok siyasete girmiyoruz. Çünkü aramızda Adalet ve Kalkınma partili arkadaşlarda var. Mezheplerle alakalı konulara da girmiyoruz. Daha çok çocukların dersi, çocukların okulları. Çalışan arkadaşlarımız çalışma ortamlarını anlatıyor. Bir arkadaşımızın mağazası var onunla ilgili şeyleri anlatıyor. Küçük çocuğu olan onu getiriyor. Torunu olan var torununu

getiriyor. Ya da ne biliyim çok abes olağandışı bir şey yaşamışızdır onu anlatırız. Özel hayatımızla ilgili böyle 12 kişiyle birden konuşmuyoruz. Bazen ikili muhabbetlerimiz olur özel şeyleri öyle konuşuyoruz.”

Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), gün sohbetlerinin içeriğini aktarırken, resmi gün ve daha samimi olan gün ayrımı yapmaktadır. Bu ayrımında, gün grubunda birbirini tanımayan kadınların olması halinde genel gündemlerin belirleyici olmasıdır. Samimi arkadaşların olduğu gün de ise, sohbetlerin özel ve çeşitli olmasıdır. Altın grubu üyelerinin profilleri gün akışını belirlemektedir. Nitekim altın günü de herkesle katılabileceğiniz bir boş zaman faaliyeti değildir. Gün grubunun oluşturulmasından, ikramlıkların çeşidine ve toplanacak maddi nesneye kadar, üyelerin ortak fikirler olması gerekmektedir.

“Sadece günü sosyalleşmek adına değil de resmi arkadaşların veya birbirini tanıyan, tanımayan insanların katıldığı günse, çok özele girmeden gündemden konuşulan bir gün var. Bir de artık kemikleşmiş bir kadro varsa herkesin incliğini, cıncığını gerektiğinde özelini anlattığı gün grupları da var. O arkadaş grubunuzun samimiyetine bağlı. Biz her şeyi konuşuruz mesela. O samimiyet var.”

Mahalle içi komşulardan oluşan başka bir gün grubunda ev-aile-çocuk üçgeninde kalan konular konuşulmaktadır. Görüşmeci 7 (Ev hanımı), günlerinde çoğunlukla çocukları hakkında konulardan konuştuklarını aktarmaktadır. Burada çocuk sahibi olan kadınlar için gün faaliyetinde onlar hakkında konuşmak önemli bir yer tutmaktadır. Bireysel konularından ziyade çocuklar öncelikli gelmektedir. Kadınların eşleri ile ilgili konularda konuşmaması ise özel alan sınırı belirlediklerini göstermektedir.

“Genel ev işleri, ev durumları, çocukların okul durumlarıyla alakalı onları konuşuyoruz genelde. Çocuklar okudu, okumadı. Eğitim durumu, dersleri, sınavları onları konuşuyoruz. O kadar özel şeylerimizi gün şeyinde konuşmayız. Oradaki olanlarda anlatmaz. Onun arası kocasıyla nasıl? Küs mü dargın mı? Onu bilemem.”

Altın günlerinin bireyin sosyo-psikolojik durumuna olumlu yönde katkısı olduğunu aktaran Görüşmeci 6 (Ev hanımı), apartman komşularıyla uzun yıllardır katıldığı günün hayatında önemli bir yeri olduğunu aktarmaktadır. Altın günlerinin bireyin yaşamına büyük ölçüde yön verici katkılarının olması, gün grubunda samimi ilişkilerin geliştirilmiş olmasından dolayı önem kazanmaktadır.

“Ben çok faydalı diye düşünüyorum hem terapi de oluyor. Deşarj oluyoruz. Psikiyatra para vermiyoruz. Ben hayatımda o kadar şey yaşadım mesela hiç psikoloğa gitmedim. Günlük koşturmalarımızı, sıkıntımızı, stresimizi, keyif ya da

mutluluk her şeyi paylaşıyorsun orada. Arkadaşlarınla kemik oluyorsun artık. Ya ne dersem yanlış anlar ya da bunu birine söyler mi duygusu olmuyor bu çok keyifli bir durum.”

Altın gününde ikramlıklar öne çıkan önemli unsurlardan biridir. İkramlıkları çeşitli ve lezzetli yapmak, kadınlar için yemek becerilerini gösterme alanıdır. Gün sohbetlerinde yemek tariflerinin konuşulması Görüşmeci 1’in (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı) dâhil olduğu grupta öne çıkan bir konudur. Gün grubunda farklı sohbet konularına girilmeden, altın ve eşya gibi maddi konulardan konuşulması grup dinamiği bağlamında değerlendirilebilir. Altın gününün sosyal faaliyet olarak görülmesiyle yeni şeyler görme ve öğrenme amacı öne çıkmaktadır.

“Her günde bir kere fiks bu tatlıyı nasıl yaptın bize tarifini ver yani artık Google yazınca her şey çıkıyor. Bir keresinde ben hazır almıştım ikramlarımı ondan sonra kendim yaptım falan demiştim. Çünkü hani böyle şey var bunu nasıl yaptın çok lezzetli olmuş gibi tarif alıp verme sohbeti kesin var. Bizim bu bölgede altın takıdan ziyade bir yatırım aracı. Şu günden şu kadar biriktirmiştin onunla burma bilezik yaptım muhabbetleri. Günümüzde yeni evliler vardı altın gündeminin yüksek olduğu bir ekip. Başka şu evine şunu almış, yatak odası takımını değiştirmiş genelde maddesel paylaşımlar üstündeki nerden aldın gibi.”

Görüşmeci 1’in (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı) aktardığı bir diğer husus ise, altın gününde maddi bir nesne toplama amacı olmasına rağmen, kadınların bu maddi unsura ihtiyaç duymamalarına rağmen buna ilişkin davranış sergilemeleridir. Kadınlar altın gününde fiziksel görünümlerine, evlerinin nasıl görüldüğüne ve hamaratlık düzeylerine dikkat çekmektedir. Böylelikle misafir olarak gelenler birer “izleyici” gün sahibi “oyuncu” evlerinin salonu ise “sahne” haline gelmektedir. Kadınlar izleyicinin algısında bırakmak istedikleri hususlara göre oyununu sahneleyebilmektedir. Güçlü, hamarat, eli lezzetli, becerikli bir kadın rolünü öne çıkarırlar. Her gün toplanmasında bu sahneleme yinelenmektedir.

“Günde bir para topluyorsun mesela o maddi şey için bir aradasın. Sanki o toplu paraya ihtiyacımız yokmuşçasına, paraya ihtiyacım yok imajı sergileyip daha derin olmayan hayatın güllük gülistan olduğu bir ortam. Bugün süslendim, çok güzel menüler hazırladım, çok hamaratım. Bir vitrine çıkmak gibi aslında bunu yapıyorsun gittiğinde o vitrindekini izliyorsun öyle bir ortam.”

3.2.4. Toplumsal Cinsiyet Kurgusunda Kadınlık Halleri

Toplumsal cinsiyeti kadın olan bir birey, toplumun belirlediği norm ve cinsiyet kalıplarıyla yaşamını sürdürmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri aile başta olmak üzere toplumun birçok kurumunda kendi kuralları belirlemiştir. Erkek ve kadının bu kurallara uyum sağlaması elzemdir. Nitekim uyum sağlayamayan veya kuralı kabul etmeyen kimse karşı cinsi ve hem cinsi tarafından da makul görülmebilir. Kadınlar için kurulan cinsiyet rollerine baktığımızda toplumun adap kurallarına uygun davranabilen, potansiyel anne adayları olan, naif, kırılgan, yemek ve temizlik işlerinde başarılı olabilen gibi birçok yakıştırma sayılabilir.

Araştırma kapsamında olan altın günleri, kadının toplumsal cinsiyet rollerini sergileyebilmesi için önemli bir alandır. Çoğunlukla özel alan olarak evlerde yapılan günlerde kadın, beceri ve hamaratlık göstergelerini kullanmak durumundadır. Kamusal alanda yapılan günlerde ise kadınlar bulundukları mekânda toplumun adap kurallarına uygun davranmakla yükümlüdür. Kamusal – özel alan ayrımında toplumsal cinsiyet rollerinin yansıması farklı olsa da kadınlar normlar silsilesine bağlıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sebeplerini anlatan Görüşmeci 1 (Cari İşlemler ve Risk Uzmanı), kadınlara yüklenen sorumlulukların siyasetle birlikte politik gerekçelerle oluşturulduğunu aktarmaktadır. Eşitsizliklerin kadın cinayetine varan sonuçlarını aktaran görüşmeci konunun siyasi bağlantıları nedeniyle derinlemesine fikir sunmamıştır.

“Başka farklı toplumlarda yaşamadım ama okuduğum kitaplardan, edindiğim düşüncelerle bunun tamamen toplumdan bağımsız olarak gelişen bütün dünyada kadınlara yapılandırılmış olan etiketler, sorumluluklar, yükler var. Bunlar erkeklere nazaran çok daha fazla işleyen bir süreçte. Kadınlara yüklenen eşitsizliğin, toplumsal bilinçten ziyade politikalarla, siyasetle, mülkiyet kavramıyla ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bunun çok çok öncesinden başlayan mülkiyet hakkının olduğuna inanıyorum. Günümüzde de belli sebeplerden ötürü devam ettirilerek bir şekilde eğitime, yozlaşmayla birlikte kadın cinayetlerinin bu kadar artmış olmasına kadar gelmiş olduğunu düşünüyorum. Çok böyle siyasi şeylere de girmek istemiyorum ama ülkeler bazında değerlendirilecek bir şey bu. Cinayete varan boyutunda politik olduğunu düşünüyorum. Benim için çok derin olan bir konu.”

Toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel kodlarla aktarılmasına vurgu yapan Görüşmeci 6'nın aktardığı üzere (Ev hanımı) büyüme sürecinde ailede öğrenilen cinsiyet normları yaşam boyunca devam etmektedir. Kadınların erkeklere hizmet etmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması üzerinden yüklenen sorumluluklar günlük yaşamda farkına varılmadan

uygulanmaya devam etmektedir. Farkına varılmaması hususu kadınlara öğretilerin doğruların kanıksanmasına neden olmaktadır. Hayattaki rol ve sorumluluklarının o olduğunu bildiği için bunları yerine getirme gayretindedir.

“Toplumun var tabi kadınlardan beklediği çok şey var. Ben 52 yaşındayım aileden öğretilmiş şeyler var. İstemeden sunuyoruz biz evlendiğimiz kişiye, oğlumuza. Çünkü hani biz onu bildiğimiz için o bunu beklemese de sonsuz hizmet, sonsuz tolerans. Otomatikman bunu yaptığınız zaman zaten göreviniz haline geliyor.”

Kültür aracılığıyla aktarılan toplumsal cinsiyet rolleri, aile büyüklerinden öğrenilen rollerin yerine getirilmesi üzerinden devam ettirilmektedir. Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), kadınlara yüklenen rol ve sorumlulukları aktarırken, kendinden sonra gelen kuşaklara, bu normların dışında bir miras bırakma gayretinde olduğunu göstermektedir. Kültürel olarak öğrenilmiş kodlar olsa da günümüzde kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama bilincinde olduğu görülmektedir. Kadınlar rol ve sorumluluklarını sorgulamadan yerine getiren tarafta değildir. Toplumsal cinsiyet neden- sonuçlarını görebilen ve değiştirme gayretinde olan taraftadır.

“Kadın kadınlığını yapsın, anneyse anneliğini yapsın. Belirli başlı görevlerini yapsın klasik. Annelerimizden, anneannelerimizden yola çıkarak toplumdaki kadının yeri maalesef bu. Son 10 yıldır en azından bunu ülkece aşmaya çalışıyoruz. Kadının görevleri sadece evde temizlik yapmak, yemek yapmak, çocuk bakmak değildir. Genel olarak toplumun bildiği bu yönde. İnşallah çocuklarımızı buna maruz bırakmayacağız, daha güçlü geleceğimize daha güzel bir miras bırakacağız inşallah Türk kadınları olarak.”

Annelik rolleri üzerinden kadının sorumluluklarını anlatan Görüşmeci 5’in (Ev hanımı) aktardığı üzere toplumsal görgü kurallarına uyan bir çocuk yetiştirmek bir anne için önemlidir. Nitekim bu kurallara uymayan bir çocuk yetiştirildiğinde muhatap olarak babadan ziyade annenin sorumlu tutulacağını aktarmaktadır. Çocuk bakımı ve büyütmeye süreci cinsiyet sebebiyle zorunlu sorumlulukla kadına yüklenmektedir. Kadınlar ise öğretilen bu sorumluluk nedeniyle, yüklenen görevi en iyi şekilde yerine getirebilme endişesini taşımaktadır.

“Kadın dediğin bence usturuplu cana gidip gelmeli. Sadece kadın için değil, erkek içinde geçerli bu. Sen bir çocuk yetiştiriyorsun onu düzgün yetiştiremezsen topluma düzgün biri katmamış oluyorsun. Kadın nasıl yetiştirirse çocukta öyle oluyor.

Çocuğumu yetiştirip, dışarıya çıkardığımda ‘ay bu nasıl çocuk yetiştirmiş ne edepsiz’ diye kadın olarak böyle şeyler duymamak için ona göre çocuk yetiştiriyorum.”

Kadınların eğitim alması ve kendini geliştirmesine vurgu yapan Görüşmeci 10 (Esnaf), anne olup çocuk yetiştirdikleri için eğitimin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu durumda kadınlar bir işte çalışmıyor olsa bile, anne olmakla eğitilmiş olmak arasında ilişki kurulmaktadır.

“Kadın hem yaradılış itibariyle daha güçlü hem de donanımlı ve kapsamlı bence. Her zaman savunduğum bir şey var. Kadın çalışmasa da bir eğitimi olmalı. Evinde çocuğuna öğretiyorsun mesela topluma bir birey kazandırıyoruz. Bu yüzden eğitilmiş olmalı kendini geliştirmeli. Toplumda da daha çok destek görmeliyiz.”

Evlilik hayatıyla birlikte başka rol ve sorumluluklar ile karşılaşan Görüşmeci 4 (Muhasebeci, çalışmıyor), çalışma hayatından ayrılmasıyla birlikte ev içi sorumlulukları tek başına üstlendiğini aktarmaktadır. Kadınlar yaşamları boyunca çeşitli sorumluluklar yüklenirken, evlendikten sonra da eşlerinin anneleri tarafından öğretilen erkek toplumsal cinsiyet rolleriyle karşılaşmaktadırlar. Toplumsal cinsiyeti erkek olan bir birey ev içi işlerde sorumluluk alma zorunluluğu olmadığını bilir. Çekirdek ailesinde bunu öğrenirken, kendi kuracağı ailede de böyle olması gerektiği üzerine davranışları devam etmektedir.

“Her şey, her şey yani böyle bir şey olamaz. Evlendiğimde ilk şaşırdığım şey eşim onu camda uğurlamamı bekledi. Annesi onu uğurlarmış, her sabah kahvaltı hazırlarmış ilk yaşadığım şok oydu. Annem öyle yapmaz, annem böyle yapmaz diyor. Zaten annelerinden gördükleri şeyi evin içerisinde bekliyor. Şu anda temizlik sana bakıyor, yemek sana bakıyor. Normalde çalışıyordum buraya geldikten sonra iş hayatımdan da ayrıldım. Tamamen ev hanımıyım artık bambaşka bir hayatın içine düştüm aslında. Eğer bir destekçin varsa kadın olmak çok güzel. Ben eşitlikten yanayım. Kadının yaptığı her şeyi erkekte yapabilir erkeğin yaptığı her şeyi kadında yapabilir. Bence kadın özgüvensiz olmamalı.”

Görüşmeci 3’ün belirttiği üzere (Çocuk gelişimci, çalışmıyor) toplumun kadına yüklediği rol ve sorumluluklar çerçevesinde beklenen “mükemmel” olması gerektirir. Mükemmel kadın, toplumca belirlenen genel güzellik kurallarına uyan, evli bir kadın ise ev yaşamına kendini adayan, bu doğrultuda her şeyi eksiksiz yerine getirmesi gerektirir. Mükemmellik algısı, kadınlar için sürekli bir erişebilme gayreti göstermelerine neden olmaktadır. Herkesçe kabul edilen doğrulara, evli veya bekâr fark etmeksizin erişmek

gerekir. Beklentiler karşılanmadığın ise kadınların için sosyal ve psikolojik anlamda olumsuz sonuçlar olabilmektedir.

“Toplum, kadından mkemmел bir kadın olmasını bekliyor. Hem fizik olarak mkemmел olsun hem ev hanımlığı mkemmел olsun, sosyal hayatı çok olmasın. Türk toplumunda kadın kırsın dizini otursun algısı var. Daha şimdi yeni yeni bu kuşak bir aydınlanma yaşıyor. Bu toplumu bilerek, bunlara görerek geldik. Kadın yorulamaz nihayetinde her şeyi tastamam olmalı. Sen bir şeyi yapsan da o insanları anlamlı olarak tatmin etmiyor. Bir yerde bir şeyi atlarsan o psikoloji sanki sana bir şeyi yapamıyorsun hissiyatı veriyor.”

Çalışmayan kadınların çoğu, ev içi sorumlulukları tek başlarına üstlenen kişilerdir. Evli bireylerde, erkek ve kadının çalışması halinde ev içi işlerin eşit paylaşımı önemlidir. Görüşmeci 2’nin (Diş Hekimi Asistanı), aktardığı üzere çalışmayan kadından beklenen ev içi işlerin hepsini yerine getirmesi gerektiğidir.

“Ev yükleri çalışmadığında hep bendeydi. Ev işlerini ben yapıyordum. Çalışma hayatına başladıktan sonra işleri eşit şekilde blşyoruz. Evde olunca sanki sadece kadının sorumluluğuymuş gibi akşam eve geldiğinde o işler yapılmış olsun beklentisi oluyor. Bence kadınların kendinden taviz vermemesi gerekiyor. Her şeyi ben yaparım, hallederim moduna girmemesi lazım. Kadın her şeye yapabilir aslında bu hayatta. Anne oluyor, baba oluyor. Gerektiğinde evi tek başına çevirip, geindirilebilir ama kadının bir şeyleri böyle yapabildiği fark edilince daha çok üstüne geliniyor.”

Evli kadınların çalışması konusunda eşlerinin isteğine göre hareket edildiğini aktaran Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), kendi gibi çalışmayan kadınların ekonomik özgürlüğü olmadığı için “eşlerinin eline” baktığını belirtmektedir. Bu tabirle kadınlar annelik ve çalışma hayatı arasında bir seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar. Anne olduktan sonra bir işte çalışan kadınlar olabileceği gibi, anneliği öncelik yapan çalışmayan kadınlar da vardır. Burada kadınların çalışma durumunda evlilik çatısı altındayken, erkeklerde söz sahibi olmaktadır. Evi geçindirme ve maddi sorumluluğu çoğunu üstüne alan erkek, eşinin çalışması tercih etmemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinde keskin bir sınır çizilmektedir.

“Hem çalışıp hem evini geindirip hem oluđuна ocuđuна bakıp bunu destekleyen eşler veya aynı görüşte olan insanlar çok az. Bazı erkekler için hem çalışıp hem ocuđuна bakabilirsin. Buna tamam diyor ama çoğu kesimde hayır diyor. Evlilik erkek için ben çalışıp size bakarım demek. Bu bazı kadınlar içinde zor oluyor tabi.

İster istemez eline bakıyorsun. Eşinin eline bakıyorsun. Gönül ister ki herkes okusun, herkes mesleğini yapsın. Annelikte maalesef fedakârlık yapman gereken bir öncelik.”

3.2.5. Kadın Olmanın Zorlukları

Kadın olmanın zorluklarını kamusal alanda yaşadığı zorluklar bağlamında aktaran Görüşmeci 5 (Ev hanımı), sokakta yürürken karşılığı zorluklardan bahsetmektedir. Erkekler, sokakta kadınları sürekli izleyerek veya denetleyerek bir tahakküm aracı olarak gözlemlene pratiğini uygularlar. Toplumsal cinsiyet temelli kadın olduğu için erkeğin gözlemine maruz kalmaktadır. Bu gözlem süreci rahatsız edici veya güvenlik tehdidi oluşturabilecek sonuçları beraberinde getirmektedir. Görüşmecinin belirttiği üzere bir yerden bir yere giderken bu gözleme maruz kalmamak için yolun rotası değiştirilebilmektedir. Bu durum kadınların bireysel bir önlem alışması gibi düşünülebilir.

“Mesela ben okula giderken istasyonun alt tarafının orada otobüse binip, okula giderdim. Çok ıssız yer, mesela insanlar laf atıyordu bakıyordu. Şimdi bile dışarı çıkarken sıkıntı yaşıyorum. Bakkala gitsem, caminin önünü kiraathaneye çevirdiler. Ben buradan geçmiyorum. İlla bunun kapalı, açığı yok herkese yapıyorlar bunu. Toplumun genel bir sorunu bu zaten.”

Kadın olmanın zorlukları hakkında fikirlerini belirten Görüşmeci 7 (Ev hanımı), ev içi sorumluluklar başta olmak üzere kadının sosyal yaşamda sorumluluğun fazla olduğunu aktarmaktadır. Kadının giydiği kıyafet sebebiyle şiddete maruz kalmasından, kamusal alanda rahatça davranamamasına kadar yaşadığı zorluklardan bahsetmektedir.

“Tüm her şeyi senden bekliyorlar. Sen yapmadıktan sonra yapmıyorlar. Bu dünyada kadın olmak zor. Ev halinde olsun, bilmem ne şeylerde olsun. Her şeyin sorumluluğu senin üstünde. Onlarda yardım etsin istiyorsun. Hani mesela yanlış baktın kadına dayak atıyorlar. Kısa etek giydin bıçaklıyorlar. Niye özgür değil kadın niye yani. Erkek her şeyi yapıyor da kadın o kadar yaptı diye mi şeyiz yani. Rahatça davranılmıyor yani çok zor. Yalnız bir arabaya bile kadın çekinerek biniyor. Arabada kimse yoksa acaba bana bir şey mi yapacak, yanlış bir yere mi götürecektir diye o korku hep var. Kadın mesela oturmasına kalkmasını dikkat ediyor tamam. Erkekten dikkat etsin yani niye hep kadının üstünden oluyor.”

Evli ve çalışmayan kadınlar ev içi sorumlulukları yüklenen taraf olmaktadır. Bir işte çalışıyor olmak, ev içi işlerin kimin yapacağını belirleyen bir etken olmaktadır.

Günümüzde, her iki eş de çalışıyorsa, ev işlerinin paylaşılması yaygın bir durumdur. Bu durum evlilik birliğindeki toplumsal cinsiyet normlarının devamlılığına göre değişmektedir. Erkekler, ev içi sorumluluklarda normları ve kalıp yargıları devam ettirmedeğinde daha eşitlikçi bir dinamik olabilmektedir.

“Hem çalışıp hem de evin temizliğini, işini yaparken bu tür konuları bir arada yürütüyor olmak zor. Eğer evliysen hayatındaki erkekte sana yardımcı oluyorsa, aynı koşullarda oluyorsunuz. Aynı sorumluluktasınız. Erkeklerle fiziki olarak aynı koşullarda olmadığımız için özellikle çok insanın olmadığı yerlerde kendimizi rahat, güvende hissedemiyoruz. Gerçi herkes tehlikeli artık herkes elinde bıçakla, onunla bununla geziyor.”

Kamusal alanda kadınların kendini güvende hissetmediğini aktaran Görüşmeci 9 (Satış Operasyon Yöneticisi), bu durumu fiziki olarak erkeklerden farklı olmakla ilişkilendirmektedir. Bir güvenlik tehdidi karşısında kadınlar, kendini koruyabilme endişesi duymaktadır.

Toplumda kadın düşmanlığı olduğunu aktaran Görüşmeci 8 (Ev Hanımı), bu düşmanlığın nedenlerini tam olarak belirleyemese de kültürel olarak aktarılmasıyla ilişkilendirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin erkekleri güçlü, kadınları ise güçsüz olarak tanımlaması, kadınların öldürülmesiyle sonuçlanan kadın cinayetlerinin temel nedenlerinden biridir. Kadınlara yüklenen rol ve normlar, kadınlara yönelik şiddetin, hatta öldürülmelerine varan sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

“Biz kadınların yaptıklarının onda birini yaptıklarını düşünüyorlar ama yapamıyorlar. Baktığında kısıtlanan yine biziz. Bu onlarda hazımsızlık mı yaratıyor ne oluyor bilmiyorum. Son zamanlarda kadın cinayetleri, çocuk cinayetleri her türlü yaşamak çok zor. Neden? Biz kadınları çekemiyorlar mı? Onun adını koyamıyorum. Güçlünün güçsüze mi gücü yetiyor sadece. Neden erkeklerin başına çok gelmiyor bunlar. Bu kadın düşmanlığını gerçekten anlamıyorum. Sadece bizim ülkemizde yok dünya genelinde de var ama bizim ülkemizde kadınlar daha düşmanca görülüyor. Bunun eğitimle, yetiştirilme tarzıyla olduğunu düşünüyorum. Biz Müslüman ülkesiyiz amma velakin merhameti düşüncesi az olan insanda çok.”

Görüşmeci 5 (Ev hanımı), altın günlerini kamusal alanda genellikle kafelerde yapmaktadırlar. Gün buluşmasını akşam saatlerinde yaptıkları zaman bazı üyelerin eşlerinin izin vermediğini aktarmaktadır. Kendisinin ise mekâna tek başına gitmediği eşinin onu bıraktığını belirtmektedir. Burada bir eşi izin vermediği için gidemeyen kadın bir de tek göndermemek için eşi tarafından bırakılan kadın ikilemi vardır. İki durumda da

kadınların güne katılmasında eşlerinin belirleyici etkisi vardır. Ayrıca kadınların akşam saatlerinde tek başına dışarıda olmaları onlar için güvenlik tehdidi olabilmektedir.

“Bazısının eşi mesela akşam o saatte çıkarmaz. İzin vermeyen oluyor benim eşim öyle değildir. Güne giderken ama ben tek başıma gitmem eşim arabayla bırakır ya da oğlum bırakıyordu. Tek başına tabi Pendiğe oraya çıkamam yani karanlık oluyor. Bir kafede otururken mesela kahkaha atsan etraftaki insanlar şey yapıyor yani rahatsız oluyoruz. Çok kalabalık bir ortama gittiğimizde orada insanların bakışları hoşumuza gitmiyor. Bazısı dikilip öyle bakıyor rahatsız oluyoruz. Kıyafet giyiyorsun bir yerin açılrsa tabi şey zor oluyor yani.”

Görüşmeci mekânda otururken kadın oldukları için mekândaki kişilerin olumsuz bakışlarına maruz kaldığını aktarmaktadır. Kadınlar kamusal alanda gün faaliyetindeyken, toplumsal cinsiyet normları sebebiyle olumsuz durumlar yaşamaktadırlar.

“Bu aile içinde, dış dünyada, çalışma hayatında bence kadınların bir tık daha erkeklere göre işi zor diye düşünüyorum. Kılık kıyafet olsun, en başta hani giyim tarzıyla eleştirilebiliyor. Kapalı olsa başka, açık olsa başka. Erkeklerle alakalı hani pantolon giydi. Şort giydi diye bugüne kadar hiç konuşulmadı. Toplumumuzda ne kadar gelişekte, aman da ne güzel ileri gittik desekte, eskiden çok kopamıyoruz. O tabularımız, gelenek göreneklerimiz kadınların üstünde daha etkili diye düşünüyorum ben. Kadının oturması kalkması bir günaydın demesi bile bazen ters anlaşılabilir. Kadın toplumda çok daha göz önünde ama bir o kadarda göz ardı edilmeye çalışılan bir varlık diye düşünüyorum.”

Kadınların kamusal alandayken kıyafetine, konuşmasına, yürümesine ve hatta gülümsemesine kadar belirli normlara göre davranması gerekmektedir. Bu normlar gündelik yaşamda olağan karşılanan durumlardır. Aksi şekilde davranıldığında ise kadınlar bulunduğu çevredeki diğer kimseler tarafından olumsuz yargılamalara maruz kalabilmektedir.

“Şahsım adına ben hayatta karşılaşılan hiçbir şeyin imkânsız ya da zor olduğunu düşünmem zor diye bir şey yok. İnsanların cinsiyetten bulundukları yerden bağımsız istedikleri her şeyi yapabileceğini düşünüyorum. Bazılarımız için kolay olabilir bazılarımız için zor olabilir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması için canlarını ortaya koyan seslerini yükselten kadınların bu zorluklar için değeri ve kıymeti tartışılmaz. Onları ayrı tutarsak eşitsizlik birçok yerde birçok konuda kadına karşı bu var. Bize

yıllarca empoze edilen bir şekli de var. Kadının egemen olduğu toplumda bence gerçek eşitlik o zaman olmuş olacak.”

Evin ekonomik kazancını erkeğin sağladığı bu kazancın idaresini ise kadının yaptığını aktaran Görüşmeci 11 (Ev hanımı), bütün evi idare eden taraf olmanın zorluklarını belirtmektedir. Bu durumda aile içi toplumsal cinsiyet rollerinde erkeğe para kazanma sorumluluğu yüklenirken, kadına ise eve ait sorumluluklar yüklenmektedir. Eve gelen paranın yönetimi yapmak, ev işlerini yapmak ve bakım emeğinde bulunmakla kadınların görev haznesi doldurulmaktadır.

“Hemen hemen şu an zaten erkekler evden işe güya para getiriyor. Sen çevir işte diyor. Kadınlarda bitiyor iş. Her şey bizim sırtımızda. Oğlum işten geliyor anne şu var mı? Kızım işten geliyor anne şu var mı? Sen evdesin bütün gün naptın, ne ettin. Onlara göre hiçbir şey yapmadın. Aslında tüm evi sen çeviriyorsun, sen idare ediyorsun. O parayı sen yettiriyorsun ya da arttırıyorsun yatırımda yapmak lazım ileriye dönük. Her şey sende bitiyor bayanların işi çok zor.”

Görüşmecilerin cinsiyete dayalı zorluk olarak aktardıkları, toplumsal cinsiyet rolleriyle yüklenen sorumluluklardır. Erkeğin öne çıkan sorumluluğu evin maddi kazancını sağlamaksa, bu sorumluluğun aksatıldığı veya eksik kaldığı durumlarda birey için zorluk oluşturmaktadır. Kadınlar içinse ev içi yüklenen sorumluluklar daha ağır basan tarafta olduğu için zor olduğunu belirtmişlerdir.

SONUÇ

Gündelik hayat; sıradan, rutinleşmiş ve süreklilik taşıyan davranışlar ile eylemleri kapsar. Bu süreklilik, toplumsal düzenin devamlılığını sağlar. Gündelik hayatın bir parçası olarak ele alınan boş zaman da bu rutinin bir yansımasıdır. Bireylerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ve katıldıkları faaliyetler zamanla tekrarlanmaya başlar. Örneğin, her boş zamanda futbol oynamak, dans kursuna gitmek ya da yüzmeye gitmek gibi etkinlikler zamanla rutinleşerek gündelik yaşamın bir parçası haline gelir. Bu tekrarlar, boş zaman faaliyetlerinin de gündelik hayatın sürekliliğine dâhil olduğunu gösterir. Gündelik yaşamda süreklilik kazanan boş zaman faaliyetleri, çoğu toplumda toplumsal cinsiyet normlarından etkilenmekte ve bu normlar doğrultusunda kadınlık ve erkeklik rolleriyle şekillenmektedir. Cinsiyete özgü olan faaliyetlerin belirlenmesi, tek bir cinsiyetin katılabileceği faaliyetle sınırlandırmak veya mekânları cinsiyetlendirmek, gündelik yaşam pratiklerinin cinsiyetlendirilmesidir.

Cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerinde oraya katılacak olan kişilerin cinsiyeti önceden belirlenmiştir. Belirli cinsiyetin orada bulunması iyi karşılanırken diğer cinsiyetin orada olması hoş karşılanmayabilir. Kahvehaneler erkeklik sınırlarıyla çizilmiş, yalnızca erkeklerin orada olabileceği mekânlardır. Bir kadının erkeklerin olduğu kahvehaneye gidebilmesinin pratikte karşılığı yoktur. Hatta erkekler dolu olan bir mekânın önünden geçerken bile “kadın” olduğu için bir gerilim hattına maruz kalmaktadır. Çünkü kahvehane önünden geçerken erkeklerin gözlemine maruz kalmak istemez. Toplumsal cinsiyet sınırları gündelik yaşamda böylesine keskin ve derin bir ayrımı oluşturmaktadır. Kahvehanenin karşısına kadınlara özel olan mekânları koyacak olursak, yine aynı gerilimde bir ayrım söz konusudur. Kadınlar hem cinsleriyle bir aradayken, karşı cinsin orada olmasından rahatsızlık duyabilmektedir.

Bu araştırmada, cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerinin gündelik yaşam pratikleri içerisindeki yeri incelenmiş, erkeklik ve kadınlık rollerinin kahvehaneler ve altın günleri gibi toplumsal olarak cinsiyet atfedilmiş mekânlar aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği ortaya konmuştur. Araştırma bulguları, kahvehanelerin erkekler için erken yaşlardan itibaren sosyalleşilen, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği ve hegemonik erkekliğin yeniden üretildiği kamusal mekânlar olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadelerine göre, kahvehaneler erkekler için hem toplumsal kabul görmeyen hem de ev içi sorumluluklardan uzaklaşmanın bir aracıdır. Evde süren temizlik, misafir hazırlığı gibi

faaliyetlerden kaçış ve erkek hemcinslerle vakit geçirme arzusu, kahvehaneyi tercih etme nedenlerinden biridir. Ayrıca katılımcıların belirttiğine göre, yaşadıkları ilçede sosyal alanların az olması nedeniyle kahvehaneye gitmektedirler. Bu yönüyle kahvehaneler, toplumsal cinsiyetin kamusal alandaki tezahürünü barındıran mekânlar haline gelmektedir. Kahvehaneler, erkeklerin hemcinsleriyle kurdukları ilişkiler üzerinden erkekliğe dair rolleri deneyimledikleri ve yeniden ürettikleri sosyal alanlardır. Yaşça büyük ya da hayat tecrübesi fazla olan erkek figürleri, genç erkekler için birer toplumsal cinsiyet öğreticisi niteliği taşımaktadır. Bu mekânlarda sergilenen davranışlar; sözünü geçirebilme, yüksek sesle konuşma, ekonomik yeterlilik ve sosyal ilişkilerde baskın olma gibi hegemonik erkeklik unsurlarını içerir. Dolayısıyla erkeklik, kahvehane bağlamında performatif biçimde icra edilmekte ve bu roller yeni nesillere aktarılmaktadır. Kahvehaneler, hegemonik erkeklik biçimlerinin hem pekiştirildiği hem de meşrulaştırıldığı mekânlardır. Bu alanlarda makbul erkeklik normları açıkça tanımlanmakta ve bu normlara uyan bireyler “kabul edilmiş erkeklik” statüsüne erişmektedir. Güçlü, ekonomik olarak yeterli, sosyal çevrede söz sahibi ve toplumsal cinsiyet rollerini “başarıyla” yerine getiren erkek figürleri bu statünün temsili halindedir. Böylece kahvehaneler sadece bir sosyalleşme alanı değil, aynı zamanda hegemonik erkekliğin sürekliliğini sağlayan bir sosyal okul niteliği taşımaktadır.

Kadınlar için altın günlerine katılma motivasyonları, sosyalleşme ihtiyacından ekonomik dayanışma arzusuna kadar uzanmaktadır. Özellikle çalışmayan ev hanımları için bu etkinlikler, evin dışında değil ama evin içinde özgürlük alanı yaratmaktadır. Gün etkinlikleri, kadınların toplumsal olarak görünür olabilecekleri sınırlı alanlardan biri olarak işlev görmektedir. Katılımcı kadınların çoğu, altın günlerini hem sosyal ilişkilerini sürdürmenin hem de kadınlık deneyimlerini paylaşmanın bir yolu olarak tanımlamıştır. Altın günleri, kadınlık rollerinin toplumsal normlar çerçevesinde perforce edildiği özel mekânlardır. Kadınlar, misafir ağırlama, ikram hazırlama, ev temizliği gibi roller aracılığıyla “ideal kadınlık” performanslarını sergilemektedir. Kadınlar bu faaliyetlerde el becerileri, titizlik ve hamaratlık gibi özelliklerini öne çıkararak kadınlık kimliğini yeniden üretmektedirler. Bununla birlikte, erkeklik mekânlarında görülen baskın hegemonik yapının aksine, kadınlar arasında daha yatay ve paylaşımcı bir ilişki söz konusudur. Hegemonik (baskı kurucu) bir kadınlık yapısı yerine, toplumsal onay görmeye yönelik bir “kadınlık gösterisi” öne çıkmaktadır. Kadınların boş zaman faaliyetlerinin

çoğunlukla özel alanda, yani evlerde gerçekleşmesi, toplumsal cinsiyet normlarının bir yansımasıdır. Kadınlar, toplumsal olarak ev ve bakım emeği ile özdeşleştirildiklerinden, boş zaman etkinliklerini de ev ortamında sürdürmektedirler. Altın günleri gibi faaliyetler, kadınların gündelik yaşam işlerinden ayrı bir “serbest zaman” gibi görünse de aslında ev içi sorumlulukların farklı biçimde yeniden düzenlenmesinden ibarettir. Bu durum, kadınların “boş zamanı”nın da patriyarkal sınırlarla kuşatıldığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetlerinin sabit ve mutlak yapılar olmadığını, mekâna ve ilişkilere göre dönüşebileceğini göstermektedir. Hem kahvehaneler hem de altın günleri, içerdikleri sosyal ilişkiler aracılığıyla daha eşitlikçi ya da daha tahakkümcü bir yapıya evrilebilmektedir. Örneğin, samimi ilişkilerin hâkim olduğu bir altın günü, kadınların daha özgür ve destekleyici ilişkiler kurduğu bir alan olabilirken; başka bir grup, kıyas ve gösterişin yoğun olduğu bir yapı sergileyebilir. Aynı durum kahvehaneler için de geçerlidir. Bu bağlamda, mekânların ve boş zaman faaliyetlerinin dönüşebilirliği, bireylerin eylemleri ve sosyal ilişkilerinin doğası ile doğrudan bağlantılıdır. Bu da toplumsal cinsiyetin her ne kadar tekrarlarla pekiştirilen bir yapı olsa da aynı zamanda dönüştürülmeye açık bir alan olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetleri olan kahvehaneler ve altın günleri, toplumsal cinsiyetin gündelik yaşamda yeniden üretildiği başlıca alanlardır. Bu faaliyetler, cinsiyet rollerinin görünür hale geldiği, öğrenildiği ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı toplumsal pratiklerdir. Ancak bu yapıların mutlak olmadığı, bireysel ve kolektif düzeydeki etkileşimlerle yeniden anlamlandırılabilirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyetin yalnızca yeniden üretildiği değil, aynı zamanda dönüştürülebileceği bir alan olduğunu da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, A. & Demirel, S. (2003). Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 73-82.
- Akpınar, B. (2016), *Evli çiftlerin evlilik uyumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 28 Aralık 2023).
- Alkan, A. (2020). Giriş: cinsiyet dinamiklerinin peşinden. (A. Alkan, Ed.), *Cins Cins Mekân* içinde (s.7-35). Varlık Yayınları.
- Alkan, E. (2019). *Örgütsel cinsiyet rolleri: yetkinliklerin cinsiyet algısı ve bireylerin iş tercihlerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2024).
- Arık H. (2020). Kahvehanede erkek olmak: kamusal alanda erkek egemenliğinin antropolojisi (A. Alkan, Ed.) *Cins Cins Mekân* içinde, (s. 169-201). Varlık Yayınları.
- Aristoteles. (2013). *Politika*, (F. Akderin, Çev.), Say Yayınları.
- Atabek, E. (2019). *Kışkırtılmış erkeklik bastırılmış kadınlık*, Cumhuriyet Kitapları.
- Atak, S. (2021). *Kahvehane müdavimi erkeklerin erkeklik deneyimleri ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete bakış açıları üzerine niteliksel bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 26 Ocak 2024).
- Atış, F. (2010). *Ebelik/ hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231-260.
- Bener, Ö. & Günay, G. (2013). Gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumları, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), ss. 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/10033/123795> (Erişim tarihi: 17 Nisan 2024).
- Bennet, A. (2013). *Kültür ve gündelik hayat*. (N.Tokdoğan vd. Çev.). Phoneix Yayınları.

- Berktaş, F. (2018). Felsefenin Kadına Bakışı. B. Oder, D. Yüksek, F. Gökşen, & H. Şimga (Edt.), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar* (ss. 23-34), Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beşikçi, T. (2020). *Üniversite kampüslerinde rekreasyon uygulamalarının serbest zaman engelleri, kolaylaştırıcıları ve doyumuna üzerine etkileri*. [Doktora tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 16 Mart 2024).
- Betschild, M. J. (1998). Midlife women's lived experience: their patterns of health, leisure and enjoyment (Doctoral dissertation, Sheffield Hallam University). <https://shura.shu.ac.uk/3119/>
- Binay, B. & Tatlıcan, Ü. (2020). Harold garfinkel'in etnometodolojisinde gündelik hayat. (A.Esgin, G. Çeğin, Ed.) *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (s. 147-191A. Esgin Phoenix Yayınevi.
- Bittman, M., & Wajcman, J. (2000). The rush hour: The character of leisure time and gender equity. *Social Forces*, 79(1), 165-189. <http://dx.doi.org/10.1093/sf/79.1.165> (Erişim tarihi: 22 Ocak 2024).
- Blumer, H. (2012). Sembolik etkileşimci perspektif: insan ve anlam. (M.M. Poloma, Ed.) *Çağdaş sosyoloji kuramları* içinde (H.Erbaş, Çev.) (s.231-249), Palme Yayıncılık.
- Boran, M. (2023). Bir inşa alanı olarak erkeklik nosyonu ve erkek dünyasına ilişkin kuramsal bir yaklaşım, *Üsküdar Üniversitesi Etkileşim Dergisi*, (11), 366-385. <https://doi.org/10.32739/etkilesim.2023.6.11.201> (Erişim tarihi: 16 Mart 2024).
- Borlandi, M. Boudon R. & Cherkaoui, M. V.B. (2011). *Sosyolojik düşünce sözlüğü*, (B. Arıbaş, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bozok, M. (2019). Raewyn connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, (9), 199-205, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/viraverita/issue/46646/573500> (Erişim tarihi: 25 Ocak 2024).
- Connell, R.W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd edition). California: University of California Press.
- Çağlayan, G.H. (2023). *Yorumsamacı yaklaşım çerçevesinde 1990 sonrası dönemde Türkiye'de gündelik hayat*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2024).
- Çakır, Y.S. & Eğinli, T. A. (2011). Toplum kültürünün kurum kültürüne yansıması. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3 (2), 37-50.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117260> (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025).

- Çekiç, F. (2021). *Toplumsal cinsiyet temelli kimlik inşası: erkeklik kimliğinin oluşumu, tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 18 Şubat 2024).
- Çetin, E. (2014). *Gündelik hayatın sosyolojisi*. İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Çetinkaya K. S. (2013), Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 21-43.
- Deem, R. (1985). The politics of women's leisure. *The Sociological Review*, 33(1), 210-228. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1467-954X.1985.tb03307.x> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2024).
- Demir-Atila, S.& Nam, D. (2019). Evlilik yolu ile edinilen kimliklerin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmeye etkisi: “gelin”- “görümce” kimliği örneği, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2 (1), 67-92.
- Doğan, B. & Oral, S. (2020). Toplumsal gerçekliğin inşasında etnometodoloji ve sembolik etkileşimcilik kuramlarının etkisini kavramak. *Hafıza*, 2(1), 39-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hafizadergisi/issue/55303/742782> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2024).
- Douglas, D.J. (1970). *Understanding everyday life*, Aldine Pub. Co.
- Dökmen, Y.Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Dural-Peker, H. (2019). *Erkekliğin mekânsallığı: ev içleri ve kamusal alanda erkekler* [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2024).
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*. CEİD Yayınları.
- Eken, H. (2006), Toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleğe ilişkin rol ile aile içi rol etkileşimi: Türk silahlı kuvvetlerindeki kadın subaylar, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 247-279.
- Elnur, A. (2024). Boş zaman çalışmaları: kesişimsel feminist bakış açısından keşifsel bir araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(2), 1069-1087. <http://dx.doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.24.06.2264> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2024).

- Esgin A. (2020). Gündelik hayat sosyolojisi: tarihsel süreç ve temel ilkeler. (A.Esgin ,G. Çeğin, Ed.) *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (s. 13-35). Phoenix Yayınevi.
- Featherstone,J.D. (2000). The science and practice of caries prevention, *The Journal of the American Dental Association*, 131 (7), 887- 899. [https://jada.ada.org/article/S0002-8177\(14\)62673-8/abstract](https://jada.ada.org/article/S0002-8177(14)62673-8/abstract) (Erişim tarihi: 17 Ocak 2024).
- French, E. E. (2021). *Stitching Masculinities, Stitching stories: Men's Quilting Experiences 1970- 2020* (Doctoral dissertation, Iowa State University). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/stitching-masculinities-stories-men-s-quiltmak ing/docview/2572872215/se-2> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin tarihi I: Bilme iradesi* (H. Kocyıldırım, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). Gündelik hayat eleştirileri, (B.Taşdemir &D.Özçetin, Çev.), Heretik Yayınevi.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide araştırmalar*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.), Kırmızı Yayınevi.
- Giddens, A. (2015). *Sosyoloji: başlangıç okumaları* (G. Altaylar, Çev.), Say Yayınları.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., & López, W. L. (2000). "Beyond Prejudice As Simple Antipathy: Hostile and Benevolent Sexism Across Cultures", *Journal of Personality and Social Psychology*, 79 (5), 763.
- Goffman, E. (2021). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. Metis Yayınları.
- Gökulu, G. (2019). Sembolik etkileşimci teorisinin gündelik yaşam sosyolojisine katkıları. *EKEV Akademi Dergisi*, (80), 173-190. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/72143/1160996#article-authors-list> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).
- Görücü, Z. (2022). *Sosyal medyada kimlik inşası: Hegemonik erkeklik bağlamında Instagram babaları üzerinden erkekliğin yeniden üretimi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2024).
- Güler, F. (2020). *Sosyal tabakalaşma toplumsal cinsiyet ve din ilişkisi: üst sosyo ekonomik tabakaya mensup kadınların gündelik hayatı üzerine bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).

- Güler, Ö. R. (2015). Bayrampaşa İlçesindeki demografik yapının, Bayrampaşa Belediyesi'nin kültür politikaları üzerindeki etkileri. *Yeniüzyıl Akademi*, 1(1), 67-88. <https://dergipark.org.tr/en/pub/rteusbe/issue/26019/274050> (Erişim tarihi: 29 Haziran 2025).
- Habermas, J. (2004). *Kamusal alan*. (M. Özbek, Ed.), Hil Yayın.
- Hançer, A. (2021). Kentsel Feminizm Perspektifinden Kadınların Kent Alanındaki Görünürlüğü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, (2), ss.230-243. <https://doi.org/10.33708/ktc.953298> (Erişim tarihi: 22 Aralık 2023).
- Heritage, J. (2008). "*Harold Garfinkel*" sosyolojik düşüncede iz bırakanlar (R. Stones, Ed.). Bağlam Yayınları.
- Heritage, J. (2013). Etnometodoloji. (A. Giddens. & J. Turner, Ed.), *Günümüzde Sosyal Teori* içinde. (Ü. Tatlıcan, Çev.). (ss. 253-307). Say Yayınları.
- Hıdır, N. (2015). *Erkek kimliğindeki değişimlerin sorgulanması* [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2024).
- İmamoğlu, S. (2008). *Genç yetişkinlikte kişilerarası ilişkilerin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık algısı açısından incelenmesi*. [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2024).
- İpek, A. (2021). *Gündelik hayat sosyolojisi bağlamında kadın günleri: Akşehir örneği*, [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2024).
- Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet rolleri: ankara örneği*. [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 2 Ocak 2024).
- Kant, I. (2009). *Saf aklın eleştirisi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaplan, P. S. (2015). *Eğitim sendikalarında toplumsal cinsiyet politikaları: kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet*. [Yüksek lisans tezi, Bilgi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 11 Ocak 2024).
- Kara, Z.& Gürhan, N. (2013). Eşit/sizliğin tarafı olmak: mardin'de toplumsal cinsiyet algısı, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 65-92.

- Karal, S. & Mehmetoğlu, M. (2021). Tüketim toplumunda gündelik hayat sembolizmi: Poşet taşıma üzerine sosyolojik bir inceleme. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (7), 14-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nosyon/issue/63425/885929> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).
- Karal, S. (2001). *Kentsel mekân içinde yer alan yeşil sistemin değerlendirilmesi, İstanbul-ümraniye örneği*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. <https://polen.itu.edu.tr/items/46222ea8-4ca5-42c7-9196-d510bc870a96> . (Erişim tarihi: 28 Haziran 2025).
- Karayığit, E. (2015). *Kadınların boş zaman deneyimlerinde cinsiyetlenmiş alanlar: Ankara'daki "gün" buluşmaları örneği*. [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).
- Karcı, S. & Karakoç, M. (2023). Hegemonik erkeklik bağlamında erkek mali müşavirlerin gündelik hayat pratikleri: uşak ili örneği. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 10(3), 1778-1807.
- Kavanagh, MJ & Halpern, M. (1977). İş seviyesi ve cinsiyet farklılıklarının yaşam ve iş memnuniyeti arasındaki ilişkiye etkisi. *Academy of Management Journal*, 20 (1), 66–73. <https://www.jstor.org/stable/255462> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Kay, T. (1998). Having it all or doing it all? The construction of women's lifestyles in time-crunched households. *Loisir et Societe/Society and Leisure*, 21(2), 435-454. <http://dx.doi.org/10.1080/07053436.1998.10753663> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Keçeci, B.& Ekşi, H. (2020), Evli kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı ve spiritüel iyilik halinin psikolojik istismar üzerine etkisi, *Marmara University Journal of Women and Gender Studies*, 30(1), 30-48.
- Kelly, J. R. (1972) Work and Leisure: A Simplified Paradigm. *Journal of Leisure Research*, 41 (3), 439-451. <https://doi.org/10.1080/00222216.2009.11950183> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2024).
- Kelly, J. R. (1975) Life Styles and Leisure Choices, *The Family Coordinator*, 24(2), 185-190. <https://doi.org/10.2307/582283> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Kılıç, S. (2019). *Hegemonik erkeklik bağlamında cinsiyetçi meslek seçimi: Erkek okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 24 Aralık 2023).

- Kimmel, M. (2005). *The history of men: essays in the history of american and british masculinities*, Albany: State University of New York Press. https://books.google.com.tr/books/about/The_History_of_Men.html?id=mEtb5NzpJ30C&redir_esc=y (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Kulak, H. (2023). Kamusal alan-özel alan ayrımı ve habermas'ın kamusal alan düşüncesi, *Habitus Journal of Sociology*, (4), 115-144.
- Kutunis, Ö. R. & Çetinel, E. (2016). Örgütsel yapılanmadaki gizli bileşen: cinsiyet. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 61-86.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat*. (I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları.
- Mead, H. G. (2017). Zihin, benlik ve toplum. (Y. Erdem, Çev.), Heretik Yayıncılık.
- Marshall, C. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim Sanat Yayınları.
- Martin, C. L. & Halverson, C. F. (1981). A schematic processing model of sex- typing and stereotyping in children. *Child Development*, 52, ss. 1119-1134. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/1129498> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Mattingly, M. J. & Bianchi, S. M. (2003). Gender Differences in Quantity and Quality of Free Time: The U.S. Experience, *Social Forces*, 81(3), 999-1030. <https://doi.org/10.1353/sof.2003.0036> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2024).
- McDowell, L. (1996). Spatializing feminism. (N. Duncan Der.), *BodySpace: Destabilising Geographies of Gender and Sexuality* içinde (ss. 35- 52). Routledge.
- Mülayim, N. (2021). *Gündelik hayat sosyolojisinde toplumsallaşma biçimi olarak kadın günleri: Tosya örneği*. [Yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).
- Osgerby, B. (2003). A pedigree of the consuming male: masculinity, consumption and the American 'leisure class'. *The Sociological Review*, 51(1), 57-85. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.tb03603.x> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2024).
- Alkum, Ö. 2018). *Bir "ideal" erkeklik biçimi olarak hegemonik erkeklik bağlamında mekânsal davranış: erkek kahvehaneleri -Batman örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 25 Ocak 2024).
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı Dergisi*, (63), 185-204. https://www.researchgate.net/publication/369794246_Turkiye'de_Hegemonik_Erkekligi_Aramak (Erişim tarihi: 7 Şubat 2024).

- Özçelik, A. (2023). *Zamanı ve mekânı cinsiyetlendirmek: Türkiye’de kadın kahvehaneleri ve boş zaman hakkı*. [Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2024).
- Park, R.E. (1950). *Race and culture*, glencoe, Illinois: The Free Press.
- Platon. (2019). *Devlet*. (S. Eyüpoğlu & M.A. Cimcoz, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (H. Erbaş, Çev.), Gündoğan Yayınları
- Rapoport, R. & Rapoport, R.N. (1976). *Leisure and the Family Cycle*, Routledge Kegan & Paul.
- Sak, M. (2022). *Hegemonik erkekliğin yeniden inşası: 'Gelinim Mutfakta' programının söylem analizi*. [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi], YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2024).
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: imkânsız iktidar -ailede, piyasada ve sokakta erkekler*, Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2003), Üniversite’de Feminizm? Bağlam, Gündem ve Olanaklar, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97, 164-182.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet. L. Gültekin vd. (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, (ss. 27-32), Atılım Üniversitesi Yayınları, ss. 27-32. [https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ngenc/128663/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013\(1\).pdf](https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ngenc/128663/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013(1).pdf) (Erişim tarihi: 22 Aralık 2023).
- Schick, I.C. (2016). Mekânın cinsiyeti vardır. (E. Dinçer & A.Can, Ed.) *Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik içinde*, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları. <https://esenler.bel.tr/sehir-dusunce/yayinlar/kentsel-yasam-ve-surdurulebilirlik/> (Erişim tarihi: 16 Mart 2025).
- Schutz A. (2021). *Toplumsal dünyanın fenomenolojisi*, (M. Arslan, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2009). Nüfus coğrafyası açısından bir inceleme: Silivri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20, 1–19. <http://www.marmaracografya.com>. (Erişim tarihi 27 Haziran 2025).
- Silivri Belediyesi, *Silivri coğrafyası; silivrimiz*, silivri. bel.tr, https://www.silivri.bel.tr/sayfa/silivri_cografyasi/73 . (Erişim tarihi: 27 Haziran 2025).
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

- Soner, A. (2012). *Yapı ve fail ilişkisinden hareketle ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet etkileşimini anlamak*. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).
- Stebbins, R.A. (1982). Serious leisure: a conceptual statement, *The Pacific Sociological Review*, 25(2), 251-272. <https://journals.sagepub.com/doi/10.2307/1388726> (Erişim tarihi: 25 Ocak 2024).
- Şentürk, Ü. (2020). Husserl ve Schtutz: fenomenolojik perspektif. (A.Esgin, G. Çeğin, Ed.) *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (s. 235-269). Phoenix Yayınevi.
- Tel, M. (2007). *Öğretim üyelerinin boş zaman etkinlikleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Doğu Anadolu örneği*. [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Töremiş, N. T. (2023). *Erkekliğin üretim mekânı ve boş zaman geçirme pratiği olarak kahvehaneler: Bursa İznik örneği*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).
- Tuncer, S. (2012). Beşerî coğrafyaya feminist itirazlar, *Fe Dergi*, 4(1), 79-90. http://cins.ankara.edu.tr/7_7.html (Erişim tarihi: 17 Şubat 2025).
- Uca, O. (2014). Düşünümsel sosyolojide yapı eylem etkileşimine yönelik bir örnek olay araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, (30), 105-128.
- Uyanık, N. (2025). Empirik ve fenomenolojik epistemolojinin tabula rasa ve epokhe üzerinden karşılaştırılması. *Mavi Atlas*, 13 (1), 84-98.
- Ümmet, D. (2007). *Üniversite öğrencilerinde sosyal kaygının cinsiyet rolleri ve aile ortamı bağlamında incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Wilson, J. (1980) Sociology of Leisure, *Annual Review of Sociology*, 6, 21-40. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.06.080180.000321> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).
- Wolensky, M. E. (2018). Gender differences among professional football fans: Serious leisure, emotional expressivity, and cognitive distortions (Doctoral dissertation, Philadelphia College of Osteopathic Medicine). https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/458/ (Erişim tarihi: 20 Ocak 2024).

- Yalçın, H. (2022). *Homososyal bir mekân olan kahvehanelerin erkeklik inşasındaki rolü: Adıyaman örneği*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 25 Ocak 2024).
- Yalçı, A. (2022). Gündelik hayat ve faillik problemi, *Şarkiyât İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 29-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sarkiat/issue/70019/1058070> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2024).
- Yıldız, R. (2021). *Pendik şehir coğrafyası*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> . (Erişim tarihi: 28 Haziran 2025).
- Yılmaz, A. & Aydın-Avcı I, İ. (2015). 15-49 yaş grubu evli kadınların bazı toplumsal cinsiyet özellikleri ile evlilik uyumları arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 180-193.
- Yılmaz, M. (2021). Gündelik hayat: sosyo-kültürel bir yaklaşım. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 143-162.
- Yogev, P.Ş. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması-aile, okul ve arkadaş etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2024).

EK

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu- Erkekler

- 1) Kaç yaşındasınız?
- 2) Eğitim durumunuz nedir?
- 3) Mesleğiniz nedir?
- 4) Memleketiniz neresidir?
- 5) Medeni durumunuz nedir?
- 6) Evliyseniz ne kadar süredir evlisiniz, eşinizle aranızdaki yaş farkı nedir?
- 7) Daha önce hangi şehirlerde yaşadınız?
- 8) Kahvehaneye gitmeye nasıl ve kaç yaşlarında başladınız?
- 9) Kahvehanede nasıl vakit geçirirsiniz, neler yapıyorsunuz?
- 10) Hangi sıklıkla kahvehaneye gidersiniz?
- 11) Sizce kahvehane adabı var mıdır? Varsa bu adaba neleri dahil edebilirsiniz?
- 12) Kahvehaneye yeni gelen biri buraya nasıl uyum sağlar?
- 13) Kahvehaneye gelen kişiler birbirini tanır mı nasıl iletişim kurarlar?
- 14) Sizin için kahvehanede vakit geçirmek nasıl bir anlam ifade ediyor?
- 15) Sizce toplumun erkeklerden beklediği şeyler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- 16) Erkek olmanın zorlukları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 17) Sizce erkeklerin yapmaması gereken şeyler var mı? Şu davranışlar erkekliğe yakışmaz dediğiniz şeyler var mı? Varsa nelerdir?

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu- Kadınlar

- 1) Kaç yaşındasınız?
- 2) Eğitim durumunuz nedir?
- 3) Mesleğiniz nedir?
- 4) Memleketiniz neresidir?
- 5) Medeni durumunuz nedir?
- 6) Evliyseniz ne kadar süredir evlisiniz, eşinizle aranızdaki yaş farkı nedir?
- 7) Daha önce hangi şehirlerde yaşadınız?
- 8) Kadın günlerine ne zamandır katılıyorsunuz?
- 9) Günlere katılmaya ilk nasıl karar verdiniz?
- 10) Günlere toplanma sıklığınız nasıldır?
- 11) Günlere hazırlanma sürecinizden bahseder misiniz?
- 12) Gün gruplarını nasıl oluşturuyorsunuz?
- 13) Kadın günlerine katılmak sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?
- 14) Günlere hangi konularda sohbet edilir neler konuşulur? Ve günlerde neler yapılır?
Anlatır mısınız?
- 15) Günlere katılırken ev içi sorumluluklarınızı nasıl yerine getiriyorsunuz? Altın günü öncesi ve sonrasında sorumluluklarınıza vakit ayırabiliyor musunuz?
- 16) Sizce toplumun kadınlardan beklediği şeyler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- 17) Kadın olmanın zorlukları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 18) Sizce kadınların yapmaması gereken şeyler var mı? Şu davranışlar kadınlığa yakışmaz dediğiniz şeyler var mı? Varsa nelerdir?

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Sinem ÇAKIR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Çakır, S. (2025). Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyetleri Bağlamında Gündelik Yaşamdaki Erkeklik ve Kadınlık İnşaları. Social Sciences Studies Journal (SSSJournal), 11 (4), 678-685.	